

84(2Рс=Чеч)6-5
А-85

ШАЙХИ АРСАНУКАЕВ

ИЕРЛА ДЕ

КОНТРОЛЬНЫЙ ЛИСТОК
сроков возврата

Книга должна быть возвращена
не позже указанного здесь срока

ИЗДАТЕЛЬСКИЙ
ЭКземпляр

краеведческой литературы

ГБУ "Национальная библиотека
Чеченской Республики
им. А. Айдамирова"

НОХЧ-ГІАЛГІАЙН КНИЖНИ ИЗДАТЕЛЬСТВО
ГРОЗНЫЙ — 1980

84 (1705-400)6-3
A-85
ШАЙХИ АРСАНУКАЕВ

КЕРЛА ДЕ

Обязательный
экземпляр

88943 -
Организационно-
краеведческой библиотеки
Национальная библиотека
Чеченской Республики
им. А. Айдамира

СТИХАШ

ПОЭМА

А 85

Арсанукаев Ш. Новый день. Стихи. Грозный. Чечено-Ингушское книжное издательство, 1980.

271 с

А $\frac{70403 - 024}{M 135 (03) - 80}$ 28 — 80

С(Чеч)

© Чечено-Ингушское книжное издательство, 1980

Дешхьалхе

КхузткъалгӀачу шерашкахь нохчийн поэзехь хаза доладелира къоначу поэтан Шайхи Абдулмуслимович Арсанукаевн аз. ХӀетахь дуьйна, шен чулацамца шорлуш, поэтически говзаллица хазлуш, вайн деношка схьадогӀуш ду и аз. Оцу дӀаяханчу ткъа шо а сов заманахь Шайхи Арсанукаевс арахецна масех поэтически сборник: «Лавмнашкахь Ӏуьйре» (1965), «Безаман шовда» (1967), «ЦӀеран суй» (1969), «Новкъахь» (1970), «Стихаш» (1971), «Сийна некъаш» (1973), «Лакхенан гӀиллакх» (1975), «Баххьаш» (1977), «Тешам» (1978).

Дуьххьал дӀа арахецначу книжнийн барамо а гойту поэтан кхоллараллин шераш тӀетабӀишна бечу балхах дуьзна хилар.

Шайхи Арсанукаевн дахарх лаьцна болу хаамаш иштта бу: вина 1930-чу шеран 15-чу августехь Нохч-ГӀалгӀайн АССР-н Веданан районачу Дишши-Веданыхь хьуьнан белхахочун доьзалехь. Цо Казахстан ССР-хь Семипалатински финансови техникум чекхйоккху, амма финансови белхахо хилла дӀа ца воьду. Исбаьхьаллин даше болчу безамон иза вуьгу Нохч-ГӀалгӀайн пачхьалкхан педагогически институте 1968-чу шарахь цо иза чекх а йоккху.

Хин волчу поэтан стихаш язъяре болу безам гучубаьлла иза школахь доьшуш волуш дуьйна. Цуьнан дуьххьарлера стихотворени зорба тоьхна араяьлла 1959 шарахь, Шайхин 29 шо долуш. Тешам болуш ала мегар ду, цо, шен поэтически корматалла гӀара ца йоккхуш, ша-шен хьалха зуьйш, дуькх а шерашкахь болх бина аьлла. Цо гойту поэт, дӀаволалуш дуьйна, шен кхолларалле чӀогӀа лехаме а, жоппалле а хилар. Иза вайна хаало цуьнан дуьххьарлера а, хӀинчалера а произведенийн ошча. Цара гойту Шайхи Арсанукаевн цӀарна нохчийн поэзе шен юьхь-сибат а, корматалла а, говза дош а долуш поэт веана хилар а, иза кхитна ваьлла дӀахӀоттар а.

Муьлххачу а бакъ волчу поэтан кхоллараллахь санна, Шайхи Арсанукаевн поэзехь хаало цхьа а китарло йоцуш болу боккха цӀена безам. Цул сов, вайна хаало цу безаман кхиран диалектика а. Дика хеташ дерг хӀун ду аьлча, и безам, поэта декларативно кхайкхош а боцуш, шен произведенийнахь гойтуш хилар ду.

«Безам» боху шуьйра юкъяра маьӀна долу кхетам а синхаам поэ-

тан стихашкахъ а, кхечу произведенешкахъ а билгалчу цхъана къаьстинчу хуманах я хиламах бозабелла бу, масала: дега-нене, схъаваьлладу къоме болу безам шен кхиарца массо а адамашка болчу безаме боьрзу, вилчу юьрте, хьомечу республике, цуьнан Iаламе болу безам берриге а Даймахке болчу безаме боьрзу и. дI. кх. Доцца аьлча, Шайхи Арсанукаевн кхоллараллехъ уггар хьалха хаалуш дерг — иза цуьнан къинхетамах а, адамашка болчу безамах а дуьзна долу дог ду. ЛадугIур вай поэта цу шен безамах лаьцна меллаша, оьзда, жимма эхъ хетарца деш долчу хазачу лирически къамеле.

Шен дуьнен тIе валарх а, уггар хьалха шен дагчохъ кхоллабелладу безамах а лаьцна цо дуьйцуш ю хIара сборник дIайолалуш йолу стихотворени. Поэтан кхоллараллехъ доккха маьIна долуш ю иза. Цу тIехъ поэта шена уггар хьоме ду аьлла къастийна ши хIума ду: вина нагий, Даймехкан лаьмнашший. Маьлхан дуьненчу а ваьлла, «бIаьргаш ас боьллушехъ, нана сайн евзира: исбаьхьа, догдика, лекха а сов», — бохуш, яздо цо ненах лаьцна. Цуьнан аганан мукъамца дека доладелира шен дагчохъ безаман зов, боху поэта. «Ткъа хIетахъ дуьйна, суо миччахъ хиларх а, даиман ду сирла ненан сурт гуш», — бохуш, яздо поэта кхин дIа.

ШолгIа шен дагна хьоме долчу лаьмнех лаьцна Шайхи Арсанукаевс иштта яздо:

Дуьхьара лаьтта сайн
Ког ловзуш гIаьттина,
ДIахьаьжчи —
Башлаьмнийн баххаш схьагин:
Исбаьхьа,
Дог курI,
СтигIинех гIоьртина! —
Сан дагчохъ къонахийн
Мукъам бийки...
Ткъа хIетахъ дуьйна суо
Миччахъ хиларх а,
Лаьмнийн и сийна
Баххаш ду гуш.

Боккхачу деган айамца а, тешамца а яздина ду вай юьйцуш йолчу стихотворенехъ хIора дош. Стенна тIера дIадодало стагана дуьне довзар? Стенна тIера дIабодало Даймохк? — бохучу хаттаршна жопло стихотворенин чулацамо. Цуьнан ша тайпанара йолчу формано а гойту, цу тIера хIора дош а даггара, хьекъалехъ литтина яздина хилар. Цуьнан ша тайпана йолчу синтаксисо я конструкцис лакхабоккху ешархочунна цо беш болу Iаткъам. Кхузахъ къегина гучудолу вайна, исбаьхьачу произведенийн форма дика мел хили а, цо чулацаман Iаткъам совбоккхуш хилар. Дуьйцуш долчуьнца доьзна кхузахъ билгалдаккха лууш цхьа хIума ду: Шайхи Арсанукаевс стихийн форма тоярна тIехъ дуккха а болх беш хилар. Иза хаало вай юьйцуш йолчу а, дуккха а кхечу а стихотворенешкахъ.

Шайхи Арсанукаевн безамах а, Iаламах а, дахарх а, валарх а лаьцна йолу стихотворенеш даима а деган Iаткъама тIехъ севсина ю. Цуьнан Нохч-IалгIайчобнан Iаламах лаьцна йолу произведенеш шайн исбаьхьаллица кхочушъярехъ нохчийн поэзехъ уггар дикачех лара мегар ду. Масала, хIорш:

Кхокха санна, даржош сийна тIемаш,
Сирла Iуьйре юьрта Iоьссина.
KIайн йовлакх а коьртахъ, лере тIеIаш,
Балл ю цхьаь ам дуьйцуш кхурана.
Деса ведарш декош, шовданехъа
Къона йол го Iоьдуш, сикъелла,
Ткъа малх буьхьар хIуьттущ лома тIехъа
Цунна тIаьхъа хьобжу, айбелла.

И моIанаш дешча, мел къегина хьалха хIутту вайна дуккхаза а гина долу ломарчу юьртан цхьана Iуьйренан сурт! Иза поэта, ша ма-дарра Iаламера схьа а эцна, исбаьхьачу дешнашца кхала а кхелина, кехат тIе даьккхича санна хетало. Кхузахъ а гучуйолу поэтан меттан хазалла а, говзалла а. Бакъдерг аьлча, поэта шен лаамца цхьацца са доцчу хIумнашна чу са дуьллу, масала, «лере а тIеIаш балл ю цхьаь ам дуьйцуш кхурана», «...малх, буьхьар хIуьттущ, лома тIехъа цуьнна (йолана. — А. Л.) тIаьхъа хьобжу, айбелла». Оцу гIуллакхо долчунна тIе а кхин а хаздой дIахIоттадо вайна хьалха Iуьйренан сурт. Цул совнаха, цу стихотворенин бустамо а гойту вайна дахаран цхьа меллаша, тийна дIадахар, цуьнан мукъамо мелла а гIо до вайна Iуьйренан дуьззина сурт хьалхахIотто.

Иштта йоккхачу говзаллица хIоттийна поэтан «Кхихкина, кхачий де...» цIе йолчу стихотворенехъ аьхкенан буьйсанан сурт а. Ира тIадам а, синхаам а болуш хила веза «Хезаш ду садеIар дижинчу лаьттан» — боху дешнаш яздан. Иштта ира тIадам болуш хилафо гIо до поэтана хIуманан кхечунна ца гун йолу билгало ган. Цуьнца доьзна ладугIур вай кху байташка:

Мичча хьажарх, массанхъа а —
Алхам тесна, луо ду, луо.
Аре яхьац меттаххьан а —
ГIорийна и тийналло.
TierIан кIайчу бойна кIелахъ,
Iуьйре, наб ахъ мухьа йин?
ГIатта хIинца, кхин хьо хьелахъ,
Лоцур бац ахъ малх-хьайн дин.
Мида ву и — цу арена
Кхьинарг къайлах тоха кир?
Мида ву и — сан корана
Яьккиннарг сел говза тир?
Шийла лаьмнаш, меттах довлни,
Йожаейша тийналла.
Iуьйре, доьху, гIаттий яла —
Буьйса суна яхьелла.

Волшебнико санна, поета шен «лааме дерзадо» Іалам, цо и шена лийча «Діадуьжуйту», «сама доккху», «меттах хьадо», «доладолуьйту», цуьнга хеттарш до, шен хьомечу накъосте санна, къамел до и. дІ. кх. Іаламна хІума хиларна кхоьруш, саготта ву поэт. Иза цо дика гайтина «Мохкбегор» цІе йолчу стихотворенехь.

«ЦІехъана кхерийна, лаьттан дегІ дегий. ЭхІ, латта, дийцахьа хиллариг хьайна. Алахьа, хІуи цатам хилла хьо дегий? Я дог хьан лазий-техь, харцо ца лайна?» Лаьттаца иштта къамел дан доккха кьинхетаме дог долуш хила веза. Иштта кьинхетаме дог долуш поэт хилар хаало сборник юкъа яханчу дуккха а произведенешкахь.

Шен къоман мотт а, истори а дика хууш, цуьнан дика гІиллакхаш, амалш езаш ву Шайхи Арсанукаев. Цунна тоьшалла до сборника тІехь йолчу хІокху произведенеша: «Лакхенан гІиллакх», «Ненан мотт», «Шовданан йистехь», «Тимуран тур» и. дІ. кх.

Книгашьешархой эстетически а, нравственно а кхеташ-кхиорехь доккха маьІна долуш произведени ю лакхахь хьахийна «Ненан мотт» цІе йолу стихотворени (Иштта ала мегар ду Шайхи Арсанукаевн дуккха а произведенеш лаьцна). И стихотворени хрестоматийни хилла дІаьхана дукха хан ю. «Йист йоцу хІорд санна, бу хьуна шорта ша хууш волчунна вайн нохчийн мотт», — боху дешнаш Шайхи Арсанукаевс чІагІдо шен кхоллараллица. ЦІена нохчийн литературни мотт кхин дІа а кхиорехь шен цхьа билггала меттиг дІалоцур ю Шайхи Арсанукаевс (Кхузахь билгалдаккха деза, нохчийн яздархойн мотт талларехь хІинца а башха дина хІума цахилар).

Кху сборник тІехь зорба тухуш ю «Тимуран тур» цІе йолу стихашца язйина керла повесть. Цу произведенеш лаьцна критико шен дош эр хир ду, ткъа кхузахь билгалдаккха мегар ду, и произведени нохчийн литературан исторехь дуьххьара стихашца язйина повесть хилар. Цу тІехь а гучуйолу авторан кхоллараллин йоккха корматалла. Вай юьйцуш йолу повесть, поэтан кхоллараллин лакхе хилла ца Іаш, нохчийн литература кхиарехь а ша тайпана лакхе лара мегар ду аьлла хета. И произведени язъеш гучуьйлла поета хІинциалц шен кхоллараллехь гулйина поэтически хаьна, вуьшта аьлча, говзалла. Цу повесть тІехь а хаало, Шайхи Арсанукаев Іаламан васт хІотторан говзанча хилар. Ткъа цу тІехь поэтически маттаца хІиттийна долу боьдучу тІеман сурташ шайн исбаьхьаллица нохчийн литературехь уггар дикачех ду.

Къаьсттина дика хета повесть тІера хІара меттигаш:

Хьерчаш бу, керчаш бу
Ламанан боьра.
Іожалло ловзар шен
Кхузахь хІоттий —
Техкаш бу, кхехкаш бу
Ламанан боьра,
КІеж туьйсун, яй санна
Жоьжахатин.

Хьерча и, керча и
Хораме боьра.
Маьхьарий. Дой терса.
Болатан зов.
Гатбелла, Іавьдина
Лаг санна, боьра —
Кху Іинчохь дегтало
Дуьснен зов.

Иштта меттигаш дуккха а ю повесть тІехь. Церан исбаьхьаллех лаьцна дийца гІертар эрна ду. Цара шавш дика гойту шайн хазалла.

Генарчу исторехь хилла гІуллакхаш ду «Тимуран тур» цІе йолчу повестехь дуьйцуш дерш. Шайхи Арсанукаевн ерриге а кхоллараллех чекхйолуш йолу бакъволчу гуманистан ойланаш ека цу повесть тІехь. Дуьнен тІехь машар ларбаре долчу кхайкхамца дека ширачу гІуллакхех лаьцна долу поэтан аз. Ткъа повестан турпалхочо кьиза чу Тимуре деш долу хІара къамел, —

Алахьа, ца дина
Хьуна цІий кІорда?
Ца кхоьру наьІалто
Лацарна хьуо?
Тахана кхузахь хьо
Іа, той хІоттийна...
Ткъа хаьний, мацалло
Маса бер дийна?
Тойнехь шавш муьйлуш дерг
Баьрхнш дуй тхан?..
Адамаш ахь хьоьшу,
Хеташ дозалла.
Лаьтто бо узам, ког
Кхеттачохь хьан.
Алахьа, мичара
Ю хьан кьизалла?
Адамниг дуй техь дог —
Кьирахь дерг хьан?! —

Кху заманахьлерачу адаманна ядерни бомбанашца кхерам туьйсун, дуьне тІамца марца са кІамделлачу американски имперна-лишашка а, китайски гегемонисташка а деш долуш санна хетало. Вуьшта аьлча, ширачу заманах лаьцна повесть кху заманан хеттаршина жоп луш ю.

И повесть язъьрехь поэтан гучуьйллачу поэтически говзаллех кхузахь дукха дийца йиш яц, амма, лакхахь ма-аллара, воккха дешан говзанча хаало, нза повесть йоьшуш. Иза цунна шена кхоьллийчу 8 мога болчу строфаца язйина ю ерриге а. Стихан барамо, повестан чулацаме хьаьжжина, собараллица, къонахаллица доькуьйту аз. Цу повестехь вайна го исбаьхьаллин агІонгахьара кхиьна, хазачу, шеррачу маттаца язйина бакъйолу исбаьхьаллин произведени. И дешнаш сборник тІехь йолчу дуккха а произведенеш лаьцна ала мегар ду.

Къоман поэт хиларца цхьаьга, Шайхи Арсанукаев воккха ин-

* * *

Мацах цкъа,
Аьжкенан тхи тесна еанчу
Гуьйранна маьхьарца
Кхайкхийра ас
Кхачар суо хлусаме —
Кху маьлхан дуьненчу —
Леррина кечийнчу
Суна сайн дас.
Блаьргаш ас боьллушехь,
Нана сайн евзира:
Исбаьхьа,
Догдика,
Лекха а сов.
Цу сохьта аганан
Мукъам схьахезира,
Дагчохь сан дийкира
Безаман зов...
Ткъа хлѣтахь дуьйна, суо
Миччахь хиларх а,
Даиман ду сирла
Ненан сурт гуш.
Ткъа хлѣтахь дуьйна суо
Мичча эхарх а,
Даиман оьху ирх —
Лакхахь и гуш!..
Дуьххьара лаьтта сайн
Ког ловзуш глаьттина,
Длахаьажчи —

Башлаъмнийн баххъаш
схъагин:

Исбаъхъа,
Дог кура,
Стигланех гІоъртина! —
Сан дагчохъ къонахийн
Мукъам бийки...
Ткъа хІетахъ дуьйна суо
Миччахъ хиларх а,
Ламанийн и сийна
Баххъаш ду гуш.
Ткъа хІетахъ дуьйна суо
Мичча эхарх а,
Даиман оьху ирх —
Уьш лакхахъ гуш...

Мел гена эхарх, со кхочур вуй техъ
Дагна сел гергарчу баххъашна тІе?..

Лакхенан гІиллакх

Лаъмнийн а ду гІиллакх шайн —
Халачу лакхенан гІиллакх.
Лакхе ахъ ца яккхахъ хъайн,
Кху лаъмнийн воІ хьо ца хилла-кх.

Лаъмнийн а ду гІиллакх шайн —
Курачу лакхенан гІиллакх.
Лакхе ю хІораннан шен
Дош олуш, деш муьлхха гІуллакх.

Кура ду сан лаъмнийн дог —
Осалла йо кхузахъ сийсаз.
Воккхачун пусар вай до,
Кхерчан са — нана ю сийлахъ.

Лаъмнийн а ду гІиллакх шайн —
Ценачу лакхенан гІиллакх.
Лаъмнашкахъ цхъа лаьтташ ша
Лекха лам цкъа а ца хилла-кх.

Цена ду сан лаъмнийн дог,
Дуккхаъчу къаъмнех бу доьзал,
Уллохъ кхин стаг воцу стаг —
Лаъмнашкахъ вовр ву-кха доьза.

Лаъмнийн а ду гІиллакх шайн —
Сийлахъчу лакхенан гІиллакх.
Стаг, нагахъ стаг велахъ ша,
Байракхах сий айдеш хилла-кх!

* * *

Маракъевли ас хазалла,
Дагчохъ гІаьтти къона аз.
Мичахъ юьйжи хъан йозалла,
Сан шерийн хІай къоьжа барз?!

Ведда лекхчу гу тІе ваьлла,
БІаьсте муьйлуш, боху чам.
Эмкал сашна, букъ тІебаьлла,
Лавтта месал Горга-Лам.

Алхаз-Корта — лаьмнийн туьйра,
Сан бераллин сийна туш,
ТогІехъ ловзуш, когаш Іуьйра
Нийсархой бу суна гуш.

Къена кхор бу, со ловзийна,
Генаш лестош, вoьхуш дІа.
Сирла бІаьргаш схьакъарзийна,
Коча зезагаш а Іа.

Дезарийн дохк лоллуш, екхна,
Ойланаш сан цІинъели.
Осалчеран дІаьвше мекха —
ХьагІ, ямартло йицъели.

Со сихвелла хІунда лийли,
Стенга жьаьдда хІлла со?

Байттамал-яІ, дайн-кха хийла,
БІаьсте ца гуш, дедда шо...

Аьрха ойла тІемаяьлла,
Дуьхьал хІоьтти сийна гІан.
Винчу мекхан исбаьхьалла —
ХІун ду цул сов леа, ган?!

-88943-

* * *

Хіун лаа, боху ахь? Хіун ду ас локхуш?
Баьццарчу тийналлехь лаа ладогла
Зарзаро безаман эшараш локхуш,
Ламанан шовдано еш аьрха гловгла.

Лууш ву даиман ган сайна гонах
Хазачу адамийн догцлена кьежар;
Хилла лаж лаа баккха сийначу генах,
Лаа сайн моглано ирс молуш хьежа...

* * *

Нана шен езар — и дозалла дац:
Ша вайна лаамо делла ду цийца.
И безам, мохь бетташ, кхайкхабеш бац.
Иэхьхетта суна-м и кхечуьнга бийца.

Дайможк, со ца лелла бицбина хьо,
Вацахь а языйна гимнаш хьо хестош.
Сайн ченан санна, хьан кIант килла со,
Диканехь, вонехь хьо цунах ца кьестош...

Кхо лакхе

НОХЧ-ГІАЛГІАЙЧОБ —
ХІусам,
Дайх бисна бахам.
Цул еза меттиг яц
Дуьнөнчохь дагна.
КАВКАЗ —
Со вина юрт,
Со лела урам.
Девзаш ду хІора цІа
Кхузара суна.
РОССИ —
И Даймохк бу
Сан Сийлахь-боккха.
Бохь лепа Кхо Лакхе —
Сан кхоллам,
Безам.

Керла де

Юхаъ, даим санна, инзарвала —
Керла Де тІекхечи,
Керла Де.
Керла тІегІа санна,
Керла Де —
Ващ-кх стаг и мичара дели ала.
Анаюххехь — дашо-сийна гуо.
Кхин щхьа Де а кховдий кхолламо!
Дицлур доцу денош хийла девзи,
Хета-кх хьоме царех хІора Де,
Эсал,
цІена
уьш, со хьовстуш, левзи,
Белар, велхар кхачий цара тІе
Суна,
хьуна,
цунна —
вай массарна:
Кху дуьнөнчохь бехаш мел болчарна.
Денош хьуйсу вайга, бераш санна,
Тешаш, ткъа вай муха жоп лур те?
Іуьйре толар даздеш, массо ханна,
Дахаре вай кхойкхуш деъчи Де,
Суна,
хьуна,
цунна —
вай массарна

Керла декхар хІутту дийначарна.
Керла Де схьахьовжу вайга, бохуш:
«Даха ирсе, вовшийн гІайгІа беш!»
Амма датна синтем бац
Де догІуш:
Хир дуй-техъ вай Дийнан пусар деш?
Дуьтур дуй-техъ сирла Де Іен маьрша,
ТІом гІаттийна, Іада ца деш и?
Хир дуй-техъ ца хІоттош Де юьхьІаьржа
ГІуллакхаш вайн, кьаьсташ вайха и?
Со а,

хьо а,

изаъ —

вай дерриг а
Сийлахьчу шу Денна хир дуй хьакъ?
Хир дуй вай шу Дийнахъ мел дийриг а
И Де санна,
сийлахъ,
сирла,
бакъ?!

Керла Де тІекхечи дийначарна.
Керла тІегІа санна,
Керла Де.
Сирла, эсал кьежаш ду массарна,
Дахаре вай кхойкхуш,
Керла Де!

Ирс

Кхолламо зийна вай хийла.
Хийла дукъ тІехьа дити.
Гуьйрено кІац тесна шийла,
Я лепарг ду техъ дети?

Къоналлий? И-м, хьаша санна,
Хье ца луш, елира кех.
Хиллера кІезигчу ханна
Еана, хьегаван шех.

Йицъян и езара, амма
Аьрха дог тем хууш дац:
Даим ду хьогах безамна —
Со-м цунах дийца гІертац.

Кхузахъ со щхьаъ лосьхуш кхерста.
Эвлан йист. Левзина гу...
Оза дакх, хьо хІунда леста?—
Хьан гІаш сан даг чу оьгу.

Со ваьхна. Безам а хиъна.
Заманца лаьттина хехъ.
Ламанан зезагца кхиъна,
Ирс лепа сан месаш тІехъ...

* * *

Олу, вай дехарг ю комосан зама.
Олу, Дон-Кихоташ бац оышуш кхин.
Гуллакхан стаг веза
Сихвала Iама —
Чехкаллин заманан
Гиллакх ду и.
Мотт боцу Зама ю
Бехке ян атта —
Латкъам бан йиш йоцуш,
Теовцу дов.
Лайтта тIехь мел дина
Зулам тIетатта —
Секундо харцонан
Йозалла лов.
Амма дIахъажал хьо —
Сийналлехь малхо
Эзар шо хьалха а
Санна, нур ло.
Зезаг ду исбаьхьа,
Ма-хиллар хьалха;
Шайн хилла и шабарш
Шовданша до.
Эзар шо хьалха а
Санна, ю Iаьржа
Хинца а Лайтта тIехь
Вайн буййсанаш.
Хинца а сирлачу
Зазанца яьржа

Бошмашка дог къона
Вайн бIаьстенаш.
Самукъа даьллачохь
Стаг гIад а вовду,
Велалой, генара
Вайн дай а санна.
Ткъа бохам иккхинчохь
Вайн бIаьргех хьовду
БIаьрхиш а ду хIетахь
Санна, сирла...

Йиталаш, ца хьееш,
Мотт боцу Зама —
Эрна ду гIертар вай
Бехке ян и.
ЦIе — иза цIе хир ю,
Мел эхарх зама,
ЦIе хуьлий юьсу и —
Хийцам бац кхин!
Нийсо и Нийсо ю
Массо а ханна,
Ткъа безам — Безам бу,
Яхь — даим Яхь.
Харцо и Харцо ю,
Хьалха а санна,
Къизалла къиза ю,
Иэхьен ду иэхь!
Лайтта тIехь хуьлуш мел долчу хIуманна
Жоьпаллин — ша Адам ду даиманна.

Смольнехь

Ленин цкъа ваьхначу
Сийлахьчу хIусамехь
Лаьтта со, хезаш сайн
Детталун дог.
Гаьткъинарг ма-дарра
Дийцалур дуй-техь,
Карор дуй И хьахош
Вистхила дош?!

Леррина хьобжу со,
Сов безам хеташ:
Стол...

Сонехь ши маьнга...
Готта ду цIа.
Чоь хазьеш кузаш дац,
Дац деши къегаш,
Амма и дицлур дац
Гинчунна щкъа.

Ойланехь схьахIуьтту
Октябран денош.
«ПаргIато!» — лерехь бу
Эзарнийн мохь.
Моттало, тишделла
Харц дуьне дегош,
«Авроран» хIоь эжкхаш
Хези кху чохь...

Сирла ю ойланаш,
Кийрахь дог ойуш.
Ураме ваьлла, со
ДIахьаьжчи гург —
Марщоне боьду некъ
Халкъашна гойтуш,
Хьалха дIакховдийна
Ленинан куьг.

* * *

Іуыйранна, керла де долош,
Даржадо газета ас:
Дог сан цкъа хьостуш, цкъа кхолош,
Лерехъ ду керлачийн аз.

Тем боцу планета — Латта,
Тахана муха Іа хьо?
Тарлой техъ буьрса дарц гІатта? —
Анаюх Іаржъелла го...

Ойланаш Москвехъа керча —
Лерг диллан Мехкан даг тІе,
И могаш детталуш хезча,
Ас паргІат доладо де!

Новкъахъ

Лаьмнашца чІугъетташ,
Стигланийн Іаьрчашка гІерташ,
Боьду дІа аьрха некъ, —
Кхузахъ и юьртах чекхболу.
Некъаца кІайн цІенош,
Серашца юьйцІина керташ...
ГІелвелла vorly со,
Ткъа, кийра — хьогалла богу.
ДІахъаьжча:
Къена кхор.
Луьста гІа —
ІиндагІа тайна.
Кхура кІел ведар го,
Ткъа, генах кхозуш бу чами.
ГІант лаьтта, бохуш соь:
«Схъавола, садала хъайна!»
ТІевахна,
Шовданан хи мелла,
Кийра ас Іабий...
«Мила ву, техъа и —
ХІоттийнарг кхузахъ гІант суна?
Шовдан тІе яхана,
Хи деънарг, мила ю техъа?
Масаммо аьлла техъ,
ТІехволуш,
Баркалла цунна?» —

Ойланехъ хьоьжу со:
Адам дац гуш кертал дехъа...

Дахаран гловла

Ла ца луш, хьаьхнера суна
Дуьненан гловла и гловла.
Хийла ас, пебетташ цунна,
Тийналлехь лийхир-кха говла!

Литнера, имдагехь туьллуш,
Ойланийн темаш тлехь техка,
Дахар а, нуьйр цунна туьллуш,
Лаам сайн кхочушбан хехка!

Литнера ирсахьа кховда,
Повганна ваьлла со гена,
Мьоттура поэзин шовда,
Тийналлехь бухдуйлуш, гена...

Ма галат хилла сан ойла,
Хилла-кх со хьекъалах тилла!
Повганах яц ведда гойла,
Дахаран говла и хилла!

Ткъа хинца сов беламе ду
Сан лелар тийналлех хьаьгна.
Дуьнен чохь тем боцуш мел ду —
Карор бац синтем сан дагна.

Доттагичуьнга

(А. П. Легкунец)

Юха а
Хьан кехат доьшуш со ла,
Ца кхиош ойланаш листа.
Юха а
Кхечи сайн бералле дла —
Шуьйрачу Иртыша йисте...
Берзинчу когашца
Со идда лар —
Карор яц лехарх и хинца.
Сан даго лобхург ду
Вай юхагар:
Сов дукха лаьлна хьоб дийца.
Хьан амал евзина
Дарц цийзадохь,
Куьг соьга
Хлетяхь ахь делла.
Цу дарцо, дог човхош,
Шелвелладохь
Хьан кетарх хьерчаш, вохвелла.
Зама сихъялийта
Шен болар дан,
Хьийзийта, гуобохуш,
Латта!
Вежарий хилла вай
Яьккхина хан —
Ишттаниг дицлуш дац атта...
Тешалахь, башлаьмнийн
Салам цкъа ас

Кхачор ду Казахстан ара.
Хьо а вола, гур хьуна
Оьзда Кавказ
Хууш ю хьешан сий лара.

* * *

Гаьржа ду вайн латта, хьена ду и,
Доцуш шел комаьрша хIумма а кхин.
Амма хир яц цунах беркате аре,
Буьзна кан ца лестах, кьух даьлла ярийн,
Лаьттар ду, тийналлин тар тесна и,
Нагахь ца хилахь ша набарха даккха,
Ахархо, хьан аьхна куьг.

Мел ира хиларх а болатан тур,
МостагIий бац цкъа а цунах бовдур,
Къизачу тIамехь а дац иза летар,
Эрна ду цунна тIехь дашо варкъ лепар,
Нагахь ца хилахь и дитт ира тур,
Допмайра катояхна, баттара даккха,
БIаьхо, хьан нуьцкъала куьг.

Кхаамерзан пондар а бистхир ма бац,
Цо зевне мукъам а бекор ма бац,
Сийлахь де даздеш а, тапъаьлла, тийна
Iуьллур бу Iадда и, аз доцуш, гIийла,
Безаман тулгIенца дог хьадийр дац,
Нагахь ца хилахь мерз меттах бацкха,
Пондарча, хьан сема куьг.

Винчу лаьмнашкахь

Сийналлин кIоргера
 малх сирла Iена,
 ЗIаьнаршлахь лубйчуш го
 баьццара арц.
 Кхузахь цкIа ламанан
 шира юрт Iийна,
 ТкIа хIинца —
 Тийналлий, сой бен стаг вац.
 ХIюккхузахь,
 лекхачу кху бердах летта,
 Ирхьяжна, лаьтташ ю
 макхъелла бIов.
 Хиллачийн мотт боцу
 теш хилла лаьтта,
 Ламанаш лестах а
 меттах ца хьов.
 Къоьжачу тIулгаш тIехь
 йисна лар еша
 Кегадо ойлалийн
 таьптараш ас.
 Шираллин шело сан
 букIа тIех шерша,
 Лерехь ду
 бIешерийн кIоргера аз.
 Лаьмнийн мохк!
 Курачу къонахийн латта!

Лайначийн моьнаш го
 хьан некха тIехь.
 Иэшам а,
 иэшар а кхаьчна хьан хьаьтта,
 Амма ца лайна ахь
 осаллин эхь!
 Хьастарах диканан
 эсалчу малхо,
 Я хьекхарк мокхачу
 вуюнан и дарц,
 Хьайн оьзда гIиллакхаш,
 йиш йоцуш талхо,
 Са санна, лардеш, ахь
 дицдина дац.

Мецачу мискалло
 оза лаг къуьйлуш,
 Iадатан боданехь
 хьийзина дай;
 Стогаллин кIурдашца
 халонаш муьйлуш,
 Ларийна декъаза
 паргIато шайн.
 ТIулг белххол кIызачу
 Тимуран герзо,
 Къарбина, гора уьш
 ца хIиттийна.
 Тешамах,
 майраллех деш хазнийн терза,
 Безам шайн деших а
 ца боьхкина.
 Тахана дIахьаьжча,
 сан кура лаьмнаш,
 Шун баххаш лепаш го
 маьлхан нуьрехь.

Ламанхой бexаш бу,
ца кѣестош кѣаьмнаш,
Кхолламан дай хилла
шайн лаьтта тIехь.
Воккхавеш хьoьжу со
хьомечу хьаьтта,
Кхуьуш бу
керлачу заманан стом.
Нохчочун хIусамехь,
шаьлтанан метта,
Го хIинца
сирлачу Пушкинан том.

Сийна Гене

Жимчохь хийла
дехар дора нене:
— Вигахьа сийна
Гене йолчу со!
Цо олура:
— КIант, хьан «Сийна Гене»
Йолчу цкъа а
стаг ца кхачало.

Къар ца луш, со
тийсалора ненах,
Моьттуш кхачалур ву
цига гIаш.
ХIетахь хийла
гира суна гIенах,
Сийналлехь суо
паргIатваьлла Iаш.

Хийла некъ ас бина
хIетахь дуьйна.
Дарцо сан пиччoш тIе
йилли кIац.
Амма и сан
деган хьоме туьйра —
Сийна Гене
йолчу кхочуш вац!
Лепа иза,
со тIевоьхуш, генахь...

Кхочур ву со!

Цига кхачало!

ХІора буса —

го и суна гІенах,

ХІора Іура —

волу нокъа со.

* * *

Кхокха санна, даржош сийна тіемаш,
Сирла Іувйре юьрта йоьссина.
КІайн йовлакх а коьртахь, лере телаш,
Балл ю цхьаь-ма дувйцуш кхурана.

Деса ведарш декош, шовданехъа
Къона йол го йондуш, сихъелла,
Ткъа малх, буьхьар хІуьттуш лома тіехъа
Цунна тіаьхъа хьоьжу, айбелла..

сирла сатийсам —
Сийна Гене!
Дукхабеза суна
Сийна бос.
Маьршачу стигалан бос.
ПаргIатонан бос.

* * *

Аьхкенан де.
Эзар га даржийна лаьтгачу
нохчийн кьеначу попан ИндагIехь
аркьал Iуьллу со,
чIархъаьлла йилинчу
стигала а хьовжуш.
Нийсса суна тIехула,
лилул-сийначу кIоргехь,
садала сецчи санна,
шуййра тIемаш дIасадаржийна,
йин техка
ламалан аьрзу.
Истийоцу Сийна Шуййре.
Бухбозу Сийна КIорге.
Дац цигахь
я шунаш,
я дозанаш.
Дац цигахь
я бердаш,
я очакхаш.
БIаьрго чу ма-лоцу —
Шера Шуййре.
ХIорд санна,
Сийна КIорге.
Данм а со шена тIейзош йолу,
сан аьрхачу бераллин

Мохкбегор

Цеххъама кхерийна, Лавттан дегI дегий.
ЭхI, Латта, дийцахъа киллариг хъайна.
Алахъа,
ХIун цатам хилла хьо дегий?
Я дог хъан лазий-те,
Харцо ца лайна?
Я атом иккхина, мархаш гин гIенах?
Я жима бер гин-те къаьстина ненах,
Дестечун маьхъаро дина ша хъере,
ЦIеначу бIаьргашчу гIоьртина кхерам?
Алахъа, хIай Латта,
ХIун гира къуна:
ДоттагIчо тешнабежк
Бин доттагIчунна?
Я меттахъ дIатесна
Шайн нана къена,
СапаргIат баха-те кIентий дIа гена?
Я къона безам гин осалчо Iехош?
Я поэт воллура харц дешнаш лехъош?
Бендоцуш лелачийн гин аьрта яххъаш?
Я гин-те тIехъашха тоха урс айдеш?

ЭхI, маржа яI, Латта,
ХIун хили техъа?
Со орцах вер ву-кх, хьо
Дега ма дехъа...

* * *

Къеначу вайн Лавттан
Сурт хийцаделла.
ТкъоллагIчу бIешеро
Кхин болар до.
Вай йина техника...
И хецаелла, —
ХIинца вай технико
Довдийна хьо!
Машенаш, ракеташ,
Адам а —
Хъаьдда.
ЦIахъ, балхахъ, новкъахъ а —
Данм сиха.
Гергарло, уьйраш а
Сихаллехъ хедда,
Безамна, марзонна
Товаш яц хан...

Адамаш,
Алийша, вай стенга
Хъаьвдда?!

Нийсонна гимн

Хиун хир ду дуьнен чохъ
Нийсонал нийса?
Кхерац и кхерамах,
Озалац ницкъах.
Харцо цо харцайо,
Ца кIордош кыйса,
Хилланах Iехалац
Я хьегац рицкъах, —
Хиун хир ду дуьнен чохъ
Нийсонал нийса?!

Нийсо яц дуьнен чохъ
Нийсонал нийса,
Кхиэл ечохъ ца йолу
ГIалат и мискъал.
ХIораннан бакъо ю
Цуьнга сатийса —
ГIорасиз стаг хиларх,
Хиларх и миска. —
Нийсо яц дуьнен чохъ
Нийсонал нийса!

Хьарамло хууш дац
Нийсонан терза,
ДоттагIал онда ду
Ларъечохъ нийсо.
И йоцчохъ безам а
Кхуьуш бац мерза,

Нийсонан малха кIел
Заздоккху ирсо. —
Хьарамло хууш дац
Нийсонан терза!

Хастам бу Нийсонна!
Ехийла Нийсо!
Халкъашлахъ вошалла
ЧагIидийриг — Нийсо,
Пачхьалкхийн машаран
Дозанаш — Нийсо,
Адмаллин хьекъалан
Дозалла — Нийсо. —
Хастам бу Нийсонна!
Ехийла Нийсо!

Амал

Ма ала кура ву,
Айбича корта —
Башлаъмнийн бахъашка
Хъежна ву со.
Цундела лууш ву
Лакхене порта —
Лакхенехь дахаран
Сийлалла го.

Ма мотта гийла ву,
Оллийча корта —
Ламанийн ланнаш чу
Хъежна ву со.
Дахар ду вайн иштта,
Бух боцуш, кпорта,
Кпоргено хъекъале
Стаг кхачаво.

Совгарчу собарах
Цец хунда вуьйлу? —
Хъажал — мел собаре
Лавтта дло лам!
Хийла мох,
Буьрса дарц
Цунна тлех дувйлу, —
Со лаьмнех лемина
Халонаш лан.

Челакх ю, олу ахь,
Наггахь сан амал —
Ламанан шовда ду
Ас муьйлу хи.
Цундела хир ду-кх со
Сихвала ламар —
Оьшу и сатоха
Йиш йоцчохь кхин...

Со вина лаьмнашкахь,
Даймежкан лалам
Ду сийна сан ага,
Сан ирсан беш.
Амал а сайниг ю
Сан лаьмнийн амал.
Пхенашкахь сан кхехкаш
Ю чахчареш.

* * *

Кхихкина, кхачий де.
 Хлаваъ ду аьхна.
Суьйренан сийна дох
 бодашлахъ дешна.
Цецваьлла, лаьтта со,
 хазаллех вехна,
Туьйра ду
 я хIара гIенах ду-теша?
Седарчийн хIорд ловзу
 тулгIешца хьалха,
Иза хIорд —
 гIехула,
 бухахъ а — керча!
Цу хIорда юккъехъ,
 суо ца хеташ цхьалха,
Лаьтта со,
 ойла еш адаман кхерчан.
Кху лаьмнаш юккъехъ це
 дуьххьара летта
Масех а эзар шо
 дIадаьлла хIинца.
Седарчий... Седарчий —
 уьш маца летта?
Мила ву суна дIо
 спрлачух дийца?..

Бераллин аз

Тийна суьйре.
Диттийн баххьаш техка,
Мархаш юккъехъ
Лечкъа беттаса.
Бирдолаг го
ТIема хьийзаш чехка,
Эзар седа
Къеги юьртахъ сан.

Чармойн ломан
Боданечу боьрахъ
Шовда Iена,
Еш шен дато гIар;
Хиъна Ia со,
Ойла кхерста генахъ,
Кхерста толлуш
Динчу некъийн лар.

Я и гIан ду —
Гинарг оцул деха,
Я ду туьйра —
Нанас дийцина?
ХIан-хIа, бакъду,
Бакъду — оцул бежа
Некъ беш, шерийн
Аьрцнаш чедийна!

Хийла дийзи
Яха ирхонаш а,
Тоам би́на —
Хилча ми́жарг, хи.
Хийла гина
Ярташ, гIаланаш а;
Девзи къаьмнаш,
Бийзи доттагIий...

Кхиъна валлац
Ца вуьтуш со бенахь,
Хьалхе кховдий
Некъ соь кхолламо.
ХIинца хеза
Хьоме аз сов генахь —
Кхойкху соьга,
Кхойкху бералло.

Кхойкху цо соь,
Кхойкху шен сийналле —
Юкъахдисна
Туьйра дийца схьа.
Кхойкху цо соь,
Кхойкху сайн жималле —
ХIетахь хаьдда
Ловзар доло дIа...

Башха суьйре.
ХIаваъ ловзу бешахь,
Стиглахь къежа
Сирла беттаса.
Седа богу
Юьртан хIора корехь, —
Кхузахь дехаш
Ду бералла сан!

Алазань

Аьрха бердаш, сийна тогIеш,
Алазань,
ХIун шабарш деш керча тулгIеш,
Алазань?
Органера салам эца,
Алазань.
Цхьана хIордан хиш шу деча,
Алазань;
Цхьана диттан ду шу генаш,
Алазань;
Цхьана деган шу ду пхенаш,
Алазань!

Ненан мотт

Довзалехъ бийцар а дастам а хеташ,
Хьюо винчу ненан мотт длатесна ахъ.
«Сов жъен бу дешнашна, бац атта кхеташ!» —
Бохуш, и сийсазбан ца хета изъхъ.

Ладогла цкъа соьга, «хъекъале корта»,
Ладогла, яккхий дла лергара потт:
Иист йоцу хлорд санна, бу хьуна шорта
Ша хууш волчунна вайн нохчийн мотт.

Гиллакхе, оьзда бу доттагиче буйцуш,
Мостагиче вистхуьлуш — ду ира герз,
Хьомечу еzare безам ахъ буйцуш,
Бека и, шех хуьлий хьан деган мерз!

Мерза бу, моз санна, ша безачунна,
Ламанан шовданал цена бу и.
Лермонтовс, Толстойс а ладегина цуьнга,
Услара даггара хестийна и.

Бешераш хийла а ихна и бекаш,
Хьадарлахъ, кьийсамехъ кхийна и бу.
Кхоьллинчу халкъана хьанала бедаш
Даиман ша хилла нохчийн мотт бу.

Вайн халкъан ойланаш, дахар а гийла
Далхадеш, кьийсамна гиттийна цо.

Нохчочун майралла, оьздалла хийла
Зевнечу иллешкахъ екийна цо!

Сийлахьчу Октябро шуьйра некъ белла,
Глаьттина, паргате тлам баржабеш,
Кавказан лаьмнашкахъ эшаре баьлла,
Лекхало и, дегнаш вайн гиттадеш.

Кхидолчу къаьмнашна шайниш а санна,
Нохчашна шайн ненан мотт хьоме бу.
Нагахъ хьо ца ваглахъ хьайн халкъацанна,
Хаалахъ, декъазниг, — хьо цхьалха ву!

* * *

Блабстенаан малхах ас
Хлун дора,
Шун сирла яяхъаш гуш йоцчохъ?
Зарзараан эшарх ас
Хлун дора,
Шун зевне аз хезаш доцчохъ?

Воккхавер
Ас мича хьур дара,
И шуьца доькъуш ца хилча?
Хилла вуон
Ас муха ловр дара,
Аш дакъалоцуш ца хилча?

Блабсте ю
Дуьненна йоьлуш,
Эзар малх —
Бай пехъ лхин тадамаш...
Ирс ду-кх сан
Гонах шу долуш,
Адамаш,
Сан дика адамаш!

* * *

Гизгина,
Горга-Лам,
Хулхулон тогги
Хлоьттира блаьрхьалха
клеззигчу ханна...

Хьогалло гатвинчо
шийла хи санна,
Сутарчу кьурдашца
лабош сайн кийра,
Лайра цу хьомечу
лаьттан йозалла —
Ас вина лаьмнаш сайн
даг чу хонйра!..

Сан деган зийдигаш —
могланаш баыццара...

Кхуьур юй-техь царех
стихаш сан керла?..

Цкѣа нана йолчу ца вахчи
йиш яцара...

Суьйранна — цхьаьнакхетар...
лозуш ю кхела...

Блаьстенан сирла де.
Хастам бу кхолламна:

Малх гарна,
дезаршна,
лазарна кхела.

Цкѣа цхьана дийнахь сан
ирсан кхаж баларна —

Дуьнен тѣе вала сан
ирс хилла дела!..

* * *

Малх длабайн, генара баххъаш а кѣгош,
Ламанийн белшаш тѣе дохк дижна сийна.
Тогли длатийна, тѣехь индагIаш дегош,
Ткѣа, боьрахь — шовданаш шабарш деш
шийла.

Анайист йовш лаьтта. Лаьмнашна тѣера
Эсаро зезагийн хьожа схьаетта.
Сийначу тийналлин семаллехь шера
Хезаш ду саделар джигичу лаьттан...

Белхий

Ловзар дац
хЮьттинарг
лулахойн кертахь,
Белхий бу,
белхий бу —
поппаран белхий.
Ерриг юрт
гулъелла
кху уйтIа бертахь,
Цкъа болх бо,
забаршца,
хелхарш до, боьлхий.

Вота а кхиссало,
кIажьоьху
пондар.
И хала болх хета
тахана атта.
Мехкарша,
хи детташ,
кечбо шайн поппар,
Кегийнах,
къийсалуш,
охкуш бу латта.

Чекхдевр ду
и цIенош
тахханехь хьаьхна.

Я болх а Iаьткъар бац
цхьанна базбелла.
Лаьмнашкахь
даиман
нах иштта баьхна.
ХIораннан
йиш йолуш
хIора неI елла.

Ловзар дац
хЮьттинарг
кху кертахь Iуьйре,
Белхий бу,
белхий бу —
поппаран белхий.
Вуьсур вац
юьртахо,
кхавчча тIе гуьйре,
Тхов боцуш —
юьртахой баьхкина белхех!

* * *

Кхийти со.
Эххар а кхийти со хлунда
Ду суна чолхечу дуьненахь атта.
Кхийти со.
Эххар а кхийти со хлунда
Кхочу ницкъ халонехь дог кура глатта:
Гловглане дуьненахь
Цхьа лам бу тийна.
Цунна кIел —
Цхьа юрт ю,
ТIехь бошмаш техкаш.
Цу юртахь —
Цхьа жима щIа ду со Iийна,
Цхьа шийла шовда ду
Самукъне кхехкаш...

Кхийти со.
Кхийти со.
Эххар а кхийти —
Сайн ницкъан,
Безаман
Хьостамаш кхийти...

БIаьргаш

Цхьа ши БIаьрг бу даиманна
Суна хьалха хьийзаш,
ТIехнуьцкъалчу токо санна,
Шайна со тIенийзош.
Собар,
Синтем сан кхачийна:
БIаьргаш!
Юхаъ —
БIаьргаш!
Даг чохь алу кхерста сийна,
Ткьа уьш хьуьйсу —
Кхаьрдаш...

Хууш вац со-м хлуи дер айса,
Хьан валор со метта?
Я дIалур техь царна сайн са,
Я гIор царех ведда?!

* * *

Діатеона шира некъ...
Зама мел ели,
Йистошца къух глоттуш,
Азло,
Ницкъ оьшу.
Бицбелла массарна,
Адам ца лела,
Амма некъ, сатуьйсуш,
Цхьаъ варе хьоьжу.
Хьоьжу и,
Догдилла ца лууш, хьалха:
Говрахъ я глаш воргуш,
Вац-техъ стаг генахъ?
Діатеона шира некъ...
Тера бу цхьалха
Йисина, кІенташка
Хьоьжучу ненах!..

Керла шо

Шийтта сахът.
Чкъурго, цкъа хьаьвзина, гуобаьккхи.
Ледаш ду шен рожехъ
Минотийн гІадамаш.
Масачу заманан некъахой,
Го гІаккха.
Некъ дика хуьлда шун,
ХІай лаьттан адамаш!
Чекхдели шира шо.
Айде аш шайн кедаш:
Сийлалла — лакхе ю
ГІуллакхийн,
ГІиллакхийн!
КІентий, шу летишла,
Ирс-аьтту ца кедаш.
Даккхийдер, синтемаш
Сирла шун хуьлда-кха!
Наной, хІай зударий,
Дезарш цкъа дитийша.
Коьртаниг — шун ирс ду,
Ма гойла пийла шу!
Мехкарий,
Сирлачу ойланех шайн теша!
Сатийсам бакъ хилла,
Дехийла хийла шу.
Масачу заманан некъахой,
Адамаш,

Даиман некъ барехъ
 Ду маѣна дахаран.
 Ледаш ду хаддаза
 Минотийн тѣадамаш, —
 Некъ дика хуѣлда шун,
 Даго ма-баххара!
 Массо а маѣтѣхъ а
 Стигланаш екхийла,
 Доллучу Лаѣтта тѣхъ
 Буѣзна кан хѣкѣийла!
 Бераш, тѣхъ дай боцуш,
 Байлахъ ма хѣгѣийла,
 Кхин тѣман шекѣашца
 Цкѣа а ма лелийла!
 Мацалло, шелоно
 Бѣаѣргийн нур кхолтийна,
 Да воцуш, жѣаѣла а
 Акха ма долиийла!
 Серло вай боданца
 Кѣийсамна гѣаттийна —
 Маѣлханний, лаѣттанний
 Барт даим лаѣттийла!

Дахаран гуо

Бѣошѣран некъ хаѣдда,
 Кхачийна гѣора,
 Гуѣллура воккха стаг,
 Меттах ца хѣовш.
 Тѣхъ лаѣтта йиша-ваша
 Гѣаѣгѣане гора, —
 Дахаран чиркх, бегош,
 Лаѣттара бовш.

Хийла чохъ маѣлхан нур
 Левзина бѣаѣргаш
 Кхобѣлина, тхевнина тѣхъ
 Мотт лаѣдна ѣа.
 Дуѣнѣнан аѣзнашна
 Кѣорадоѣлла лѣргаш,
 Богучу кийрара
 Ялац кхин ѣаѣ.

Хало а, атто а
 Даѣлла ша лайна,
 Кѣѣна деѣгѣ сеттина,
 Доѣлла и тхѣус...
 — Дада, кхаѣ боккху хѣоѣ:
 Кѣант вина вайна! —
 Меллаша йистхили
 Шозлаѣгѣа нус.

Бѣаьргашчохъ юха а
Маьлхан суй кѣеги,
Хѣиллане кѣежна, цо
Корта тѣий.
Тѣаккха, сов сапаргѣат,
Бѣаьргаш тѣекѣевли, —
Валарна доцуш, и
Набарна тѣийн...

* * *

Беречунна шен челаьх дин санна,
Хѣлла-кх хала аьрха лаам сецо.
Хаькка чѣогѣа луьушехъа сайна,
Кхьору, дуьрста малъеш, и дѣахеца...

Ловзарна тѣхволуш

Дика сахът хуьлда шун,
Дехийла бертахъ,
Самукъа лаьттийла
Даим кху кертахъ.
Безам шел ма лойла,
Дегнаш мел догу,
Юккъе ма шуттийла
Шеконан ога.
Дохк-марха ца глоттуш
Ирсан малх хьулбан,
Дахаран некъ даим
Сирла шун хуьлда!

* * *

НеIарш ас йоьллур ю
ХIусаман шуьйрра,
Массо а воьхур ву
Суо волчу схьа:
— Чудуьйла, адамаш,
Ма хета хийра,
Тахана массо а
Хьаша ву сан!
Кегий нах,
Шайца аш я шайн къоналла,
Межкарий,
Оьздалла шайн суна я.
Наной, аш
Я суна дегнийн дикалла,
Баккхий нах,
Шайн къоьжа хьекъал аш да!
ХIай, дика адамаш!
Доьху, чудуьйла.
Дахаран дезарш а
Шайца аш да.
Хазахетар, хилла кхаъ
Бахьаш шу дуьйла,
Халахетар, гIайгIанаш
Шайца схьа.
Чудуьйла!
Хьеший, ас дийр ду шу Iалаш,
Массарна меттиг ю
ХIусамехь вайн.

Амма ас, адамаш,
Доху — ма ялаш
Оггазла, ямартло
Дегнашчохь шайн.

* * *

Лаьмнаш, лаьмнаш — бӀаьрг мел кхочу,
Куьйса кортош айина.
Хиллачийн лар кхузахь кхобу,
Заманаш а хьулийна.

Тийна Ӏохку хьаьвхе Ӏаннаш,
ӀиндагӀаш тӀетийсина.
Малхехь хьегӀа буьрса бӀаьвнаш,
Байлахь цхьалха йисина.

Къоьжа некъ а, лаьмнех хьерчаш,
Лаьхьа санна, текха и.
Бухахь — сирла тулгӀеш жерчош,
Хьаьдда доьду аьрха хи.

Стигал Ӏена лома тӀера,
Сийна татол хилла, чу.
ДӀо монастырь ю сов тера
Миска Мцъри Ӏийначух...

* * *

Мичча хъажарх, массанхъа а —
Алхаш тесна, луо ду, луо.
Аре яхъац меттахъхъан а —
Порийна и тийналло.

Тьерган клайчу бойна келлахъ,
Луьйре, наб ахъ муха йин?
Глатта хинца, кхин хъо хъеллахъ,
Лоцур бац ахъ малх — хъайн дин.

Мила ву и — цу аренна
Кхиънарг къайлах тоха кир?
Мила ву и — сан корана
Яьккхинарг сел говза тир?

Шийла лаьмнаш, меттахдовлий,
Пожаейша тийналла.
Луьйре, доьху, глаттий яла —
Буйса суна яхъелла.

Белхан куьйгаш

Borly хъо, белхан стаг,
Дахарехъ курра гIулч йохуш.
Borly хъо туьйранахъ
Вуьйцучу наьртах тарвелла.
Ткъа лорах,
Хъаналчу хъан куьйгийн
Сий лакхадохуш,
Пуьтту ахъ кхоьллинарш,
ХIолламаш санна,
Айделла.
Хъох дозу лаьтта тIехъ
Хуьлуш дерг —
Жима я доккха.
Историн сийлахъ пхъар,
Хъан жIов ю
Заманаш тусург!
Ехийла куьйгаш тIехъ
Белхан берч,
Хъоькх а!
Уьш ду уьш —
Гилма а, стихаш а
Дахарца дузург.
Хъан куьйгаш ду хъоьстург
Вай дина
Вайн нана-Латта:
Хъан куьйгийн йовхо ю
Лалориг металл а шийла.
Цара йо гота а,

Ракета — космосе глатта.
Церан ницкъ,
Говзалла
Бешерийн йохалла зийна.
...Блаьстенийн заздатIар
Лору ас дахарехъ коьрта.
Вежа со,
Кхоллам сайн
Зарзарийн эшаршца тоьгуш.
Амма ас,
Сужда деш,
Даггара туху-кха корта
Шуна, хIай сийлахьниш,
ХIай белхан,
Беркате кувйгаш.

Хила тешаш

Мох-дарц хьоькхуш буьрса,
Ярах йоьхна буьйса,
Накьост, хила тешаш:
Iуьйранна дарц тийна,
Стигал хир ю сийна,
Малх хьожур бу кьегаш.

Цхьа сингаттам баьлча,
Ойланашка ваьлча, —
Накьост, хила тешаш:
Халонех ца кхоьруш,
Хьо кхачаре хьоьжуш,
Ирс ду хьуна кьежаш.

Безаман ницкъ

— Малх, хІай сов сирланиг,
Даима лепаш,
ЗІаьнаршца лавтта тІе
Іенаш бу хьо!
Йист йоцу дуьне ду
Хьан нуьрца кьегаш, —
Алахьа, и серло
Хьуна хьан ло?

— Йист йоцу дуьне — и
ТІех дезаделла,
Йоькьу ас массарна
ЗІаьнарш дІа сайн.
Сирлачу безамо
Шен нур схьаделла,
Лепа со, дуьне а
Кьегадеш вайн.

— Малх, хІай сов бовханиг,
Даима богуш,
Алонан суйнашца
Іенаш бу хьо!
Йист йоцу дуьне ду
Хьан йовхо кхочуш, —
Алахьа, и йовхо
Хьуна хьан ло?

— Йист йоцу дуьне — и
ТІех дезаделла, —
И бахьнехь кхета со
Іуьйранна схьа.
Бовхачу безамо
Шен алу елла,
Богу со, луш йовхо
Дуьненна дІа.

Блаьсте

Еана кхечи блаьсте,
Къагий сийна май.
Кетла хьютти блаьсте:
—Ков дладелла хьайн!

Ткъа сом лавтта воьхна,
Хиун дер ца хууш:
Забар йо цо, тешна,
Юй те соь кхойкхуш?

Блаьсте хьовжу блаьра,
Хьажар ду сийна.
Блаьсте хьовжу блаьра,
Дог сан дагийна.

Эхь хетарца, сирла
Корта оллош, цо
Хайти схьа сил а
Везар шена со.

Хинца хиун дан деза?
Ирс мел доккха ду!
Коьрте благор хьийза,
Блаьсте соьца ю...

Еана кхечи блаьсте,
Къагий сийна май.
Кетла хьютти блаьсте:
— Ков дладелла хьайн!

* * *

Иуьйрено шен тлуллакх дин.
Сахили.
Олхазар дийки,
Малх, кьежаш,
Коре хьютти,
Суо дийна хиларх
Со кхийти. —
Иуьйрено шен тлуллакх дин...

* * *

Кху гІалин гІовгІанах ведда,
ГІур ву дІа со жимчу юрта.
ГІур ву сайн хьомечу хьаьтта —
Винчу, дай баьхначу керта.

ГІур ву ган бераллехь лелла
Хулхулон бай сийна тогІи,
ГІур ву цкѣа, гу лекхчу ваьлла,
Лаьмнашка догтах бІаьргтоха.

ГІур ву со Алхазан-коьртехь
«Гал-гІожмех» левзинчу хийла,
Хьаьвхечу боьранийн кІоргехь
Шовданаш лешачу шийла.

ГІур ву со бІешерийн нежнаш
Шабаршца техкачу ирзе,
ГІур ву ган ширделла кешнаш,
Иэгначийн хьаьвддацохь ирсе.

Со гІур ву лаьттаху гІота,
ЖаІуьне алийта илли,
ГІур ву цкѣа Шемилан гІопан
Хьаьттарчу бацалахь Іилла.

Со гІур ву хьомечу лаьттан
Хазаллех даим цецвийла,

Чехкачу чагІаран метта
Дарбане лаьмнийн хІуо мийла.

ГІур ву со суо винчу юрта —
Ведана — ца делаш тилла.
ГІур ву ган хийцамаш шорта,
Юртахойн дахарехь хилла.

Пушкин волчохъ

Сан денда, шен хонахъ,
Къилбехъа некъ эцна,
Вахана пайхамар
ваьхначу цу Макка,
кхехкачу малха кӀел,
парталчу эмкалан юьхъ лаьцна.
Бехк биллац ас цунна-м —
литна-кха бӀаьргтоха
ша лоруш, ша сийдеш
хиллачу кхерче.
Ткъа цуьнан кӀентан кӀант —
со, Къилбаседехъа
чехкачу поездо вадийна,
сирлачу кху гӀала кхечи.
Лаьтта со хийла ас
гаре сатийсничу
хӀусаман неӀарехъ,
даьржинчу Мойка-хи йистехъ.
Ма миска хир дара
сан вахар, нагахъ со
хӀоккхуза ца кхочуш виснехъ!
Дерриг ду хӀоккхузахъ
дог лаззол хьоме,
дийна бу хӀоккхузахъ
безам поэтан.
Кху чохъ и вийлина,
кху чохъ цо яздина,
кху тхов кӀел дезна дог нэтӀа...

Тийна ду, тапъаьлла.
Наталии, я берийн
самукъне аьзнаш ца дека...
Тийна ду. ЦӀахъ вац и.
Сагатлуш лаьтта стол...
ХӀинца а и ларвеш,
хьежаран гӀайгӀанна
макхъелла библиотека...
Тийна ду. ЦӀахъ вац и.
Делахъ а, ца лаьа
дӀаваха кхузара
хӀусамда бӀаьрга ца гуш кхин...
Лаьтта со ладоьгӀна,
мортало — шен дайчу боларца
тийналлин йозалла йожош,
хӀинца чувогӀур ву Пушкин!..

* * *

Баркалла,
 баркалла,
 баркалла,
 баркалла,

Генара,
 гергара сан некъаш,
 баркалла!

Баркалла —
 малхаца меттара гитторна,
 Аналлин сийналлехъ,
 къежаш, ирс хитторна,
 Делкъенийн малхехъ со
 сирварна ченаша,
 Доганаша лийчорна,
 хъестарна генаша,
 Генара хъаша аш
 кхачорна вехаза,
 Иаморна доттагичун
 не! тоха эвхъаза.

Баркалла,
 баркалла,
 баркалла,
 баркалла,
 Генара,
 гергара сан некъаш,
 баркалла!..

Полтаван суьйре

Сих ма ло, Полтаван суьйре,
 Жимма собар дехъа.
 Дитташ, дуьйцуш суна туьйра,
 Эсал лере tela.

Собар дехъа, хан ца яьлла,
 Iexъa coьцa кхин а.
 Хъажал — Гоголь араваьлла,
 Ойланаш ян хитна.

Цхъа йо!, елакъежаш, лавтта,
 Блаьргаш — кIегий санна.
 Пурба ло, йо!, хъайга хатта:
 Уьш латийна хъанна?

Котляревскийс юьйцуш хезна
 Суна цхъа полтавка.
 Ала соьга, хилий реза:
 Хьо юй и Наталка?

Доьху, цIе хъайн ахъ схъайийца —
 Ольга я Олеся?
 Ала, лаьмнийн кIанта хIинца
 Дагна хIун дан деза?

Муьйлу ас Полтаван суьйре,
 Ойланаш сайн лоьлу.
 Дитташ, дуьйцуш суна туьйра,
 Эсал лере tela...

Собардехъа, де

Собардехъа,
Доху, собардехъа!
Собардехъа
Жимма, сирла де.
Сих ма лохъа
Лачкъа лаьмнаш тӀехъа,
ХӀоттош вайна юккъе
Бода-пен.

Доху, неӀ хъайн
Суна ахъ ма чӀагӀа,
Ӏаббалц бӀаьрг хьох
Тоха ца кхиъна.
Бехке ву со
Хъуна хъалха чӀогӀа,
Делккъалц, набъеш,
Меттахъ Ӏиллина!

Хъан муьрехъ со
Кхиъна вац цуьриг ваха:
Некъ ца бина,
Я ца мелла хи.
Велавала,
Велха,
Хъажа нахе
Со ца кхиъна. —
Вахар дуй ткъа и?

Де-м дӀатекха,
Текха малхбузехъа,
Цунна тӀаьххье
Текха бода-пен.
Ахках дели...
Ткъа со виси сехъа, —
Йиш яц дийнан
Согъа хьовжуш Ӏен!

Сих ма лохъа
Дага цӀарах сийна,
ДӀа ца довш, ахъ
Жимма собарде!
ХӀиллане соь
Сирла бӀаьрг таӀийна,
Лаьмнаш тӀехъа
Къайладели Де...

Уьш хийца тарлуш дац

Да, нана
 хоржуш дац
Цхьаммо а шена:
Дуьненчу кIант волуш —
Бухахь ду
 ший а.
Хийца а тарлуш дац,
Валарх мел гена, —
Да-нана тесначун
Дужуш ду сий а.

...Иштта бу-кх хьо,
Даймохк,
Йиш йоцуш харжа,
Да-нана санна, хьо
Цхьаь бен ца белла!
Даймохк шен хийцинарг
Лелла юьхьIаьржа,
Массарна хьесталу
КIеза шех хилла.

Аьрха йоI

(Р. У.)

Кавказан кьеначу
Лаьминашна юккъехь,
Лечкьи́на со вина
Хаза юрт ю.
Синтем сан байина
Ехаш цу юьртахь,
Сил дукхаезаш цхьа
Аьрха йоI ю.

Шорта бу мехкарий
Йоккхачу гIалахь,
Хазалло бIаьрг хьоьстуш
Маса го уьш...
Со-м царех чекх хьоьжу,
Ураме валахь,
Юьртара аьрха йоI
ХьалхахIуьттуш.

Замано мел ахарх
Херонан саьнгар,
Тешаме ойланаш
Ду дегнийн тIай.
Деха Iа ша токхуш
Теша-кха синтар:
БIаьстено шен хенахь
И-м хьостур дай...

Генарчу Кавказехъ
Хазачу юртахъ,
Ехаш сов хьоме цхьа
Аьрха йо! ю.
Тембоцу ойланаш
Язьелла коьртехъ,
И гаре сатуьйсуш
Лелаш со ву...

* * *

Цкъа стоьл тӀехъ салтичун
Сурт бӀаьргадайна,
— Баба, и мила ву? —
Хаьттира кӀанта.
— Хьан денда вай иза-м!
ТӀам тӀехъ и вийна, —
Денанас, хьаьстина,
Хай бер гӀанта.
Леррина хьийжи кӀант
Цу сурте вежа,
Беран юьхъ, хийцалуш,
Ойлане ели.
— Кхуьнан-м дац мекхаш а,
Я маж яц ежа,
Иштта-а ца хуьлий, ткъа,
Денда! — цо эли...

* * *

Дац иза фантастан
Хиллане дийцар,
Я башха туьйра дац
Берашна дийца.
Батта тIехь
Хьалхара гIулч Стага яьккхи!
Ийци схьа шен куьйга
Беттан цинц, тIаккха —
Вистхуьлуш хези Стаг
Цу Батта тIера
Генарчу планета —
Лабтта тIехь шера...

ХIай адам,
БIешерийн ойланаш Iабош,
Чехкалла хьан лаам
Кхочушбан хьаьдда.
НуьцкIалчу хьекIалан
ТIемаш а даржош,
Хьайн ага — Латта а
Дуьтуш, хьо пIаьтти.
Амма ма гIорталахь,
Куралла дарлой,
Адамал лакха хьо,
Дела хьайх тарлой...

* * *

Со кхуьуш, совца сан лаамаш кхуьура —
Ойланаш, сатийсам, лехамаш сан.
Царех со вузура, царех садовIура,
Цхьанний тхо кхуьуш, дIайовдура хан.

Со а воьккха хилла, кхитIна сан лаамаш.
ХIинца а кхуьу уьш, ийало со.
Уьш совцахь, ца кхуьуш, со сешний хаалаш,
Нагахь сан лаамаш лахь — лийр ву со...

* * *

Делкъе. Сийна
Хьун тапъаьлла
Тийна.
Зарзар, гаьн тӀехь
Наб озийна,
Тийна.
Мох тӀуьначу
Бохра бухахь
Тийна...
ХӀай Тийналла,
ХӀай Тийналла
Сийна,
Ала — стenan
Ойлаеш кьо
Тийна?..

Мадонна

Смена чекхъелира.
Шуьйрачу цехахь,
Лабтта тхо металлан
Хьожу чууьйзуш.
Шелъяла кхиазчу
Станокaш тӀехьахь,
Белхалой ладоьгӀна
Ӏа, тховга хьуьйсуш.

Довзуьйту царна тхо
Массарех олий,
Дош а ло хӀоранна —
Бевза-кх поэташ!
Дийцира, дийцира,
Цул тӀаьхьа йолий
Еша тхайн стихаш а,
Совца ца кхеташ.

Ас йоьшу Даймакках,
ТӀамах а — дикка.
Ткъа белхан стаг хастор —
Декхар тхан дац и!
ЦӀеххьана тхов кӀелахь
ЦӀена аз дийки:
— Ешахьа, доьху ас,
Безамах лаций!

Хъалахъаъжчи — лекхачу
Кранан кабина.
Цунна чохъ Iара цхъа
ЙоI, малик санна.
Висира, лачкъор дац,
ХIетахъ Iадийна,
Хъаъжчи схъа, хIиллане
Къежна, мадонна.

Къажаро къагийна
Къона юхъ суна
Евзира: музейхъ цкъа
Гина мадонна.
Амма ницкъ... мичара
Бели и цунна —
Дуткъийчу куьйгашца
Ойбу цо тонна!..

ХIан-хIа, ца хIюьттира
Еша сайн шийла
Стихаш со, алар бен
«Языййр ю хъуна».
Язийна цул тIаьхъа
Безамах хийла,
Амма яц хIинца а
Хъакъ ериш цунна.

* * *

Чхар лаьтта ахка чохъ,
Лаьтта ша цхъалха,
Лаьтта и, наьрт санна,
Айбелла акха.
Бен доцуш, лаьттачохъ
Хъоьжу и хъатха,
Мехашна,
Дарцашна
БоьгIна шен накха.
Шекбалац, кхехкарах
Хъе тIехъ малх аьхка,
Хъерчарах дистинчу
Хин тулгIеш дегIах.
Башхал дац цунна Iа
Я бIаьсте аьхна,
Лаам бац,
Дац хIума цхъаьнгга а деха...

Чхар лаьтта...
Цхъалла я мох-дарц а цунна
ХIун бен ду, дилха дог жийрахъ доцчунна?!
...

Догла

Мохо лобхкуш, лаържа мархаш
Стигал хульеш кхечи схъа,
Хинцца къегаш хилла малх а —
Кхерабелла, лечкьи дла.

Стигал члогла карзахъялла,
Оьглазе садоу цо.
Буърса лелха, этлаш санна,
Мархаш дера чехайо.

Къинхетамза етташ лобхку,
Церан шед цо кхерстайо.
Миска мархаш! Доггах йоблху —
Блаърхиш лаьтта ленадо.

Ланнаш декош, хъавдда ловраш,
Берд текхий а йолу глар.
Йоккха стаг-ма хыйза довдеш:
Даьлла тхевнех чекх ладар!..

Мархаш, овдда, яържи дласа, —
Стигал юхаъ сийна ю.
Эвла йистехь эзар басца
Лепаш стелалад а ду.

Блаьстенан суьйре

Наб яйна,
Бийшац нах глалахь.
Я гуллац
Хинцца уьш пхьюьйре:
Къонаниг,
Къенаниг —
Арахь.
Урамехь —
Блаьстенан суьйре.

Дай хлаваъ —
Аьхна, сов чомехь.
Мархаша
Беттан ах хьюьшу.
Длахъаьжча —
Массо а сонехь
Блаьргаш бу —
Блаьргаш чу хьюьжуш...

Цхъа башха
Хыйза сан корта.
Кеп хилла:
Безам ас муьйлу!
Ойланаш —
Гевттина шорта,
Блаьстенан блаьргашна йоблу...

Тѣххѣара трамвай

Хѣевелла тховса со:
Юкѣал а тѣхѣяѣлла буѣйса.
Кхин трамвай ца ягѣахъ,
Сов гена гѣаш ваха деза.
«Йогѣур ю...
Йогѣур яц...» —
Бохуш, ас дагахъ пал туѣйсу.
Тѣйна ду.
Бодане кораш а —
Дац суна реза...
Эххар а, еана,
Тѣххѣара трамвай схѣахѣовтти.
Тѣхии.
Кхоѣ-виѣ бен стаг воцуш,
Вагон ю еса.
Цхѣаѣ — вѣхна,
Ша ѣаччохъ разваѣлла,
Вогѣу набкхетта.
Луларчу гѣантахъ ѣа
Йоѣ, кѣанттий,
Кѣамел деш ѣсал.
Ткѣа дѣога сонехъ го
Кхин цхѣа йоѣ
(Я зуда кѣона).
Тергалѣю ас иза:
Кѣурдаш деш,
Егалѣю белшаш...

Тѣевахна, меллаша
Хѣйтти ас:

— Хѣун хилла хѣуна?
Хѣаѣжи схѣа
Гѣаѣгѣанахъ буѣзна и
Ши блѣарг, ца тешаш...
Кхин ѣист а ца хуѣлуш,
Хѣаѣкхира ѣовлакх цо блѣаргех.
Дѣаѣирзи.
Юха а, го суна,
Белшаш ю егѣш.
Кѣондуктор ѣистхили:
— Вагон дѣаѣоврзуш ю парке!
Вѣосси со,
Ткѣа, трамвай дѣаѣаха,
Рельсаш а екош...

Дѣаѣаха.
Меллаша оѣланехъ гѣулчаш ас ѣоху:
«Цѣевзарг, цѣевзарг...
Хѣун бохам хилла техъ цунна?
Я цѣхѣа ѣовду техъ,
Я цѣра еда и ѣогѣу?» —
Яха и —
Дѣитина, шен гѣаѣгѣин
Цхѣа дакѣа суна...

* * *

Мархаш — цара шайн гали чохъ
Малх дІалачкъабо.
Амма малхо шаьш ягийчахъ
Баьржа дорцан го!

Сетташ детта ткъес дІатийна,
ЦІанбин стиглан тхов.
Юха а, кирла нур даржийна,
Малхо дилли ков!

* * *

ВогІу со кхолламо
Кховдийнчу новкъа.
Хаддаза
Дуьхъал схъаоьхуш нах го.
Уьш, цхъаберш,
Юххех тІехбовлий, дІабов-кха,
ЦІераш а, яххъаш а
Сихха йицло.

Ткъа цхъаберш —
Юххех тІех ца бовлу суна —
Кех санна, дагах сан
Бовлу чекх уьш,
ХІораммо юьту шех
Жима цуьрг суна
СовІатна, некъана
Ницкъ дагна луш.

Цхъаъ къежа дог цІена,
Серло луш шеа,
Ткъа вукхо —
Юьту шен деган йовхо.
Караво
Хъекъале, нийсаниг хъеха,
Нисло-кха
Оьшург а соьгара гІо...

Лаьттан цамгар

— Накъост лор!
Накъост лор!
Хъажахъ цкъа кхуьнга:
Гой хъуна и чевнаш?
ХIара-м леш йоллу! —
Ойбий и ойланан
Ницкъ болчу куьйга,
Лаьттан шар
Хирурган стоьл тIе ас юьллу.

Хъожу лор.
ЛадунIу.
Ластабо корта:
— Бакълоь хьо,
Могаш дац вайн къена Латта!
Малхбалехъ,
Малхбузехъ —
ДаьIнаш ду кIорга,
Дагар ду. —
Сийна букъ богу цIелетта.

БIешерийн цамгар ю
Токхуш ерг
Лаьтто.
Адамийн щIий алсам
Хударна догу.
Харц тоьлла,

Бакъонан боьхначохъ
Аьтто,
Къизалло цIовш тухий,
Дера даI долу.

Амма дог —
могаш ду,
Йоьрзур ю чевнаш!
ДаьIнаш дIахедор ду
Заманан уьрсо.
Машаран малха кIел,
Дицдина девнаш,
Къонделла вайн Латта
Хьостур ду ирсо.

* * *

Илманчаша чІагІдо вайна даим:
Къинхъегам бу адам кхоьллинарґ.
Ас ца къуьйсу. Иштта дан а дай и-м —
Адам дуй ткъа къа ца хьоьгуш верг?!

Амма чІагІдо ас, ца лобхуш хъалхе,
Сайна цунах лаьцна хетарґ кхин:
Адмах Адам хилла, хъехахь малхе
Хъаьжла, дуьххъар велакъежчи и!..

Чурт

Дарц тийна.
Цул тІаьхъа ийна дІа зама,
Кхоллам сайн къасточохь
Со хилла вац.
Ас цунах дозалдан,
Лаар бен Іама,
Вовжнарґ сан ваша я
Гергара вац.
Лаьттах и дІаййна,
Шех хилла латта,
Амма лар,
Лтирийсцу лар йисина.
Дависарґ, йиш яц-кха
Кху сурте хатта:
«ХІун ойла Іожалло
Хъан хадийна?». ...
Луьстачу бацалахь,
Чов санна, къаьста
Шира ор, даьлла чу
Дерриг а къух,
Ткъа бухахь —
Вовжначу салтечун каска...
Мацах и ятІаеш
ХІоь баьллачух —
ХІинца го чекхдаьлла
Цхъа ховха эезаг.
Баккъалаь ду иза,
Сачохь, дийна!

Даьлла и цхьаммо а
ХIу кхузахь диэза,
Канашкахь хи жхьхьуш,
Ца кхийна —
И тайпа гIайглабар
Цунна ца догIу...
Амма цу вьожначу
БIаьхочунна
Хьеделча мраморан
Чурт кхузахь догIа,
Iаламо цунна шен
Чурт хIоттийна!..

Лавттан монолог

Хьажахь соьга:
со — хьан нана —
Латта.
Сан бер ду хьо.
Сох векхаш, хьо
кхийна.
Ас белла и
ницкъ а хьуна
гIатта,
Сан букъ гIехь
кьо
паргIат ваха хийна.
Миллион шо
даьлла,
сацар доцуш,
Хьуна оьшург
латто гIерташ,
хьийза.
Атта дац и,
теша,
малхехь догуш,
ТIаккха,
дарцо лобкхуш,
милла цIийза...

Сан берашлахъ
 хьо ву
 хьо ме уре.
 Дерриг ду хъан
 дуьхъа,
 дерриг — хъуна.
 Бѣаьсте —
 хъуна,
 хъуна —
 чоме гуьйре,
 Сирла хъекъал,
 бовха безам —
 хъуна!
 Хьо —
 сан пѣайгѣа,
 хьо —
 сан дакъазалла.
 Юьхъѣаьржа а
 хьо бахънехъ
 со хѣутту.
 Дог хъан ѣарждеш,
 ѣаьѣна
 хъагѣ,
 къизалла,
 Ахъ ѣѣе тосѣй,
 мокха кѣур сох
 пѣотту.
 Со — хъан нана.
 Куьг хъакхий,
 со хъаста.
 Аьчган эткаш
 юхий,
 со ма хъеша.

Хъаьн дагчуьра
 къизаллин шад
 баста,
 Бѣаьргийн нуьрца
 безам бовкъуш,
 хъежа.
 Хъажахъ соьга:
 со — хъан нана —
 Латта.
 Хьо —
 сан хиндерг.
 Хьо — ду сан дозалла.
 Кхийина хьо
 ас Диканна
 пѣатта,
 Ненан ѣѣарца
 хъарамъеш
 къизалла...

Дахаран денош

Гуйренца дужу гла санна,
Оьгу вайн дахаран денош.
Цхьаъ доьду кийрахъ дог делош,
Ткъа важа — моьттура хъанна? —
Чекхдолу бляьргех хиш ледош!

Дужу де, хилла стом санна,
Кхиале доггах чам баккха.
Дайна план санна, дов тлаккха,
Доьдий дла де даиманна, —
Кханенга деза гулч яккха.

Замано, болар ца лагидеш,
Кхойкху дла соьга а шеца.
Ма-хуьллу перташ ца сеца,
Селхане Таханенца члагъеш,
Воглу со Кхане схьаэца...

Гуйренца дужу гла санна,
Оьгу вайн дахаран денош.
Оьгу дог делхадеш, делош...
Байттамал яханчу ханна, —
Лийли со уьш эрна йенош!

Адаме

Муьтлахъ дин ахъ хъайна
дерриг а лалам,
Тлаьхьарчу когаш тле
Дуьне хлоттий.
Дин санна, урх тесна,
аьрха дог лабо,
Хи чу а, цлерга а
туьйсу ахъ и.

Ницкъ бу хьовхъ луьург дан,
хаац цхьа йожал —
Хлунда яц хлинца а
хьуна муьтлахъ.
Атом чу садилли,
Батта тлехъ можа
Чан хьаьшна, хъайн когийн
лар йити ахъ!

Ткъа суна-м лаьара
хьекъалх хъан кхета —
И ян хлун ю техъа,
хлун ловху цо:
Дахаран къайле и
схьакаро перта?
Я, Дуьне изккхийта,
суй ловху цо?..

* * *

Лаьтта тӀехь бекачу массо а маттах
Хуу шиъ — кӀорггера ца боху ас —
Нохчийниг, юьрсийниг буьйцуш, ас атта
Кхетабо лаьттан мотт, йоцуш кхин вас.

Доккха ду дерриг и талла вайн латта,
Делахь а, коьртаниг ас схӀалехна —
Даггара куьг юьвдуш, маршалла хатта
Вошаллин тешаме мотт Ӏамийна...

* * *

ТкъоллагӀчу бӀешеран цхьа теш со веца,
Цхьа жима га ду со сайн заманан.
Цуьнца мел хилларг а — хилла и соьца,
Замано мел лайнарг — дезна сан лан.

Генара дуьненаш — уьш ваьштаоза
Са аьрха ракеташ — мехий ирдо.
Ирс дац ткъа йиш хилар, ца девзаш доза,
Буьйсанан стиглахь шен седа лато?!

Кху Лаьттан бер ду со. ХӀинца, кӀаж баьлла,
Чехкаллин тӀемаша со айвина.
Седан тӀе воьдуш а, сов лакхаваьлла,
Докк хьерча Лаьттан юьхь йиц ца йина...

* * *

Синтем?..
Ахь хІун дуйцу —
Лайтта гІуьтту кІур,
Адаман куьйгех кхоьруш,
Денош хеба,
Дехьа.
Бода теба богІа
Малхана а гур.
Синтем?..
Ванах, синтем —
И ян хІун ю техьа?..

* * *

Туьйранан дин санна, тиллина нуьйр,
Ракета хаьхкина хьайн,
Батта тІе воьсси хьо, Седанан нур
Леци, куьг кховдийна дайн
Ахь, лайттан нуьцкъала стаг.

Ирачу хьекъалца блешерийн лам
Аьхкина, заманаш зийн,
Аьрха сатийсам хьайн, кьега лаам
Кханене сирла хьажийн
Ахь, лайттан нуьцкъала стаг.

Малхбален туьйранаш, зевне иллеш,
Малхбузен дийцарийн аз,
Хьуо хьайца кьийсалуш, кхоьлли, хаздеш,
Дуьненан мукъамийн хас
Ахь, лайттан нуьцкъала стаг.

Чехкаллин заманца ву хьо сов товш,
Болар ахь цуьнца нисди...
Оццул и ницкъ, хьекъал хьайгахь ІаІош,
Деган мотт хІунда бицби
Ахь, лайттан нуьцкъала стаг?..

* * *

Эвлан йист сенъелла —
Давтта патар.
Блаъсте шен шабаршца
Бошмашка яържи.
Топли чохъ —
Буърканех ловзучийн глар.
Ткъа кхузахъ —
Ширалло йоху гулч маърша.
Мацах цкъа
Бала а,
Безам а ловш,
Лавтта тлехъ баъжнариш
Дуьненах къаьсташ,
Тлаьххъара йисина
Лар лавтта йовш —
Шарлуш ду кху ширчу кешнийн и
Баързнаш...

* * *

Блаъстенан сирлачу гуьйранна нана
Шен жимчу бераца беша ели.
— Биши длахеца сан, жогбаккха лама, —
Бай тле и хлоттийна, хьостуш, эли.

Цецдаьлла, доккхадеш, хьобжу бер хьалха,
Когаш бац, дависарш, латта туьгуш!
Хьалахъаьжчи блаьргкхийти сирлачу малхах —
Сов хаза диди ду цунна схьагуш!

Цлеххъана, ший а куьг малхе жховдийна,
Яьккхи шен дуьххъара гулч цунна тле!
Некъ дика хуьлда хьан, марша лелийла,
Даиман хуьлда хьан некъ малха тле!

Шовда

Хъан деган кӀоргера бухдуьйлу безаман шовда —
Ца мелла цхьаммо а, аддам а ца хьаьжна чоме.
Хьагвелла лаьтта со,
Гуш иза лаьмнаш чохь бӀаьргийн:
Мел цӀена.
Мел хьаьзна.
Дависа-кх, лабо хьох кийра!
Ойлане ов детта:
«ХӀай товдал, иза-м хьох кхӀаьрдий!
ДӀавала уллора,
Шовданна хета хьо хийра!»
Даго, ӕш муьшканаш,
Боху соь:
«Ма те, чукховда!
Ма хетта шовдане,
Чукховда — со бу хъан чами!»

Иэххеташ, лаьтта со,
Гуш шовда лаьмнаш чохь бӀаьргийн,
Хьогалло латтаво, хуьушехь шовда сайх кхӀаьрдий...

Гиний шуна!

Бода бешаш гиний шуна,
Гиний лаьржа буьйса йовш?
Серло яьржаш гиний шуна,
Гиний лаьла меттахьхьовш?

Гуьйре гӀоттуш гиний шуна,
Баржабеш шен сирла мор?
Йогу беснеш гиний шуна,
Довллуш цо шен сийна кор?

Нуьре хьажар гиний шуна,
Гонах бӀаьрг цо кхарстабеш?
Елакхажар гиний шуна,
Дахарах сов йоккхаш?

Кьона Гуьйре тергалъелаш —
Товш ю, нускал санна, и.
Дейна иза декхалъелаш —
Серло яхьаш йогӀу и!

Дагахь дерг хьо кхоьру дийца, —
 Ёувире санна, тийна ю.
 Ткъа со тила-м атта деца, —
 Бадалахь хи санна ву.

Дагахь дерг хьо кхоьру дийца, —
Хьуьнчохь кхетта малх бу хьо...
Амма дог хьан догуш деца:
Хьан бӀаьргашчохь суйнаш го!

Ма глерта улле а,
 доттагІ ву, бохуш,
 Хіусаме ма вола
 вехачу со,
 Соьгарчу
 дикане
 велахь дог дохуш,
 Я кхоьруш велахь а
 сан вонах хьо!

* * *

Ма чІогІа щецъяьлла,
Хьо хІунда йоьхна?
Цхъажимма садаІа ло суна пурба!
Иист мукънаъ хилахъа,
Я оьгІазъяхна?
ХІун дер ткъа...
Мегар дуй кху чохъ ас кІур бан?

Доху ас,
Сих ма ло суна тіечовха,
Синтем хъайн бохорна
Бехк ахъ ма билла:
СадаІа веъна со,
КІадвелла чІогІа —
Палатийн хъуьн чохъ щхъа
Лелла со тилла.

Сонталла
Я, лаахъ,
Осалла лара —
ДогдаІац гІиллакхийн
КІоргенаш леха, —
Хьо йолча веъна со,
Ма ваккха ара —
ДІагІур ву, ма кхера,
Іийр вац со веа...

Со меттавогІур ву,
Хир вац кхин таьІна;
Яьржина ойланаш
Хьожур ву гулъян. —
ТІаккха со дІагІур ву,
Кхин ас хъан неІ а
Тухур яц...
Мегар дуй кхин щкъа а кІур бан?..

Атта дац

Атта дац малхана,
Даиман богуш,
Дуьненна дахар лун
Нур хилла Iена.
Атта дац баттана,
Кхин бижар доцуш,
Къоначийн безаман
Теш хилла Iен а.

Атта дац шовданна,
Лаьмнех бухдаьлла,
Хьогаллю тIелвича
Шен хих къурд байта.
Атта дац зезагна,
ТIулгаш тIехь даьлла,
Iаламан лийрйоцу
Хазалла гайта.

Атта дац адамна
Хьийзачу новкъахь
Къахьега, кыйса а,
Халонаш къаръеш.
Ткъа цул а хала ду
Дахаран шовкъехь
Шел тола, шегара
Адамалла ларъеш...

* * *

Даиман хIуммаъ ца лаьтта:
Замано лаьмнаш а шардо,
ХIордаш цо, дакъадой, къардо,
Дахаран тай хеда атта.

Даиман хIуммаъ ца лаьтта.
Дезна вайн хийщамна Iама.
Цхьа ша ю — йистйоцу Зама —
Замано йитинарг Iадда.

Даимна хIуммаъ дац боху,
Амма бийр бац тамаш беа
Аьлча: Стаг даиман веа, —
Адамалло и карлавоху.

Iалам... сов дарбане дай и-м:
Валар цо тодо бер дарца.
Къинхьегам, Ойла — шен цIарца,
Ахархо — уьш дац ткъа даим!

Безам а, Илти а — даим
Хирг хиларх даггара теша:
Йиш яц-кха Адамалла эша,
Йиш яц-кха тIепаза дан и!..

* * *

Жил-Іалам, дерриг бодделла,
Наб хьегІаш, тийна и дІа.
ІиндагІаш, йовхонах девдда,
Дитташ кІел левчкїина Іа...

* * *

Нагахь хьан гІо оьшуш
Велахь цхьаь тахана,
Сихлолахь цунна тІе,
Кханеш ца йохкуш.
ХІун хаьа —
Кхана, хьайн
Аьтту а боьхна,
Вуьсий хьо,
Цунна кхин
ГІо дан йиш йоцуш.

Довха дош аьлла, цхьаь
Хьаста догдагІахь,
Сихлолахь дІаала,
Кханеш ца йохкуш,
ХІун хаьа —
Кхана и дагара далахь,
Я висахь,
ТІевахна,
Ала йиш йоцуш...

Зулам дан
Нагахь ахь
Леринехь цхьанна,
Варий, сих ца луш, и

Кханеига татта.
Хіун хаъа —
Кхана дог дасталур хъан а,
Я кхуьур
Важа а
Диканца гатта!

Баьпкан юьхк

Баьпкан юьхк Іуьллу.
Дийнна баьпкан юьхк.
Іуьллу и новкъахъ,
Іуьллу діасалелачу адамийн
когаш кІел!

ТІехбуьйлу...
ТІехбуьйлу —
ца гуш санна,
ТІехбуьйлу —
бен доцуш.
ТІехбуьйлу —
ойла ца еш.
ТІехбуьйлу —
шайн модни мачашца,
кхоамза,
дахаран цуьрг а хьоьшуш!
ТІехбуьйлу...

ТІехбуьйлу —
Ленинградан блокада
Цкъа а ца хилча санна.
ТІехбуьйлу —
къизачу тіеман
біаьстенийн юьххьехъ,
шийлачу мохо локхучу
мокхачу арахъ,

эґлазчу бераша
ахдешначу лай кӀелхъара
берцан кан
цкӀа а ца лехыйча санна!

Баьпкан юьхк Іуьллу.
Дийнна баьпкан юьхк!
Іуьллу и новкӀахь.
Іуьллу дӀасалелачу адамийн
Когаш кӀел...

* * *

Аккумуляторах терра ву со.
Цундела,
Кест-кеста, цунна а санна,
ДегӀана ницкӀ луш, ян
Зарядка сайна,
Кхечеран энерги
Оьшуш ву сов.
Матар а тесна, ца
Сацыйта дог,
Хилийта
Дахаран мох-дарций ловш а,
Лаамийн шовкӀаца
Еттийта ног,
Дагна сан кхин дегнаш
Оьшу тӀетовжа.
Хилийта ира сайн
Сирла бӀаьрсӀ,
Нур церан ца кхоло,
Суйнаш дӀадайна,
Оьшуш бу билггала
БӀаьргашна сан
Кхин бӀаьргаш,
Безамца чухьежа шайна.
Лергаш сайн
Къора ца долиита, ас
Деза-кха ладегӀа
КӀамеле нехан.

Йишхаьлла ца виса,
Доцуш кхин аз,
Сайн халкъан мукъамаш
Деза сан леа.
Ши куьг сайн хилийта
Каде, говза,
Тешаме, догдика
И шиъ хилийта,
Адаман куьйгаш а
Хилла дисийта,
Деза-кха кест-кеста
Куьйгашна сан
Кхин куьйгаш,
Даггара схьаловцуш, Йийда.

Художник-реставратор

Цецваьлла, туьйранах
Бер санна, со.
Басарийн хьожа чууьйзу.
Нуьцкъалчу наьртаха,
Ларамза цо
Заманан чкъургах куьг туьйсу.
И куьг ду
Дайн,
Каде,
Говза ду и,
Тамаше ницкъ шена белла:
Блаьрга гуш,
Бешерийн пардо даьсти,
Дендеш сурт,
Маццахехь делла.
Бозбуанчаллин гӀаж —
Кисть цо хьаькхи:
Ши бесне щийели...
Дийна!..
Юха а юьтти кисть —
Самадаьккхи
Сурт, блаьргашчохь цӀе латийна.
Кхо бӀе шо хьалха ша
Сецна хьажар
Ду хӀинца доьгӀна тӀе суна!
Юхайин
Яханчу хенан бедар,

Хістахь ма-теггара цунна...
Художник,
И сурт ахь юхакхоьлли,
Кхо бІе шо хьалха ма-диллара.
Дависарг,
Дийна стат — хьовга а и
Цинлур вац, хьалха ма-хиллара...

* * *

Деших лепа маьлхан нур,
Сийна дари — стигланаш.
Шайн хазаллах дозаллаш
Ма де, бетташ суна кур.

Ахь, хІай сийна луьста буц,
Аш а — коча зезагаш,
Ма де суна дозаллаш,
Товш ду алий шайн и куц.

Дато хьесий — чехка хиш,
Шабарш ден, хІай диттан гІаш,
Шайн хазалла хестаеш,
Ма лекхийша суна йиш.

Нагахь шун цу хазалле
Хьежа вацахьара со,
Оьшурий и? — Жоп ца ло, —
Эрна ду-кх, шун дозалла!

Вуърхитта шо

Кхерсташ лела, олий,
Араялахь,
Оьгазъохуш,
Дов ахь хунда до?
Кхойкхий оьгачь
Сийна Блаьсте арахь. —
Кхетахьа, мама,
Сан — вуърхитта шо!

Дийнахь кхуза
Бедар хуьйцу, бохуш,
Резайоцуш,
Хунда хьоху хьо? —
Маса кисло
Новкъахь вьоду-вогъуш...
Кхетахьа, мама,
Сан — вуърхитта шо!

Со, наб яйна,
Меттахь керча, бохуш,
Ас доьлу са
Хунда ахь лардо? —
Когийн тата —
Ценна вайн гуобохуш...
Кхетахьа, мама,
Сан — вуърхитта шо!

* * *

Я Галам иштта галдаьлла?
Я лиьна цунна сох дела? —
Темаш сан лаамна делла,
Со кхоьлли — лавтта тӀехь лела...

* * *

Хазахетар, безам вай
Ца кхайкхо гІерта,
Адамийн гІиллакхаш
Юьстах а теттина.
Ткъа тахна —
Ерриг юрт хІюьтти кху керта,
Схьахезаш боцучу
Маьхьаро гІаттийна.
Йицїйна харцо,
ХьагІ,
Кепекан шас а;
Ларамза даьллачу
ГІалатна гечдина.
Вуон деъна кху юьрта —
Валар ду юьртахь.
Тезет ду.
Тапъаьлла лаьтта нах уьйтІахь...

Мархийн дов

Иовхонан тов. Суьйренгахьа
Лестинера де.
Мархаш, текхаш лаьмнашкахьа,
Гуллуш яра тІе.

Стигал хьоьжу цаьрга йоьхна,
Хебош сийна хьаж.
ОьгІазлоно карзахьяхна,
Мархаш елла Іарж.

Лакхахь даьржа гІоргІа тата,
Бегош стиглан тхов,
Мархаш чуччахьовду лата, —
Долало дІа дов!

ТІекІел юьйлуш, хьерча, лета,
Ийзош Іаьржа кхес.
Орца дохуш, стигал этІа,
Лелха детташ ткъес.

Къуьйсург хІун ду? Хаьа хьанна
Стенна лета уьш?
ДогІа-м Іена, бІаьрхиш санна,
Дера угІу хиш...

* * *

Хьо яре хьоьжуш, со лаьттира.
Лаьттира...
Хьо ларъеш даьккхира
Ас дийнна сахьт.
Хьо дагахь, и деха,
Сов деха сахьт
Токхуш, ас хьох хьерча
Ойланаш литтира.
Ткъа оццу заманчохь,
И сахьт чекхдалале,
Дуьненчу делира
Эзар а бер,
Хилира эзар а
Валар я вер...
Со-м хьоьжуш лаьттира,
Цхьана хьан бала ловш...

* * *

Вацара сатуьйсуш хьо гаре со,
Ткъа дуьхьал кхетчи сайн
Синтемах вели.
Гечдира,
Ваьллера йицйна хьо,
Моьттурса массо а тIай даьгна дели.
Аьллера даге ас:
«Сатоха ахь,
Яц и кхин дуьненчохь,
Яц и кхин дийна!
Хинца вай осалла
Гайтахь ду нэхь,
Сатоха —
Цхьа а вац беамо вийна».
Маржа яI,
Ма эрна хиллера и —
Деган чов, муо хьовзарх,
Ца хилла йьорзуш.
Собаре,
Кура а дуьхьал хIоьтти,
Блаьргаш чохь хьайн хилла
Самукъа ловзуш...
Ирс хуьлда.
Ас лайнарг чьотехь а дац —
Замано йина кхиэл хета сов чийса.
Хир шена ма-дарра,
Со-м дуьхьал вац...
Йиш юй-ткъа бехкам бан
Дагна сатийса!..

* * *

Діауьду аренда ламанан хи,
Кіайн тулгеш керчош, сихделла.
Хьобжу со, хьобжу со — тарлой те и? —
Хи сецна, берд — болабелла!

Хьобжу со, хьобжу со «шайтан-блабра»,
Берд боьду шен йоргла хьобкхуш.
Ша хьалха сецначохь хи лаьттара,
Тулгешца йиш суна лобкхуш.

Ламанан аьрха хи Іа хіобьтина
Кху араьхь, кіайн тулгеш керчош.
Со винчу лаьмнашка, берд хаьхкина,
Воьду сайн ойланех хьерчаш...

* * *

Къизачу дожаллин гуро
Лаьцна, со воьжначу дийнахь,
Ши аьрша кјоргачу уро
Хьулварх шен Іаьржачу кийрахь,

Доттапий, кхин гур вац алій,
Сох къаста сих ма лолаш.
Добху ас, со шайца ларий,
Аш суна стих ешалаш!

Тешалаш, дуьнен чохь воцуш,
Йовр яц сан лар тлепаза —
Хјора а блаьсте тейоплуш,
Со цуьнца воьлур ву сха.

Даймехкан Іаламах ийна,
Сайх хилла буц, сийна гла,
Дахарах воккхавеш, тийна,
Хьобжур ву со адмашка...

Лаа суна

Лаа суна, массо Іуьйре
Маьлхан нуьрца йогийла,
Лаа, лаа хІора суьйре,
Безам хьовстуш, йогІийла.

Лаа суна, бІаьсте йолуш,
Бай тІехь бераш ловзийла,
Лаа, езар йолчу воґлуш,
КІанта зезаг дахьийла.

Лаа суна, гамо, хьагІ а
Наха шайх дІайоккхийла,
Лаа, лаа массо стаг а
Ирсе, бертахь вехийла.

Лаа суна, наьІалт тІамна
Кхайкхош, массо гІоттийла,
Лаа халкьийн доттаґІалла
Хестош иллеш декийла!

Іаьнан Іуьйре

Шуьйра кІайн шаршу яржийна,
Іуьллу семса ло.
Аре ю тапъаьлла тийна,
Лаьмнаш кьовжа го.

Юьхь тІе мархийн юргІа ийзош,
Лечкъа стиглахь малх.
ЖІаьло, уьйтІахь мІлла цІийзаш,
Наггахь олу «пІалх».

Кху сан коран бІаьргаш кІайди,
Товхча санна жир,
Шелоно уьш башха хазди,
Говза йоккхуш тир.

Массо цІийнан туьнкалг сийсош,
ПІуьтту сийна кІур,
Новкъа воьду-воґлург сирвеш,
Буьллу дато хІур.

* * *

Хіун дийр ду,
Хіуммаъ дац доцуш цхъа доза.
Шен декхар вайгара
Діадоккхуш хир зама.
Тапъалий Іе вайша —
Дийца вац говза.
Ткъа хьо...
Хьо — цІена ю,
Ахь хіуммаъ ма ала.
Толам ца къуьйсур вай —
Хирг хилла даьлла.
Дахарехь дерриг а
Нислац ма-хеттара.
Ткъа хІинца, къастале,
Лаьттар тапъаьлла,
Тоххара, вай дезаш,
Хийла ма латтара...

* * *

Ма луъу, хьомениг, яха,
Некъаш хъайн деззариш хоьржуш.
Амма сох теранг ма леа,
Сох бустуш, кхечаьрга хьоьжуш.

Сол тоьларш бевзар бу хийла,
Стеган мах хадо хьо Іама.
Амма хьо цкъа а ма хилла
Кхечаьргахь лохуш сан амат.

Бевзар бу башха нах хьуна —
Хьекъале, догдика, тайна.
Амма цхъаъ луур дац суна —
Сох вустуш, харжар кхин хъайна.

Ма-луъу, хьомениг, яха,
Некъаш ахь деззариш хьеша.
Безаман цІе йисахь яга,
Вай юа гаре хьо хьежа...

* * *

ХІан-хІа, бац
Мокхазан лам а со латта,
Тапъаьлла хІоьттина,
Эзар шарахъ.
Я шийла седа бац,
Космосехъ летта,
Миллиард шарахъ Іен
Цу бодашлахъ.

Со — дийна адам ду,
Оьмар а йоца
Ю суна Іаламо
Къастийнарг схъа.
Амма сан хІора де —
Ша цхъаь бен доцу
Дуьне ду,
Кхин керла дахар ду сан.

Іуьйренан малхаца
Денлой, со гІотту,
Юха а дахаро
Со маса хьо.
ХІора а дийно со
Шен ирсах вутту,
ХІора а дийно со
Велха а во...

Бакъду, ю дуьненчохъ
Оьмар сан йоца.
Делахъ а, ша оьцуш
Миллиард шо,
Сайх хилла шийла тІулг,
Седа, дог доцу, —
Адаман цхъа де а
Дезаш ву со.

Варний, йоІ,
 ма гІолахь поэте маре.
Ма теша поэтах,
 дийцарх цо говза.
СовгІатна кхийдор ду
 стигланийн дари,
Бохур ду:
 — Го вайша седарчех ловза!

Ткъа кхано —
 ахь хІусам готта ю алахь,
Йоьшур ю стих хьуна:
 «Даймохк бу шуьйра...»
Я чохь-тІехь оьшуриг
 далхо хьо ялахь,
Іехор ю, бер санна,
 дийцина туьйра.

Шун хІусам яьккхинчу
 кыгашна юккъехь
Ма леха —
 карор яц хьуна сберкнижка.
ГІелъелла ахь бахарх,
 аьхкенан юьхъехь
Юьгур яц шеца хьо
 Соче я ЧІишка.

Суьйренаш хийла а
 токхур ю корехь,
Тийналлин марахь ахь,
 дагах цІелетта.
Ткъа поэт, хьан майра,
 оьгІаз ма гІолахь,
Лабттар ву
 кхечуьнга кхийдош хІоз беттан!

Варий, йоІ,
 ма гІолахь поэте маре.
Ма теша поэтах,
 дийцарх цо говза.
СовгІатна ма эца
 стигланийн дари,
Ма гІолахь хьо цуьнца
 седарчех ловза.

* * *

Кхин цхъа де...
Сирла де чекхдели, даьгна.
И де дайн,
Цкъа а ша ца хилча санна.
Ткъа со — эхI маржа яI —
Виси со хъаьгна...
ХIай де,
Ахь безам хъайн бити-те хъанна?..

Говраш хахкар

Адамийн кортойн хIорд —
Хъаьжнарг щещвоккхуш.
Базар яц хIоьттинарг,
Дац я ловзар.
Говраш ю,
Говраш ю
Тахана хожкуш, —
Цунна ду ворхIе а
Юрт гулъялар!

ТIахъаьлла дой, ловзуш,
Хелхарехь хыйза,
Вовшашна кураллин
Кеп хIиттайо. —
Гемина-кх уьш вайгахь
Сийлалла кыйса, —
Цара а адамийн
Яхь лелайо!

МогIара хIуьтту дIа
Дошлой, нисбелла.
— Яхийта! — ластадо
Куьг хаам беш.
Ткъа говраш, моттало
Юдара евла,
Берг тосий хецало
Чан гIаттаеш!

Кортойн хIорд техкира,
ТулгIеша хоьрцуш,
Маьхъарий.
Юкъ-юкъа хезаш ю шок.
Иэрашха яхъелла,
Шодмаша морцуш,
Говрашка йоьсси́на
Адамийн шовкъ!

Цхъа воккха стаг, бIе шо
Хир долуш ханна,
Бер санна, кхиссало
Ша лаьттачохъ:
— Урх хеца, иммансиз! —
Вагийча санна,
Цхъаьнга-м сов оьглазе
Бетта цо мохъ.

Хан йоьду.
Чекхбели иссалгIа гуо а,
Ткъа хIинца бисинарг —
ТIаьххъара цхъаь!
И гуо бу жховдон берг
Иэша́ман вуон а,
Ирсече боккху берг
Толаман кхаь...

— Расханиг хьалха ю!
— Расханиг йогIу! —
Хьалхара...
ШозлагIа...
ТIехлилхи уьш.
Адам а, тIовгIанца,
Меттахадолу.
Дошлой-м бац, мел тIогIа
TlerIортарх, гуш...

Адамийн кортойн хIорд —
Хьаьжнарг цецвоккхуш.
Базар яц хIоьттинарг,
Дац я ловзар.
Говраш ю,
Говраш ю
Тахана хохкуш, —
Цунна ду ворхIе а
Юрт гулъялар!

Зарзар

Массо а Іуьйранна сан коре догІий,
Хьо хІунда дека, хІай хьоза?
Мерзачу набарха сов хьалхе воккхий,
ГІаттаво хьан хазчу озо.

Дийцахьа, кІажьохуш, доьлу хьо стенна,
Лохкху ахь зевне йиш хьанна?
Хьо хІунда хьийза кху сан коре денна,
Гергарло соь хьедеш санна?

Алахьа, сан жима доттагІа хьоза,
Со хІунда воху ахь ара?
Доллий хьо со Іамо, хьо санна, говза
Бакъ илли дог Іаттош ала?

ХІора а Іуьйранна сан коре долиий,
Декалахь, делалахь, хьоза:
Хьан зевне аз хезча, самукьадолий,
Сан кийрахь дог долу ловза!

Лаьмнашкахь суьйре

Малхбузехь стигал
Шен нуьрца лепош,
Малх лаьмнаш тІехьа
Къайлабели.
Суьйренан хІаваъ,
Диттийн гІаш дегош,
Хехкалуш, бер санна,
Ловзадели.
Набарна хьегІаш,
Лаьмнаш дІатийна,
Іаннашца ІиндапІаш
Текха дубйли.
Ойланехь техка
Луьста хьун гІийла,
МаьркІажан бода а
Къовлабели...

* * *

(Д. Гурамишвилини)

Дакх лаьтта,
корта а оллийна,
доьлхуш,
Везачух
хеназа
йисинарг санна,
Ткъа иза-м,
глаьттина,
готта каш доьллуш,
Шога-тIулг
шех хилла,
Iа даиманна.
Воьлхуш Iвац,
Iвац воьлуш.
Лаьтта и тийна.
Буйнахь дац
шийла тур,
Iбац цуьнгахь къолам.
Ткъа гонах —
бIаьстенан
бошмаш ю сийна;
Ткъа гонах —
кхин дахар,
Миргород къона.
Лаьтта и,
шога-тIулг
хилла шен дегIах,

Ойлано лаьцначохь
гIорийна,
лаьтта.
Ткъа дIогахь —
сийначу аналел
дехьахь —
Го цунна
лаьмнийн мохк,
го вина латта.

* * *

Хинцца яьккхина,
гIера Iаь а пIуьттуш йолу,
шура ас молу.
Юха а,
юха а
лаа чоме хьажа,
яккха хьожа.
Шуро суна карладоху
аьрхачу бераллин денош,
бIаьстенан сирла малх,
тов-бецан хьожа.
Цо суна хаайолуьйту
ненан беркатечу куьйгийн
аьхна йовхо...

* * *

Иштта ду-кх
Чолхечу дахаран гIиллакх:
Ца хааь
ХIун дахьар кханено вайна.
Iоттало-кх
Дагахь а ца хилла пIуллакх,
Я бIаьрга
Го — хIинццалц
Ца гинарг хьайна.

Иштта ду-кх
Чолхечу дахаран гIиллакх:
Таханено
Деанчо синтем сан байи.
Дуьненчохь,
Со санна,
Ехаш хьо а хилла-кх!
Селхана —
И суна дацара бен а...

* * *

Со левар хьекъал хьайн ларий,
Хьомениг, хьо сох ма ела.
«ХIун дер цо сох ваьлча», — алий,
Ойла а ахь сан ма елахь.

Бакъ ду и — езнера дагна,
Лиънера хьуна со везар.
Вай вовшийн хиларх а хьаьгна,
Сайн дагахь дора хьоь дехар...

ХIуммаъ дац къастарх-м вайша,
Хьуна кхин везаш а хилла,
Хаттац-кха безамо вайга:
Ииш юй сан хьуна бехк билла?

Даггара луур ду суна
Хьоьгара ирс сайна гойла,
Со вицвеш везначо хьуна,
Ас санна, хьан пусар дойла!

* * *

Де набарха долу хан тIекхечи,
Хьаннийн баххьаш цIаро морцуш го.
Лаьмнийн сийначу белшаш тIех дIакерчи
Тхи тIехь лепа маьлхан дашо го.

Шен юьхь тIера мархийн чопа йожош,
Стигло билли сийна бIаьргаш схьа.
Варшийн хьаьвхен тийналла а йохош,
Зарзаро а йолий эшарш дIа.

Месал пепнаш, стиглан цIорге кхевдий,
Совцу, некъ а буьтий малхана.
Ломан хьеха чуьра сирла долмй,
Хулхало а сихло некъана...

* * *

Тхо ду лаьмнаш,
Лакхе езаш дагна.
Баххьаш ду тхан
Даим хьалакхийдаш.
Амма гІертац
Тхо лакхене хьаьгна,
Стигал оха
Хьоьсту езаш, сий деш.

Тхо ду лаьмнаш.
Лакхе — тхан куралла.
Лакхе сий ду,
Ю тхан паргІато а.
Амма, аре,
Хьо ю тхан цозалла,
Хьо ю цхьаь бен
Йоцу тхан гІортор а...

* * *

Хьуьно кьайлах шабарш долий,
Набарна дІатевжи лам.
Беттан нуьрехь серлайолий,
Стиглахь хІутту кІорга Іам...

* * *

Техъели.
Даяха, тѣхъялла,
кхин соьга юха а ца хьожуш.
Яха и,
яха дѣа, лекхачу кѣажашца
ойланаш сан хьошуш,
бен доцчу хьажарца
экамчу дагах сан хьакхалуш ларамза,
кѣоргачу бѣаьргашчохъ
сел коча ловзуш дерг деша со лароза...

Шовданан йистехъ

(фольклора тѣра)

— Ма хьежахъа сан гѣодьюкѣе,
Воллуш санна юста, —
Хѣинццалц цкъа а ганзах ваций
Дуткъа талл хи йистехъ?!

— Гина, гина суна дуткъа
Талл хи йистехъ хийла,
Амма кхоьру нехан кѣанта
Кагдарна, саттийна.

— Ма хьежахъа иштта ларе
Кху сан некхан хеса, —
Хѣинццалц цкъа а ганзах ваций
Хѣоаш хьо гѣургѣзан?!

— Гина, гина цу гѣургѣзан
Хѣоаш суна хийла,
Амма кхоьру нехан кѣентан
Куьг кхетарна шийла.

— Ма хьежахъа цѣоцкъамашка,
Бохуш тидам хьаьркийн, —
Хѣинццалц цкъа а ганзах ваций
Сетта йоза гѣаьрбийн?!

— Гина, гина гѣаьрбийн сетта
Йоза суна хийла,

Амма лаац нехан кІанта
Ларамза довшийла.

— Ма хьежахъа иштта ларий,
Сан хъажар а лъоцуш, —
ХІинццалц цкъа а ганзах ваций
Іаьмнаш бух шайн боцу?!

— Гина, гина суна Іаьмнаш
Бух шайн боцу хийла,
Амма лаац церан кІорге
Нехан кІант хьожийла.

— Ма хьежахъа сан балдашка,
Девза хъан и хІилла, —
ХІинццалц цкъа а ганзах ваций
Мангал-комарш хилла?!

— Гина, гина суна хилла
Мангал-комарш хийла,
Амма лаац нехан кІанта
Церан чам боккхийла.

* * *

Гуьйренан тІуьначу
Бешахъ ду тийна.
Іаьржачу дитташ тІехъ
Дац цхъа а гІа.
Аддам а дац кхузахъ
Тхойшиъ бен дийна.
Тапъаьлла вовшашка
Хьобжуш тхо Іа...
Тхаьшшиъ Іаш ду тхойшиъ,
Ойлане даьлла.
ХІораммо йийриг а
Шен ойла ю.
Іа тхойшиъ,
Вовшашка хьобжуш, тапъаьлла:
Со — пІантахъ,
Ткъа гаьн тІехъ Іаш — хьоза ду...

Бода — пен санна...
Хьо мичахь ду хӀинца,
Хьоме адам? —
Моттало сайн деган аз хези сайна.

* * *

Когаш кӀел дегадо
Дайн ИндагӀаш.
Бетгаса.
Ас сайна цхьа седа хаьржи.
Къорачу шур-шурца беттан догӀа
Іена тӀе.
Дохк, сийна кӀур хилла, яьржи.

Набкхетта ву те ю,
Гуш хӀара пӀан? —
Гуьйренан бешахь со ойланехь вогӀу.
Дийцахьа хьайх лаций,
Хьоме адам,
ПӀенал а яйн гӀулчаш
Соьца ахь йоху.

Тийналло, йишхаьлла,
Шен шабарш до.
Вайшиннан лар пуш яц,
Некъ нахах лечкьн.
Хьан довха, кӀеда куьг
Ма дегадо —
Сан кара и муха кхечи?!

Бакъ ду и я гинарг
Хилла техь гӀан?
Сан куьг — и деса ду.

Больницехъ

КІайн бос бу хІоккхузахъ коьртаниг уре.
КІайн шаршуш.
КІайн бинташ.
КІайн киса оьллина
Кху кІайчу коре.
КІайн шура.
КІайн худар...
КІайн молха ло кхузахъ
Денна а, лорий.
КІайн духар дуьйхина,
Массо а хаина,
Малнкаш санна,
Дог цІена,
Куьг аьхна адамаш,
КІад ца луш,
Ду кхузахъ орцанна кнйча.
Цу кІайлли юккъех схьа,
Цхьа дера ов детташ,
Мокха бос — лазар а,
Шен буруш хьийзадеш,
ДегІах схьахьерча.
Ткъа наггахъ кхайкхаза
Кху кІайчу кхерча,
Лабьханах ша текхий,
Іовжаме Іаьржа бос
Кхочу сов ирча...
ХІетте а,

КІайн бос бу хІоккхузахъ
Коьртаниг уре.
Ткъа уггар еза хан,
Хаза хан,
Массара шега сатуьйсу хан
Ю кхузахъ
Нур сирла,
Догдика,
Дарбане Іуьйре...

* * *

Мох бу хьоькхуш,
Мархаш лоьхкуш.
Корах т'адамаш деттало.
Урам беса —
Девдда адамаш,
Стигал ткъесо нэт'айо.

Иочане де,
Бодане де —
Іалам карзахдаьккхина,
Дерриге ахь,
Г'урт беш, нэди,
Ахь со тентакьаьккхина.

Мархаш керча,
Мархаш хьерча,
Стигал ткъесо нэт'айо.
Я ду арахь
Иштта ирча,
Я сайн дагчохь суна го?!

* * *

Октябран беттасен суьйре.
Седарчийн ловзар д'ах'лоьтти.
Дуьненан йистйоцу шуьйре
Гатъелла, синхаам п'аьтти.

Меллаша г'улчаш а туьйсуш,
Хьоьшу ас іиндаг'лаш диттийн.
Ойла ю ойланца кьуьйсуш,
Ткъа, хьекъал г'ерта уьш литта.

Къийса аш, ойланаш, тховса
Парг'ато ас шуна елла.
Дог, ахь сан хьекъалца кьовса —
Со тховса хьоьгахьа ваьлла...

* * *

Йоьлху гуьйре,
Дерз тӀесерсаш,
Лаьмнаш хьулдеш,
ТаьІна дохк.
Генна варшахь
Говр ю терсаш,
Муьста суьйре, —
Хьоме мохк!

ТИМУРАН ТУР
СТИХАШНАХЬ ПОВЕСТЬ

*Шен дайн хьуьнарийн
сийлаллех куралла яр —
мегна ца Iаш, декхар а
ду; и ца ларар изхьен
осалла ю.*

А. С. Пушкин.

*ТIамо воI ца вина,
ТIамо воI вийна.*

Халкган кица.

ХIан-хIа, вайн дIадахнарг
Ца дов, лар йоцуш.
Йиш яц и дицдан а,
Яларх хан хийла.
Деха и даиман
Вайца, лийрдоцуш,
ДIадахнарг тарлац вай
Дилла архиве.
Заманан кешнашкахь
Вай и мел хьулдарх,
Я ларарх и ваьшна
Ца оьшуш, хийра,
Далац и вайха дIа,
Шена мел хьу ярх —
Хаалуш,
Хезаш,
Гуш,
Дуьжу вайн кийра.
ДIадахнарг ца дов дIа,
Самах гIан санна,
Кхиэл йо цо вайна шен,
Йишйоцуш хийца.
ДIадахнарг кхолламехь
Деха хIораннан.

Хіораіммо ікханенга
 Діахьо и шеца.
 Дика а, вуон а цо
 Іамадо довза,
 Сийлахьниг кѣастадеш
 Іэхьечух нийса.
 Дай лара хьоху цо,
 Даймохк вайн беза,
 Гіиттадо, бакъ толош,
 Харцонца кѣийса.
 Діадахнарг, мухъ хуьлий,
 Белшаш тіе дазла,
 Таханенах, ца кѣасташ,
 Діаоь и тіаккха.
 Кханенан ков делла
 Вайна цо хаздо,
 Ницкъ ло цо вайна гІулч
 Хиндолче яккха...

I

Іаламна Іаьржа а
 Дуьйхина Іен,
 Ца хаьа, адамна
 Санна.
 ГІайгІанна кѣорачу
 Цуьнан а шен,
 Декхарш ду массо а
 Ханна.

Хіинца цо латийна
 Біаьстенан ціе,
 Басарш шен даржийна
 Сирла.
 Баьщарниг Іанийна
 Лаьмнашна тіе,

Стигланаш кѣагийна
 Сийна.

Лоькху цо лийройцу
 Кѣоналлин йиш,
 Хелхаран біагорехъ
 Хьаьвза.
 Малх кѣежа, мох ловзу,
 КІажьоху хиш —
 Іаламан ловзаре
 Хьовса.

Сирла де. Сийна де.
 Маьлхан цхьа де,
 Іаламо біаьрг боьллу
 Іуьйре.
 Біаьстено жил-Іалам
 Хьадина де —
 Кхойкху цо Іаламца
 Уьйре.

Адамийн тобанаш —
 ТогІехьа діа,
 Ца кѣестош кѣона я
 Кѣена.
 Ниха а, даарш а
 Кхоор ду хьан:
 Тахана — цІей¹⁾ Мехкан
 Ненан²⁾).

Иллешца, хелхаршца
 Баьхкина шнах,
 Севци гуо ерданна³⁾

¹ ЦІей — деза де.

² Мехкан Нана — зуда-дела.

³ Ерда — храм.

Боккхуш.
Мехкаршлахь, хазаллин
Хадийна мах,
Хаържи цхьаъ, «дела» цIе
Йоккхуш.

Къона йоI — бIаьргашчохь
Седарчийн цIе,
Къажаро малхаца
Къуьйсу.
Оьзда юкъ гIабалис
Къевлина тIе,
ЧIабанех хьаьрчина
Буйса.

«Эсира! Эсира!..
Гора хьо яI!» —
Деган мохь хезаш Iа
Анас.
Эсира... И хаържи...
Цул хаза йоI,
Ца йина лаьмнашкахь
Ианас!

Дозалдеш хьоьжу кIант
Езаре шен,
Дог тигац тардала
Кийра.
«Эсира... Дезар дац
Вайн деха Iен,
Вовшех а хьоьгуш, кхин
Хийра!..»

Эсира... Яц хIинца
Эсира и,
Яц хилларг, я хинъберг

Кхана:
Дела ю, тахана
Дела ю и —
Хаържина и Мехкан
Нана!

Мехкарша Эсира
Каде кечйи,
Тилли тIе зезагийн
Кочар.
ЦIувга¹) йоI, сий дарца,
Лакхе хайи —
Кховдийна куьг охьа
Кхоче.

Даладо, кеч а дой,
СагIина ден
ЦIен дуьхьаьрг, тосий зIе
Кхерчан²) —
Дела шайн реза ян,
Ца дайта зен,
Иэккхабан бала шайх
Хьерча...

— ХIай сийлахь дали,
ХIай Меркан Нани,
Тхен нани ери хьо,
Хьен бераш бери тхо.
Тхо Iалаш бехьа,
Тхен терго ехьа.
Хьен ницкъ сов бери,
Тхо гIийла бери...

¹ ЦIувг — жрец.

² Кхерчан зIе — хьалха кхерча уллуш хиллачу доьзалан
боккхачу йайх тосуш хилла зIе.

ЙоІ-деле, ший а куьг
Кхийдош хьала,
ЦIувга, сов хьесталуш,
Доху —
Адамийн хьашташка
ДогIар цо ла,
Бохамах нах ларбар
Доху.

Бошмаш шайн кхийтар,
Дебийтар жаш,
Муттане хилийтар
Бецаш,
Кхерчийн цIе ца яйтар,
Хьекхийтар кхаш,
Стиглара кхерам кхин
Боцуш...

ЙоІ-дела, эсала
Елакьежна,
ГIаьттина исбаьхьа,
Оьзда,
Йолало, дуьхьарган
ЗIе а лаьцна,
И шена тIаьхьа а
Оьзна.

Дерриг а адам а
ТIаьхьахIотти,
Иллешца, цIувг вели
Хьалха.
Сийлахьчу ерданна
Кхо гуо баьккхи,
ЧIагарца хIоттош сурт
Маьлхан.

Ткьа Мехкан Нана шен
Метте ели,
И хестош, дехар деш,
ЦIувга.
Кхийра жад дуьхьарган
Ций чохь бели —
СагIа тIеэцийта
Цуьнга.

Жима а, воккха а
ТIевалаво —
ЙоІ — Мехкан Нана — ян
Декьал.
Цо, хьаж тIе пIелг Iуттий,
Цийн тIеда бо —
Хилийта шен сагIин
Декьах.

Анас а хIотти дIа,
РагI кхаьччи шен,
Юьхьдуьхьал исбаьхьчу
Далла.
Тергалдин цо йоьIан
Куьг дегаден,
Хьажар — шен дагах чекх
Даьлла...

ЦIехьана — маьхьарий,
ЦIей хададеш,
Нах боьжна хьийза, ца
Кхеташ.
Орцанна кхаьчнарг, шен
Дин сецабеш,
ГIерта цхьаь-м дийца, мохь
Бетташ...

Вай даьлча санна бу
Карзахе нах.
«ХІун дахьаш кхаьчна и
Бере?»
«Мичара, мила ву?»
«ХІун де цо бах?» —
Хеттарша бина уьш
Хьере.

Ладогла, хІай нах, цкъа
Ладогла аш —
Ирча кхаь бахьаш и
Кхаьчна:
Мостаргий толаман
Тойнехь бу Іаш.
Дерриг а ду аьтта,
Хьаьшна...

Къизалло юха а
Даьккхина тур,
Къинхетам хир бац мел
Дехарх.
Юха а, цІоз санна,
Тимуран сур
Летта вайн кху лаьмнийн
ДегІахІ..

Діадели. Діадели.
Чекхдели и!
Поллучу Симсиман¹⁾
Эла,
Куьйра-хан вожийна,
Бо хІаллакбин,

Діадели! Хирг хилла
Дели!..

II

Лаьмнаш тІе, болчунна
ТІе а базлуш,
Бовссина ХаьнтІиган
Бала.
Вац щхьа а, и айбан
Ницкъ царна луш,
Тахана кхин орцах
Вала.

Хиллачух хІинца а
Тешаш нах бац:
И хІун ду? Муха и
Хилла?
Вайн элий — уьш лата
Іеммина бац.
Тешнабежк бина я
ХІилла...

Эскар ду аьлла дац
И Іаьржа цІоз —
Дуьненчохь бац ницкъ уьш
Иэшо.
Кху лаьмнех хьарчийна
Болатан хІоз,
Ма-луьу шайна уьш
Хьеша.

Дан дезарг хІинца аш
Къастаде, нах,
Дацахь уьш кхачаре
Хьуьйсуш.

¹⁾ Симсим — иштта олуш хилла хІетахь хІинцалерчу Нохч-
ГІалгІайчоьнах.

Я сихло шу хІинца
Ловчкѣа хъуьнах?
Я хуьлу хІаллак шу,
Къуьйсусх?!

Я кийча дац техъа
Жоп дала шу?
Кхераман хоршано
Лецна?
Я довда кечделла
ХІинцале шу,
ХаьнтІигна некъ маьрша
Хецна?

— Эрна вай гулделла,
Сацалур вац,
Дуьне а къардина
ВогІург!
— И хІун къамел ду хъан?
— Хъан гІуллакх дац!
— И хІун ду, къонах, ахъ
Бохург?..

— Іу воцу бажа санна
Ду хІинца вай!
— ХІай нах, ма сихлойша
Доха!
Вистхила, Айтамир,
Дош ала хъайн.
— ЛадогІа, хІай нах,
ЛадогІа!..

Тобанах схъакъаьстий,
Қоьрта Іуьйрă,
Айтамир хъалхахъа
Волу.

Верриг кІайн, зоьртала,
Белшаш шуьйрă —
Ишттачух «къена» ца
Олу.

Айтамир къена вац —
Воккха ву и,
Махкахъ кхин нийсархо
Воцуш.
Айтамир хилла ву,
Волуш ву и,
Хир а ву заманда
ВогІуш.

Айтамир — кху лаьмнийн
Верас и ву,
Лаьмнийн дог догуш шен
Кийрахъ.
Айтамир — кху лаьмнийн
Илланча ву,
Лаьмнийн аз декаш шен
Кийрахъ.

Симсиман паччахъ а —
Ша Куьйра-хан,
Ца ваьхъна дош цуьнан
Дохо.
Ткъа хІинца гІийла нах
ГІовттор бу хъан,
Цо санна, мостагІна
Тоха?!

Дерриг а адам а
ЛадогІна Іа,
Лаам шен кховдийна
Цуьнга.

Харцийна чIагIо цо
ХIоттор ю дIа,
Лаьмнийн сий ларлур ду
Цуьнга!

— Собарца ладогIий,
Ойлае, кьонахий,
Яхьйолчу кIенташна
Ду хIара доьхна де.
Зударийн, вайн берийн
Маьхьарий гонаха,
Хьомсарчу вайн нанойн
Кхерчаш го тоьхна тIе.

КIур гIуьттуш, йогуш ю
Вайн шахьарш, ярташ а,
Херцош ю вайн хьаннаш
Хотешкахь ламанийн.
МостагIийн бергаша
Хьовшуш ду ардаш а,
Сийсаздо дайн кешнаш —
Дуй и вайн лан амал?!

Бакъду и — нищкъ сов бу
Къизачу ХаьнтIиган,
Бакъду и — дерриг а
Дуьне цо къардина.
Амма вайх, алийша,
Лолла лан хьан тигна?
Алийша, шех девдда,
Мила вайх кхаьрдина?!

— Бакъ боху, Айтамир,
Нийса лов хьо.
Йиш яц вайн къардала
Атта!

— И кIиллу элий кхин
Ца оьшу, тхо
Кийча ду мостагIий
Ата!

Кеп хIоттош, хьабина
Шен жура дин,
Хьалхахьа схьагIоьрти
Эла.
Варкъ къега шедан кхаж
Лаккха айби,
Мохь тоьхна, къамеле
Вели:

— Собар, нах, и сонта
Хабарш ма дийца:
Иэшна вай. Вайн паччахь
Куьйра-хан вийна!
Нагахь шу ца дагIахь
Кхетае хIинца,
Вуьтур вац цара вайх
Цхьаъа а дийна!..

Кхетийша, нах, цара
Дуьне дIалаьчна!
Дан диснарг — хIинца уьш
Бар ваьшна резан...
Катоьхна Тимурна
СовIаташ эцна,
Къинхетам беа нах
Бахийта беа...

— Лалла и эла!.. Цо
Дуьйцург ду нэхь!
— Лалла и, кIиллош ца
Оьшу!

— Айтамир, хьайн къамел
Чекхдаккха ахь,
Элий кхин вайна ца
Оьшу!..

— Зама вай йойур яц
Элашца жьийсалуш,
Цхьа кхин ду сихонца
Кхочушдан дезариг.
Добху, схьаалалаш
Хетарг, ца ийзалуш:
Баьчча ву, хьем ца беш,
Вай харжа везариг.

Куьйра-хан вожийна,
Эла вай лаьлли дIа.
Ткъа цара лобхуш дерг —
Даржаш, шайн сийлалла.
Ца ваха хIинца ш
Юьстах а баьлла Iен,
ГIертар ву нуьцкъаца
ЧIагIдан шен куьйгалла...

Цу сохьта, кортош шайн
Гучудохуш,
Дегнаш тIе куйнаш а
Лецна,
Кхо жьонах къаьсти схьа
Тоба юьтуш,
Къамелан рагI шайга
Эцна.

Хьалхарниг — БорзабIаьрг —
Къена бIаьхо,
Майрачу мIайстахойн
Дада.

Нийсонан, тешаман
Сема хехо,
Говза ву юсалла
Кхада.

ШозлагIниг — Анас ву,
Къона турпал,
Эзихь и вина тур
Буйнахь.
Самукъне, эсала,
Хета партал,
Амма ву каде сов
Нуьйрахь.

КхозлагIниг — Аьрзу ву,
Нохмаккара,
Майралла иллешкахь
Вуьйцуш.
Симсимехь цхьа а дов
Ца доьрзура
Цу юкбахь Аьрзу а
Воцуш...

А й т а м и р

БорзабIаьрг, дош ала хIинца,
Лаам хьайн нахана бийца.

Б о р з а б I а ь р г

Къамел деш, вахлур со вац,
Сацам сан чIагIбелла баьлла:
Цхьа Анас воцург кхин вац
ЦIе яккха «Баьчча ву», аьлла!
Анасан тур ира ду,
Анасан куьг онда ду,

Анасан дош члогла ду,
Вайн баьчча хила хьакъ ву!

Маьхьарий

Анас ву хьакъ хила баьчча!
Анас, тхо ду хьуна кийчча!

Айтaмip

Борзаблaьрг, пурба ду хьуна
Сиз хьакха...

Анас, ткъа ахь
Дийца хьайн дагара тхуна.

Анас

Борзаблaьрг, ахь суна иэхь
Хетийти, эрна хастийна.
Делахь а, лаам бу сан
Дагахь ас хлинцалц латтийна:
Борзаблaьрг вайн баьчча ган.
Борзаблaьрг блaьрг сирла ву,
Борзаблaьрг лерг сема ву,
Борзаблaьрг хьекъале ву,
Борзаблaьрг догмайра ву,
Вайн баьчча хила хьакъ ву!

Маьхьарий

Борзаблaьрг, реза ду хьуна!
Борзаблaьрг, хьо веза тхуна!

Айтaмip

Анас, ас пурба ло хьуна
Сиз хьакха...

Ладогла, нах!
Дош хинца ло вай Аьрзуна...

Аьрзу

Го суна, реза бу нах.
Анаса аьлларг ду нийса:
Борзаблaьрг ву хила хьакъ
Вайн баьчча. Эшац и кьийса...

Маьхьарий

Бакъ боху!
Аьрзу ву бакъ!..

Шаьшшинна гуобоккхуш,
Ши сиз хьaькхнaь,
Шиъ шаьшшиъ лаьттацохь
Вуьсу.
ХIораммо, тIевовдий,
Царех цхьаннaь,
Хьалха тур я шаьлта
Кхуссу.

Оьгуш ю шаьлтанах,
Тарраш оьгy —
Кхaьжнаш ду уьш баьчча
Хоржун,
Оьгу герз, зевнаца
Лаьтта оьгy,
Йоккхуш дIа шеконан
Хорша.

Шиъ лаьтта, сиз хьaькхна,
Бина ши гуо,
Ши оьла хIутту дIа

Герзийн.
Цхьацца ша схьаоьцуш,
Кхьажнийн чот йо,
Баьччалла хьакъ долче
Дерзо...

— БорзабӀаьрг! БорзабӀаьрг
Баьчча хьаржи! —
Майда, и декъалвеш,
Техка.
Кху лаьмнийн сий, маршо
Цунах теший,
Бакъо луш мехкан тур!)
Дехка...

БорзабӀаьрг-м лаьттара,
ТелӀош кортӀа,
Ойланнийн вай коьртехь
Кхерсташ.
Баьччаллин деза дарж
Лан дац аттӀа,
Лаьтта и. Латта ду
Лесташ...

Ӏаьржа тӀехь цхьа йоккха
Стаг йогӀу тӀе,
БӀаьргашчохь го цуьнан
ГӀайгӀа.
Карахь цо дахьа турс,
Ткъа цунна тӀехь —
Баьччина кечдина
ГӀагӀ а.

1 Мехкан тур — хьалха заманахь вайнаха шаьш хьаржинчу
баьччина луш хилла тур. Баьччаллин билгало.

— ХӀай баьчча, хӀара турс,
ГӀагӀ а дӀаэца,
Къызачу тӀамехь хьо
Кхара ларвойла.
Вайн лаьмнийн, вайн кхерчийн
Турс, гӀагӀ хьо деца,
Цахь наной килар а
Диц ахь ма дойла!..

ТӀейогӀу Эсира,
Цо Мехкан тур
Деа схьа, хьалха а
Лаьцна.
Хьоьрсу цо гонаха
Шен бӀаьргийн нур,
Адам Ӏа хьаьжжинчохь
Сецна.

— Соьгара, хӀай сийлахь
Везийра баьчча,
ДӀаэца сийлахь герз —
Мехкан тур ахь.
Толамца верзий цӀа,
Кху лаьмнийн баьрчче
Сий дарца юха и
ДӀаоллалахь!..

Айтамир вогӀу тӀе,
Декъал и во,
Даггара марашен
Къовлий.
Болатан тӀеман куй
Баьччига ло,
Массеран цӀарах дош
Олий.

— БорзабIаьрг, тхан баьчча,
ДIаэца куй —
Дайша и лерина
Къонахчун сий.
Баьччин куй тиллий, ахь
Баа хьайн дуй —
Лаьмнашна, халкъана
Дала дог, цийй...

— Баркалла, нах, шуна,
Баркалла, баркалла!
Баркалла, сийлахь дарж
Аш соьга кховдорна.
Баркалла, нах, шуна
Доха ца дохарна,
Баркалла, «Толам я
Южалла!» кхайкхорна!

Ткъа хIинца, нах, ас шу
Лоцу сайн теш.
ХIай Iаьржа латта, хьо
Лоцу сайн теш.
ХIай сийна гIа-буц, хьо
Лоцу сайн теш.
ХIай сирла стигал, хьо
Лоцу сайн теш.

Шу тешаш хьалхахь ас
Буу сайн дуй,
Къоьжачу вайн лаьмнех
Буу сайн дуй,
Нуьречу малхах ас
Буу сайн дуй,
Суо винчу сайн ненах
Буу сайн дуй!

МостагIех ца кхера
Дуй буу ас,
Ямартло ца ян а
Дуй буу ас,
Куралла эккхаян
Дуй буу ас,
Нийсонах ца вала
Дуй буу ас!

Нагахь дуй ас къарбахь,
Аш йолта кхиэл,
Дашочу цу малхо
Йолда шен кхиэл,
Къоьжачу лаьмнаша
Йолда шайн кхиэл,
Со винчу сан нанас
Йолда шен кхиэл!..

III

Еа а маьIехь а,
БIогIамаш санна,
Герз карахь гIорийна
ГIаролла лаьтта:
Кху лаьмнех бац тешам —
Хуур ду хьанна,
Муьлхачу Iинчуьра
Ламанхо гIаьтти!

Тимурна садаIа
Тийначу бешахь,
КIедачу баца гIе
Даржийна кузаш.
Мехкарий кийча Iа
Хелхарна эшахь,

Дерзинчу догIмаш тIе
Дареш а уйзуш.

Ша воцург баърчехъа
Бала ца ваъхъна,
Жухарг ву кхиссалуш,
Маймалх тарвелла.
Даарийн мерза Iаъ,
ХIаваъ сов аьхна —
Тахане Сийлаьхъо
СадаIа елла.

Эххар а кхочу схъа,
Аьтту гIогI текхош,
Тимур, шен эмираш
ТIаьхъа а бохий.
Баърче и воллушехъ,
Жухарг шен эккхош,
Ши гIарол хIутту дIа,
Тарраш а дохий.

Шуьйра белш. Лекха хъаж.
Мара бу виэда.
Юьхъ — малхо, мохо а
ЦIестан бос белла.
БIаьргашчохъ — къизалла,
ХIилла а къиэда,
Маж, меккхий нилха ду,
Дерриг сирделла...

И ву и — эзарнийн
Синнойх пIелг туьйсург,
И ву и — ца дезарг
Хьулдан шен анташ¹⁾.

¹ Анташ — гIалаташ, харцонаш.

И ву и — дуьненан
Олалла къуьйсург,
И ву и — херцориг
Паччахьийн гIанташ.

Тимурна гонаха
Iа цуьнан пхъаьрчий.
Уьш бу уьш — и мирзаш,
Ханаш, эмираш.
Эзарнех, эзарнех,
Бехкбоцуш, хъаьрчи.
Iожалла кхъаьчначохъ
Кху тойнехъ Iийраш.

Мухъаммад-Султан ву
ХIиллане, шера.
Ткъа мирза Мираншах —
ТIемало говза.
Мубашшар БахIадур —
ТаIзарна тIера,
Джеханшах — сутара
Ву, доцуш доза.

Чомечу даарша
Боддина дегI шен,
КIедачу назбарш тIе
Тевжина Тимур.
Эмираш битина
Къамелаш дан шайн,
Мехкарийн хелхаре
Хьобжу и тийна...

«...Мел дукха хезнера
Дуьйцуш кху лаьмнех,
Чингисхан, бохура,
Ларвелла кхарах...

Туьйранаш! ХӀоз бийр бу
Курачу къаьмнех!
Леш бийр бу я хӀаллак
Бийр бу, ца къарлахь...»

Тимуран ойланаш
Ша ешчи санна,
Мухаммад-Султана
Доладо дийца.
Баьхначу толамех:
Цунна бен хьанна,
Хуур ду Гурганан
Иштта догъза!

Боху цо, Тимуран
Когашкахь Юхку
Къоьжачу Кавказан
Дог кура баххьаш.
Дуьхьало ечара
Каш шайна юхку,
ХӀиттац и ламанхой
Гайта шайн яххьаш.

Вожийна Куьйра-хан —
Симсиман эла,
ЧагӀонаш, шахьараш
Херцийна, яьгна.
Бакълуйш ву БахӀадур —
Вац церан дела,
Бакъ боху — нохчийн цӀийх
Ду шен тур хьаьгна.

Доху цо БахӀадур
Вахийтар кхана
Лаьмнашка — хӀаллакьян
Ламанхойн бӀаьвнаш.

Баржор бу цо атта
Декъазниш пана,
Белхор бу уьш хӀитталц
БӀаьрхих шайн лаьмнаш!

— Уьш къарбан кӀезиг ницкъ
Оьшу ма мотта, —
Вистхуьлу Сийлахьниг, —
Лета уьш говза.
Диц ма де — некъаш дац,
Сокхамкхаш¹) — готта.
Эскаршна ламанан
Хьелаш ца девза.

Ларал аш — хӀинцале .
Хилла вайн зенаш,
Яккхийра пачхьалкхаш
Юхош ца хилла.
Пхерчий ду, стиглара
Санна, тӀеленаш...
Мел хӀаллак хилла ткъа
Лаьмнашкахь тилла?..

— Сийлахьниг, пурба ло
Цхьа стаг тӀевало.
И нохчийн эла ву
Тешаме вайна.
Хир вац и, хетарехь,
Доцуш цхьаь ала.
Цул тӀаьхьа дер цунах
Луьуриг хьайна...

Вадавой, валаво
Эла тӀе царна.

¹ Сокхамкхаш — пӀашлойн некъан тачанаш.

Воггушехъ горавужу
Тимурна хьалха.
Къинхетам боьху ша
Маьрша тлеварна,
Доьху ша ца витар,
Гю доцуш, цхьалха.

Теша и — Тимура
Гю шунна дийр ду,
Цхьа деган лалашо
Кхочушъян хинца:
Цо кхеран туьраша
Нохчий къарбийр бу,
Дац хала цул тлаьхьа
Цаьрца дош дийца.

Хуур ду декъазчу
Цу тентакашна,
Хун хуьлу ша хийча
Лара шайн эла.
Дуьтур дац тлаккха цо
Латта кешнашна,
Ца хилахъ реза уьш
Букъ сеттош лела!

— Хай Сийлахь-воккханиг,
Къинхетам бехьа!
Хьан лай ву веанарг,
Ладоглар доьху.
Бахьаг ю сан це. Со
Дю лома тлехьа
Вехаш ву... Хьогара
Гю хинца лоху...

Со нохчийн элех ву,
Куьйра-хан шийча,

Дан деза совглаташ
Кечдина ваьлла,
Нохчашна къинхетам
Хьоь бежа кийча
Вара со, амма нах
Кхетамах бевлла...

Дерриг а дуьйхира...
Уьш, шайн ма-хуьллу
Бю кечбан глерташ бу...
Со ведда вели...
Сийлахьниг, дан дезарг
Хьан кхиэле дуьллу.
Нохчашна хезаш дац
Хинца дош элан...

— Мила ву дуьхьало
Ян ваьхьнарг, шийца!
Сонта нах гловттийнарг
Мила ву ала.
Хьекъалах тиллачун
Це суна шийца.
Мила ву хьаьхнариг
Кьортаха шала?!

— Ширачу ладатехь
Хаьржина баьчча.
Борзабларг бохуш ю
Цхьа кьена гуьйриг.
Амма нах кийча бу
Бала, шо аьлча...
Илланча — Айтамир
Ву дерриг дийриг...

И ву нах гловттийнарг,
Емалбеш элий.

Халкъ меттадогIур дац
И мел ву дийна.
Сийлахъниг, вац гIо дан,
Воцург хьой, делий...
Хинцдалц со тIекхача
Йишйоцуш Ийна...

— ХьалагIатта, эла, бакъ
Хилахъ ахъ дуьйцург,
Кху лаьмнийн долалла
Кховдор ду хьоьга.
Декъазниш! Генахъ ду
Цара сатуьйсург...
Дийначийн дезар ду
Беллачех хьизагI..

— Сийлахъниг, лаьмнашкахъ
Ца лела тилла,
Оьшур бу нах шуна...
Велахъ хьо реза,
Шун йийсарш кхиъна шайн
Синойх догдилла,
Вай царех масех стаг
Схьакъасто веза...

Хьадалчаш каде бу —
Хье ца луш, балий
Ламанхой, такхийна,
ТIаьххьарчу кхиэле.
Цхьаь бен кхин чаккхе яц
Цаьргарчу балин —
Южалла ю цара
Йоьхург деле.

ХIитти дIа, вовшашна
ТIеттIа а тийжаш —

Мацаллин бIагорехъ
Техкаш ду латта.
Ехказа чевнаш ю
ДогIмаш тIехъ Иийжаш,
Хиндолче бендоцуш
ЛадобгIна лаьтта.

Ма латта, декъазниш,
ГIорийча санна —
Нуьцкъалчу Тимурна
Хьалхахъ шу лаьтта!
Горазгий, кьинхетам
Аш беа, хьанна
Хаьа цо гечдой а,
Же, хIай ма латта!

ХIан-хIа, уьш ца ийги,
И Бахьаг санна,
Тимуран когашка,
ХIуьа дан кийча.
Хууш бу кьинхетам
Хир боций шайна,
Ямартло ян реза
Нагахъ ца хилча.

ХIан-хIа, уьш хIумма а
Божна ца гора,
Хьуьйсу уьш ХаьнтIигехъ
Гуш шайн южалла.
Дацахъ а догIмашкахъ
Дисина гIора,
БIаьргашчохъ хIинца а
Йогу куралла!

ХIан-хIа, уьш яц кьийгаш,
Кхерамохъ ека,

Ламанан аьрзуш ю,
Дихкина тлемаш!
Гонаха ю лаьржа
Хьаргланаш екха,
Кечьелла ций церан
Мала, ца лсбаш...

Бахьаг — и пхьагалан
Дог кийрахь цхьогал —
Хьаьстина, кхерийна,
Уьш лехо глерта.
Хууш ву кхерамехь
Юйла шен цлока,
Нагахь уьш ца баглахь
Хлокхьарца берта.

— Даккхийра гуллакхаш
Дан шуьгахь глора
Дошйла ца хууш
Бац хлорш а, теша.
Эскаршца лаьмнашка
Глур ву шух хлора:
Цигара некъаш аш
Довзийтар оьшу...

— Бахьаг, хьох Хаьнтлган
Лай хилла хинца!
— Ямартхо! Дайн лаьмнаш
Довьхи ахь атта...
— Хир дац и! Тхьогга и
Дийцаь ма дийца!..
— Киллу я! йиш хилча
Герз карахь глатта!..

Хьадалчаш сема бу:
Техьолхий, цара

Тохарца хлора а
Вожаво лаьтта.
Хинца уьш Нуьцкьалчун
Когашкахь лара —
Дац глора цхьаьнггахь а,
ДегI нисдеш, глатта.

БахIадур

Вац гина, хлорш санна,
Тентикаш цкъа а!
Эшац кхин дийца а —
Хир ду и эрна.
Мецачу жлаьлешна
Тийсар бен цхьа а
Дарба дац, вешан хан
Кхара яйарна...

Тимур

Тошйта! Хинцац хлорш
Дика ловзийна.
Баха дла гуьгуьра
Декъазниш суна.
Кхин юха суна уьш
Ма гойла дийна!
Дан дезарг хуур ду,
БахIадур, хьуна...

Я собар! ТаIзар сан
Ду царна нийса:
Уггар а лекха берд,
Клорга Ин харжний,
Куьг-ког а дехкий, уьш
Бердах чукхийса —

Шен ирс дерг, тлулгаш тле
Кхетта, ву ваържар!..

Чекхдели! Чекхдели —
Кхиэл хилла ели:
Дог кура къонахий
Баха хъакъ бац!
Чекхдели! Дерриг а
Хишца чекхдели —
Къизалин кхиэл хийца
Ницкъ кхузахъ бац!

Чекхдели! Хьадалчаш
Хъавъзи тлахъаьлла —
Къарбала ца лиънарш
Бац хишца гуш.
Чекхдели. Дицдели.
Саларглатдаьлла,
Го хишца массо а,
Бицбелла уьш!

Чекхдели. Дицдели.
Юха а глуьтту
Дааршна тлера и
Чам мерза лаь.
Юха а мехкарий
Хелхарш дан хлуьтту,
Сийлахъниг назбарш тле
Тевжина ла...

IV

Суьйренан злаьнаршлахъ
Эвлан цхъа йист.
Шиь лаьтта, ницкъ боцуш
Къаста.

Анас, хьо хлунда ла
Ца хуьлуш вист?
Хлунда вац сиха йол
Хъаста?

Эсира, хъан белшаш
Ма егайо —
Дагна хлуна лаьткъинна
Техъа?
И хаза ши блаьрг мел
Кхоьлина го —
Церан цле хъан яйи
Техъа?

Дац, безам ца хиъна
Лалашбан шайн,
Къахьонца къаьсташ а
Хишца.
Я, реза ца хилла
Вовшашна дай,
Ца деэна захало
Хийца.

Йол аха диллина
Нур сирла де
Къизачу кхолламо
Кхолий.
Къонаха, мохк морцуш,
Кжерстича цле,
Юкъ шен ца дихкича
Волий?!

Эсира, Эсира,
И блаьрхиш хъан —
Леда-кх уьш даг тле, даш
Хилла!

Хьобхь товш яц осалла,
Ма елхяхь,
Ма гайта хьуо иштта
Гийла.

Алас, хьо ма латта —
Вистхила цкъа,
Ма латта, йоле дош
Ала!
Кьоначу цу деган
Хир хьуна къа,
Ма латта — вистхилий
Вала!..

Буййсанийн йохаллехь
Мел листинарг,
Мел лиънарг езначе
Дийца,
Даггара далхадан
Мел лийринарг
Дишдели те хьуна
Хинца?

Эсира, Эсира,
Хууш ю хьо —
Хьо кхнъалц бохуш, и
Ийна.
Ткъа хинца безам цо
Дагчохь длахь,
Ца шелбан, ша мел ву
Дийна...

Аз доцу дегнийн мотт —
Кхеташ бу и.
Блаьргашчохь гулделла
Хьастар.

Шеко яц, яц къайле
Цу шиннан кхин,
Цхьа къастар... юккъехь ду...
Къастар...

V

Ламанан кху ирзехь
Iуьйре гIаьтти,
Бер санна, самукъне
Ловзуш.
Месала хьаннаш, наб
Йожош, лести,
Сийна чIуг хелхарехь
Хьовзош.

Iуьйрено шен кьона
Болар сихди,
Къежа и, юхь нуьре
Йогу.
ГIабалин баьццара
ТIам кхерстош, и
Дахарна барт баккха
ЙогIу.

Къеди схьа лаьмнашна
ТIехьара цIен,
Малх, хьаннаш зIаьнаршца
Юцуш.
Сема лу кIорница
Дели гу тIе,
Зарзар ю безам шен
Буйцуш.

Сирла ду дерриг а,
ЦIена ду сов.

Догдика — гонаха
Мел дерг.
Іаламна ца хаба
Цабезам, дов,
Дац цуьнца дагна хьагІ
Елларг...

ЦІеххьана шина а
АгІора схьа
Тембоцу гІарайолу
ГІоргІа.
Іадийна Іуьйре а
Хеббинчохь Іа,
Меттаххьан доцуш шен
ГІора.

Іаламан маьршачу
Эшарех чекх,
Болатан ира зов
Дели.
Адамо адамца
Къевсина текх,
Девина кхаж кху ирзун
Бели.

Иштта и нисдели —
ЦІеххьана уьш,
ХІюккхузахь дуьхь-дуьхьал
ХІитти.
Ткъа юккхьехь — цхьа ирзо,
Ю шера гуш,
Гьомукъаш, кечийна
Итта.

Буьрса ши бІо лаятташ
Йолу цхьа хан,

ДІадолор вовшашка
Кхуьйсусш.
Аьрха дой карзахе
Хьийза хелха,
МерІуьргех йовха Іаь
Туьйсусш...

Эххар а Тимуран
БІо юккхьера
Къаьста цхьа бере, куьг
Ойбий.
«Бахьаг ву!» — Анасна
И вевзира.
Баьржа мохь «Ямартхо!», —
Олий.

Ба х ь а г

ХІей, БорзабІаьрг, ларе
ЛадогІа соьга!
Нуьцкъалчу Тимуран
Догмайра леча —
БахІадур ву соьца,
Цо боху хьоьга
Гечдийр ду, хилахь шу
Карадахка кийча!..

БорзабІаьрг

Бахьаг, хьо лай товш ву,
Дезар ду хьуна,
Тхан каравагІахь, цхьа
Виран кож кечдан!
Ткъа цу хьайн кьийге ахь
Ала: цо тхуна
Сагатдан ца оьшу,
Ца оьшу гечдан.

Бахъаг

БорзабIаьрг, хIаллак шаьш
Кхаьрга ма дайта.
Ницкъ кхеран алсам бу
БIозза а, кхета.
Дош ло ас, кара шу
ДагIахь, гечдайта!

Анас

КIиллу яI, и къамел
Дан изъ ца хета!..

БахIадур

ХIей, Iовдал ламанхой,
Собга ладогIа!
Шаьш ду шу ца жиънарш
Гечдайта шайна.
ХIинца сан, ца ваьлла,
Дезар ду тоха.
ТIаккха шух хIун юьсур
Гур ду-кх и вайна!

БорзабIаьрг

Шуна кIел совцучул
ГIюли ю делча!
Тхо къарлург хиларх шу
Догдиллий Iелаш.
Нуьцкъалчу Тимуран
Майра хьадалча,
Ахь дахдан ца юьшу
Эрна къамелаш...

БахIадур

Лата сов сихвелла,
ХIай нохчийн баьчча,
Ишттацохь, дуьхь-дуьхьал
Ши бIо нисбелча,
Товш хуьлу цкъа юккъе
Ши турпал ваьлча.
Наггахь дов дIадоьрзу
Царех цхьаь тоьлча.
И муха лору ахь,
Цунна хIун олу?
Хьуо юккъевала вуй
Кийча хьо тIаккха?

БорзабIаьрг

И товш ду! Кху сохьта
Юккъе со волу.
Схьанехьа валий, хьайн
Тур ахь а даккха!..

БахIадур

Iовдалчу ламанхойн
ХIай чIиркъе баьчча,
Тарлац сан,хьох летта,
Сайга хьо нисван.
Нагахь хьо цхьа эмир,
Я хан, я паччахь
Хилча, ас зуьйр бара
Хьан куьйган ницкъ а!
Кхин ву сан хьох лата
Хьакъволу турпал...
— ХIей, Чаку! Кечлолахь
Хьо юккъе вала!..

Борзаблагь

Хьо санна кура вац
Со, я сан тур а!
Реза ву...

Аьрзу

Собар цкъа!
Пурба ло ала...
Хлей, хан, я эмир, хьох
ХIун ала деза?!
Тхайн баьчча хьол оьшуш
Ца лору оха. —
Ахь вуьйцу и турпал
Сох лата веза.
Реза вуй? Я хIинца
Воллу хьо воха?

Барт хили. Ши турпал,
Дой сецадеш,
Чухахка кечвелла
Лаьтта.
ХIора а, мостага
Шен тергалвеш,
Тур айдеш, луьитаняхь
Гаьтти.

Чуччу а хаьхкина,
Тарраш ластий.
Дийки зов, вовшах уьш
Кхетта.
Юха а, юха а
Суйнаш латий,
Болато, болатах
Летта...

Лета шиь, дуьхь-дуьхьал
Туьйсусш шайн дой,
Ший а ву тур лело
Говза.
Лета шиь, дов доцург
Дерриг дицдой,
Ший а шайн южаллех
Ловзу.

Лета шиь, кьинхетам
Кьахкийна дIа,
Кьизалло юккье чим
Туьйсусш.
Шиь лета, ткьа бIеннаш
ХIиттина Iа,
Шиннах цхьаь вожаре
Хьуьйсусш.

Нуьцкъала ду хIора
Тохар Чакун —
Iемина ву иштта
Лета.
Ткъа Аьрзу — лом санна,
Каде и ву,
Забарна тийсалусш
Хета...

ЦIеххьана, нуьйрахь шен
Айавелла,
Аьрзус тур Чакуна
Туьйхи.
Ткъа важа-м шерши чу,
ДегI малделла,
КIоршаме дозалла
Дуьйхи!

Массо а акъволий,
Йолу цхъа хан,
Ца кхуьуш хиллачух
Кхета.
Хинца хлун хуьлу техь?
Долор ду хъан?
Тийналла хораме
Хета.

Аьрзус дин хаьхки схъа,
Массарна го:
Чаку ву вьожначохь
Гуьллуш.
Меттацхьовщина а
АгIора бIо,
Маьхьаршца гоьмукъаш
Уьйуш.

Сихвели омра шен
Дан БахIадур,
Вотанаш карзахе
Егий.
Ирхъяха байракхаш,
Болатан нур,
Лаьмнашца лестина,
Къеги.

БорзабIаьрг вирзи шен
КIентапкахъа —
Кийча го мостагIий
Цеста.
Катоьхна, даьккхи цо
Мехкан тур схъа,
Байракхийн тIемаш цIен
Лести.

Омра шен чекхдаккха
И ца кхий —
ДIо хьалхахь Iаьржа кIур
ГIаьтти.
Акхачу маьхьарша
ХIаваь датIий,
Бергаша дегадин
Латта...

Пекхечи! Ший а бIо
Чуччубаха,
Вовших ца къасталуш,
Ийна.
Тарлуш дац хинца стаг
Вала вуха,
Цу къемат юккъера
Дийна...

ЭхI, маьлхан ирзо!.. И
Iаржделла ша,
Буьрсачу чIагарехь
Хьийзаш.
Ховха бай бухбохуш
Бу бергаша,
Сийна букъ кхоамза
Къийзош!..

Маьхьарий... НаьIалташ...
Гийла узарш...
Зевнаца деттало
Герзаш.
Оьгу нах... Хьобшу нах...
ЭхI, адамаш!..
Дой къехка, инзаре
Терсаш...

Шийлачу болатан
Дера и зов,
Хаддаза хлаваэхь
Кхозу.
Темалойн шовкъ йолу
Теттла а сов,
Кызалла хелхарехь
Ловзу...

Борзабларг — мох санна,
И, хехкало,
Темалойн дегнаш а
Гиттош.
Огу уьш. Хинца уьш
Сов нилха го.
Цхьаь вужу, мостаргех
Итт хьош...

Анас а, борз санна,
Го тийсалуш,
Дехьа а, сехьа а
Кхийдаш.
Амма бо гушшехьа
Льатта жимлуш,
Мостаргийн пенаша
Гуйдуш.

Аьрзу — кху девнан юьхь
Полыйнарг дла —
Ваьккхина юьстах чов
Хилла.
Ций ихна, деган ницкъ
Эшна и ла,
Дезна ша виллинчохь
Илла...

Бахбелла буьрса том,
Хьере беш нах.
Мостаргийн гуо члагло
Теттла.
Вайнах ца биона шайн
Эханнан ах —
Аьтту бу, уьш бохош,
Етта.

Тоххарехь гушлакхе
Баьлла и малх,
Кызалло ладийна,
Хьаьбна.
Бай цен бу... массанхьа
Эгначийн чалх...
Кызалла-м яц соцуш,
Лаьбна...

VI

Атта дац кад мала
Иэшаран,
Дог ийжа, кьахьалло
Дотту и.
Атта дац иэхь лан а
Хьешаран,
Мостаргийн бергаша
Доттаргий.

Атта дац, дог дешаш
Ца воха,
Наной шайн кьенташна
Тийжачохь.
Атта дац собарца
Сагоха,
Кегийчу бойн дегнаш
Иийжачохь.

Атта дац бѣаьргтоха
Гонаха,
Дерриг а гуш цѣро
Мерцина.
Ма атта дац-кха ган,
Ва нах, хѣай,
Дай баьхна хѣусамаш
Херцийна!

Атта дац, воьлуш хѣан
Кѣомах а,
Мостагѣ ламанаш
Хѣешнѣта.
Ма атта дац-кха, хѣай
Кѣонахий,
Иижарий ѣийсарехъ
Лешнѣта!

Яц шахъар хиллацохъ
Селхана,
Исс эзар кѣур байна,
Хѣаьтт тийна.
Яц шахъар, бѣешершкахъ
Сел хала,
Кху лаьмнийн некха тѣехъ
Гѣаьттинарг...

Цкѣа майда хиллацохъ
Гулбелла,
Лаьтта нах, хиллачо
Кѣохкийна.
Хѣора шен ойланехъ
Хѣулвелла,
Лаьтта нах, кортош а
Охкийна.

Майда Іа, тапѣаьлла,
Дѣатнийна.
Жима а, воккха а
Гѣгѣла го.
Нах цкѣа а бац иштта
Тѣайнийна.
Гѣайгѣано, гинехъ а
Хийла вуон.

Белхац кхин зударий —
Хѣиттина,
Дац хезаш я берийн
Аѣзнаш а.
Дѣо арахъ го, Іаьржа
Гѣиттина,
Керлачу кешнийн и
Баьрзнаш а.

Хазац кхин кѣайкхамаш
Бен аѣзнаш,
Вац цкѣа а герз карахъ
Хѣаьдда гуш.
Тапѣаьлла, тийна Іа
Декѣазнаш,
Дан амал шайн доцуш
Лаьтта уьш...

Айтамир, кхин масех
Кѣонаха,
Юьстаха бевлла, Іа
Хевшинна.
Иѣхъ хѣташ хѣжа а
Гонаха,
Борзабѣаьрг Іа, диттах
Тевжина.

Амас, діо вертан тіхъ
Іуьллучу,
Аьрзуна уллохъ Іа,
Садетташ.
Шаьлта шен йоккху схъа,
Юьллу чу
Юха а цо, дера
Кадетташ.

Массо а го корта
Оллийна,
Массо а — ойланийн
Йийсарехъ.
Бицбелла кьийсам шаьш
Болийна,
Массарна гІайгІанийн
Сийсарехъ...

Мичахъ ю, мичахъ ю
Оцеран,
Куралла — тахханалц
Шайн хилла?
Мичахъ ю — хІинца-м ца
Гоцеран,
Майралла — тахханалц
Шайн хилла?

Чекхдели! Дерриг а
Дели чекх —
Иъшаро кьонахий
Хийци, гуш.
Чекхдели. Кьийсам а
Бели чекх —
Бац цхъа а нишкъ гІовтто
ХІинца уьш!..

И дерриг гуш, хууш,
Хиллачун
Ойлаеш, Айтамир
Іа тийна.
Амма юй бакъо Іен
Илланчин
Ишттачохъ, уккал а
Таийна?!

ХІан-хІа, цо бийр ма бац
Хьехамаш,
Ишттачохъ кхайкхамаш
Эрна бу.
Цо, дегнийн синпхенаш
Хье а деш,
Дайх дисна цхъа илли
Эр ма ду!

ХІаъа, цо далхор ду
Иллица,
Іаьткъинарг, дегнех цІе
Летаеш.
Илланчас пондар шен
Ийци схъа,
Бийки мерз, тийналла
Егаеш!

Бийки мерз, кхерсти аз
Илланчин.
Іена и дегнаш чу,
Кхойкху и.
Бийки мерз, кхерсти аз
Илланчин —
КІенташка бекхамна
Кхойкху и:

Айтамиран илли

Лаьттана гуолаьцна
И сийна х'орд санна,
Лаьмнашна гуолаьцна
Мостаг'ий ма лаьтта.
Дакъаза ма довла,
Х'ай нохчийн ва к'ентий,
Дохначу кху дийнахь
Шу мичахь тийна техь?

Нуьречу малхана
Гуолаьцна дохк санна,
Аренаш д'алаьцна
Мостаг'ий ма лаьтта.
Дакъаза ма довла,
Х'ай нохчийн ва к'ентий,
Дохначу кху дийнахь
Шу мичахь тийна техь?

Хьаьттаршна гуолаьцна
Човкарчий ва санна,
Шахьаршна гуолаьцна
Мостаг'ий ма лаьтта.
Дакъаза ма довла,
Х'ай нохчийн ва к'ентий,
Дохначу кху дийнахь
Шу мичахь тийна техь?

Вай динчу вайн лаьмнийн
Дог кура и баххьаш,
Иэххеташ, тахана
Тау'на ца го шуна?
Хьацарна п'елг хьоькхуш,
Вай дийна и ардаш,
Мостаг'ийн бергаша
Хьоьшуш ца го шуна?

Вайн дайша х'интийна
И г'ийла саяккалалаш,
Сийна це шайх кхерсташ,
Йогучу кху дийнахь,
Дакъаза ма довла,
Х'ай нохчийн ва к'ентий,
Дохначу кху дийнахь
Б'арзделла техь шу?

Мелачу ладарех
Б'аьргаш шайн лешабеш,
Вайн наной юьх'аьржа
Боьлхучу кху дийнахь,
Дакъаза ма довла,
Х'ай нохчийн ва к'ентий,
Дохначу кху дийнахь
Къорадоьлла техь шу?

Морсачу шодмашца
Пурх баккъаш хедадеш,
Мостаг'ша баккхий нах
Чехочу кху дийнахь,
Дакъаза ма довла,
Х'ай нохчийн ва к'ентий,
Дохначу кху дийнахь
Шу мичахь диси техь?

Йийсарехь, эвхьазчу
Куьйгаша сийсазбеш,
Вайн эвхье мехкарий
Хебачу кху дийнахь,
Дакъаза ма довла,
Х'ай нохчийн ва к'ентий,
Дохначу кху дийнахь
Шу х'лунда диси техь?

Тедухан болатан
ПагI доцуш диси техь?
Юкъ ехка дитт ира
Герз доцуш диси техь?
Теховша йора дой
Доцуш шу диси техь?
Я баьчча воцуш шайн
Дохна шу диси техь?

Сий лардан, яхь ларъян
КIентий шен кхин боцуш,
Йиси-техь Нохчийчоь,
Дан амал кхин доцуш?
Дакъаза ма довла,
Яхьйолу хIай кIентий,
Дохначу кху дийнахь
Шу муха Iедели?

Дохна де дуьххьара
Гуш шу ма дацара,
Кхерамехь хIинцалц шу
Дохна ма дацара,
Дакъаза ма довла,
Яхьйолу хIай кIентий,
Тахана орцанна
Шу хIунда хьедели?..

Дека аз, кхерста аз
Илланчин,
Iена и дегнаш чу,
Кхойкху и.
Дека аз, кхерста аз
Илланчин —
КIенташка бекхамна
Кхойкху и...

Малх хьаьжчи, деза ло
Дожадеш,
Нисло-кха диттийн и
Баххьаш а.
Иштта го — бала шайн
Божабеш,
Ийало кьонахийн
Яххьаш а.

Эххар а метта шаьш
Баьхкина,
Хьаьвси нах вовшашка
Лерина.
Бендацар цIеххьана
Къаьхкина,
МаьI-маьIехь маьхьарий
Девлира:

— Вай хIун деш Ia, кюртош
Охкийна?!
Вай мила кхачаре
Хьуьйсусуш ду?
— Къарделлехь делла вай
Iохкийла!
— КIентий, вай хIинца а
Къуьйсурсуш ду!..

БорзабIаьрг

Баркалла, Айтамир,
Баркалла хьуна!
Кхераман йийсарех
Беги ахь нах!
Баркалла, баркалла,
Илланча хьуна,
Бега бу зевнечу
Хьан дешан нах!

Баркалла, тхан сийлахь
Илланча, ахь тхо,
Къонахийн декхарна
Самадехи.
Ткъа хӀинца уккалш а
Талийна Iахь тхо,
Иэхь деца, доккханиг
Шел доцуш кхин!

А й т а м и р

БорзабIаьрг, декхар ахь
Кхочушде баьччин.
Тиллийта, хьем ца беш,
Хьайн динна нуьйр.
Къийсам я лолла вай
Хоржу хан кхаьчний,
Ца хууш бац хьуна
Нах, диэ хьайн буьйр.

М а ъ х ъ а р и й

— Кхайкхаде, баьчча, буьйр.
ЛадугIу оха!
— Кхайкхаде, кхочушдан
Кийча ду тхо!
— Схьаала, баьчча, ахь
Дан дезарг оха!
— Схьаала, ладугIуш
Ду хьобга тхо!..

Б о р з а б I а ъ р г

ЛадогIа, къонахий,
Лоруш сан буьйр и:
Кечло шу, тарлац иэхь

Вай кхин дIа лан!
ХIора шух бIаьрахьажа
Вайн нанойн, берийн,
Цул тIаьхьа дегнашка
ДогIа шайн ла!

Цул сов кхин хIуммаъ дац
Сан шуьга ала.
ХIораммо кхочушде
Шен деган буьйр.
Къийсамна кийча верг
Схьанехьа вала,
Дин кечбе, нрде шен
Артделла тур!..

Юха а нах бу шаьш
Хиллариш,
Вац цхьа а гуш корта
Оллийна.
Юха а куралла —
Хиллариг,
Юха а бIо гулбан
Болийна.

ХIан-хIа, уьш хIинцаъ ца
Бевлла шек,
Ийзалуш кхерамах,
Вонаххий.
ХIан-хIа, бац къийсам а
Баьлла чекх,
Бац цхьа а ницкъ къарбан
Къонахий!..

VII

Юьстах а буьйлуш, нах
ХIуьтту дIа,

Сихбелла біаьн тоба
Естаян.
Къона а, къена а
Хоьтту хъан,
Ницкъ куьйгехъ белыхъ тур
Лестадаң.

Йоккха стаг баьчнина
Йоглу тїе,
Кїант шена тїаьхъа а
Хїоттийна.
Нана — кхин яц жуьнан
Йоккху цїе
Кїант айло лекха ву
Моттийта.

— Хїай сийлахъ баьчча, ахъ
Ладогла Нене:
Дехар ду сан хьоьга
Тахана дан.
Виъ вої сайн кху тїамехъ
Велла ас деле...
Хилла уьш ца боьгіна
Кхин суна гай...

Ткъа хїинца висинарг —
Уггар а хьоме
Верг сайна дїаэцар
Доху хьоь ас.
Эккхаво ша, боху,
Жима ву, олий...
Доху ас, ма елахъ
Ахъ кхунна вас.

Эшначохъ махкана
Вала во хїора

Кїант нанас, цундела
Бакъо ю сан.
Тахана кїенташца,
Шен ма-дду гїора,
Мостагїех леташ сайн
Жимахверг ган!..

Ткъа хьоьга, кїант, ду сан
Тїаьххъара ала:
Дехахъ дїа хїокхара
Хъайн дегїан са,
Пурба дац сан хьуна
Ойлане вала —
Ахъ чехка дїалолахъ
Хъайн мерза са!..

— Тїеобцу хъан кїант ас,
Бїаьхо веш, Нана,
Лаам хъан кхочушбан
Дош хьуна ло.
Амма ас доьху хьоь,
Ялалахъ кхана,
Суна а даггара
Къинтїера хьо...

— Баркалла, баркалла
Хьуна, хїай Нана!
— Къонахаш юккъехъ а
Къонаха ю!
— Декъала хуьлда хьо,
Яхьїолу Нана!
— Нана, шек ма яла,
Кїант ларор ву!..

Тїевоглу воккха стаг —
Чолакха,

Эсира тІаьхьа а
ХІоттайой.
ТІемалойн духар тІехь,
Чола куй.
Нах буьссу и кІант ву
Мотталой.

— БорзабІаьрг, сан дехар
Кхочушде хІинца.
Волуш ца веана
Хьуна тІе со.
Чолакх ву, цундела
Сайх лаьцна дийца.
Валлац со: соьгара
Дац хила гІо.

Тахана, мехкан сий
Лардечу дийнахь,
БІаьхошца ца хилча
Шен майра воІ,
Иэхьхеташ хеба-кха.
Дадин дог кийрахь...
Кхетий хьо? ВоІ вац сан,
ДІаэца йоІ!

ГІиллакх ду и лаьмнийн
Вайн дайшкахь дуьйна —
ВоІ воцчу дас шен йоІ
Махкана луш.
ВоІ вац сан, вежарий
Бац хІинца дийна...
ДІаэца, баьчча, йоІ,
БІаьхо лоруш...

Эсира кхиййна
Божабер санна.

Тешалахь — кІенташца
Ларор ю и.
Майра ю, муьлхха а
Кьонаха санна,
Хууш ю тур ловзо,
Хьовзабан дин!..

— Бакъ боху! Нийса ду!
Бакълуйш ву дада!
— ТІеэца, баьчча, йоІ!
— ТІеэца и!
— ПІиллакх ду вайн иштта,
Бакъ ву хьо, дада!
— ТІеэца Эсира,
Ца дахдеш кхин!..

— Баркалла, воккха стаг,
Баркалла хуьлда.
Декхар хьайн кхочушди
Дуьззина ахь.
Баркалла, тахана,
Диц ца деш гІиллакх,
Махкана йоІ яла
Хиларна яхь!..

БІо гулбар дацахь а
Атгачех,
Сихло нах моьІаршка
ХІитта шаьш.
БІо деба, деба гуш
Лаьтташехь,
Гомукьийн луьста хьун
ГІиттаеш.

БорзабІаьрг воккхаве,
Дог кура,

Хьобжу и кьонахийн
 Яхъашка:
 «Хюрш гуорахотто уш
 Бохкура?!
 Цахиндерг! Кхочур ду
 Иэхъ шаьшка!..»

VIII

Лаьмнийн мохк. Ианнийн мохк.
 Мархашка некъаш.
 Лам — ломан лулахо,
 Лин — Линан ков.
 Цхьа лаьмнаш. Цхьа Ианнаш —
 Цхьа кхоллам боькьуш,
 Собарца декъаза
 Дакъа шайн лов.

Амма ду цхьаь лаьмнийн
 Лан амал доцуш —
 МостагIчо кховдийна
 Лоллин и дукъ.
 Тарлуш ду ницкъо лам
 Бохо а, отуш.
 Амма йиш яц сатто
 Мокхазан букъ!

Лаьмнийн мохк. Ианнийн
 мохк —
 И, хедош, бекъа,
 Дозанна хIобттина
 Бац цхьа а лам.
 Лома тIе лам хIутту,
 Беш лами некъан,
 Цхьа лаьмнаш, цхьа Ианнаш.
 БIе мотт, бIе къам...

Тахана Симсимехъ
 Даьржина: «Орца!»
 Кхерстира, ткъес санна,
 Лаьмнашкахъ дIа.
 Массо а маьIлехъ а
 Эвхъаза кор цо,
 Туьйхира: «ГIовтта, нах,
 ХIун деш шу Ia!»

Лулахойн цIа догуш,
 Орцах ца ваьлла,
 Лулахо вогур ву
 Цу цIарах ша.
 Ийна вац ламанхо,
 Таккхал а ваьлла,
 Орцанна лаьмнаша
 Кхайкхича ша.

Йиш яц Iен ишттачохъ,
 Ойланехъ текъаш,
 ЛадегIар — кьонахийн
 Амалехъ дац.
 Йогучу Нохчийчу
 Хьаьвдда ду некъаш,
 ДепаIаста лулахой
 Бицбина яц.

Хьаькхна дарц санна, цу
 ГIазикхумера
 БогIу бIо, байракхаш
 Ловзош мохо.
 Хьалха ву Махьама:
 Симсимехъ шера
 Вевза и яхьйолу
 Майра бIаьхо!..

Борзабѣаьрг кѣлонна
 Кху боьрахъ сецна.
 Хѣоккхузахъ хедар бу
 Некъ мостагѣийн.
 Гечош дѣакъевлина,
 Битинарг хецна —
 Бѣагора цхъа берд бу
 Аьрхачу хин.

Бѣох цхъаберш ламанан
 Басешкахъ тийна.
 Хъаннашлахъ хъулбелла,
 Іа кийча уьш.
 Чхернаш чукерчо а
 Цхъаберш хѣиттийна,
 Ткъа пхъарчой бу хѣинца
 Іодмаш шайн зуьйш.

Ломан дукъ хадийна
 Лѣгѣинчохъ тогѣи,
 Анасан дошлой а
 Левчкѣина дѣа.
 Лакхара чухъоьжуш
 Мостагѣий богѣий,
 Омранна кечвелла
 Борзабѣаьрг Іа.

Луьстачу хъаннашлахъ
 Эзар стаг тебна,
 Эзар стаг вац хѣинца
 Хезаш я гуш.
 Шѣн бераш мара а
 Хъарчийна, хебна
 Нана-лам, мостагѣх
 Хъулдина уьш...

Эххар а тѣулгаш тѣехъ,
 Лаьмнаш цецдохуш,
 Дийкира ленийн и
 Болатан зов.
 Кѣелонах шекбевлла
 Мога ца бохош,
 Эскаран юьхъ боьран
 Багахъ дѣайов.

Басешкахъ левчкѣинарш
 Тапъаьлла Іара:
 Хъалхе ду хѣинца а
 Бовла гучу.
 Къовлур бу боьра дѣа,
 Некъ хадош, цара
 Дерриг а эскар а
 Ма дирззи чу.

«Хѣан, хѣинца хан кхечи!» —
 Борзабѣаьрг гѣаьтти,
 Дѣаьржи дѣа лаьмнашца
 Вотанийн дур.
 Берд текхи. Хѣрцинчу
 Пѣпнийн чалх хѣоьтти —
 Кхѣйти тѣе мостагѣна
 Буьй.тина гур!

Бердашца, басешца
 Чхернаш чукерчий,
 Моттало хаьрци тѣе
 Массо а лам.
 Еа а маьллера
 Детта тѣе пхерчий —
 Ницкъ хъенан кхочур бу
 И къемат лан?!

Тимуран буърса бю,
Бларзбелла, боьхна,
Беттало — кху боьрахь
Бисина и.
Ца хууш мичхъара,
Хъан шайна тоьхна,
Оьгу уьш, гIа санна —
Бекхам хили!

БIаьн хъаьким — БахIадур,
Куралла яйна,
ХIун дер ша ца хууш,
Го хехкалуш.
Иштта иэьхь хIинццалц цо
Цкъа а ца лайна:
БIо хIаллак хуьлуш бу,
МостагI ца гуш...

Ткъа чхернаш чукерча,
Пхерчий тIедетта.
Туьйранахь санна, ю
Херцаш тIе хъун.
Гатлуш бу и хъаьвхе
Боьра а тIеттIа,
Цу тIулган гали чохь
Далур ду хIун?!

БорзабIаьрг лакхара
Цу сурте хьоьжу.
Хъалхе ду тIелата —
Ницкъ цаьргахь бу.
Ткъа иштта цара шаьш
Вовшийн а хьоьшу.
Коьртаниг — боьра чохь
Уьш кьовлар ду...

— Же, кIентий! — БорзабIаьрг
Динахь ву хIинца. —
Чухахка, метта уьш
Ца бохкуьйтуш!
Махъама шечаьрца
ТIелети Iинца,
Хъаннашлахь хуьлбала
Ца бита уьш...

Хьерчаш бу, керчаш бу
Ламанан боьра.
Iожалло ловзар шен
Кхузахь хIоттий.
Техкаш бу, кхехкаш бу
Ламанан боьра,
КIежтуьйсусу, яй санна
Жоьжахатин.

Хьерча и, керча и
Хораме боьра.
Маьхъарий. Дой терса.
Болатан зов.
Гатбелла, Iаьвдина
Лаг санна, боьра,
Кху Iинчохь деттало
Дуьненан довл..

БорзабIаьрг — ша цхъаь ву
Иттаннан метта.
Кхочу и луьстачу
МостагIийн гуо.
Нуьйрахь шен ийалуш,
Ткъес санна, детта
Бекхаман сийлахь герз —
Мелкан тур цо.

Эсира, тлехъашка
И ларвеш, лета.
Бакъ хилла — хууш ю
Юо! тур ловзо.
«Хинца ас юокъур хьо!» —
Хийланна хета,
Амма юо! кхуъура
Тур длаховзо...

Анас шен дошлошца
Дехъа маьппера,
Лета тле, мостагийн
Могларш а хъуьйш.
Хъуьнехъа хъавддарш а
Бовлац юккъера —
Махъамин бляхшоша
Хлаллакбо уьш.

Кхо агло дlалаьцна,
Гечо кхин доцуш,
Гатлуш бу меллаша
Бекхаман гуо.
Ткъа тлехъахъ — лекха берд,
Бух гуш а боцуш,
Къиза ю цундела
Ен дуьхъало.

Цлехъана, иттех стаг
Цхъаьний тlелетта,
Борзаблаьрг верзийра
Шайна юкъа.
Накъостий бовлале
Хиллачух кхетта,
Вожийра, юьттина
И гоьмукъа...

— Борзаблаьрг!.. Борзаблаьрг!..
Баьчча вайн вийна! —
Баьржира ирча кхаь
Массо маьппехъ. —
— Юхадовла! Чекхдели!
— Борзаблаьрг вийна!
— Анасе каййта...
— Иэхъ ду-кх и, иэхъ!..

Бахладур, хинца и
Веана метта,
Боллу ницкъ хlоккхуза
Берзийна цо.
Сихвелла, гоматур
Уьйуш, мохъ бетта:
— Тlетала! Тlетала!
Хадабе гуо!..

Ца хилла дагахъ-м и
Ша кхузахъ тlом бан:
Сихонца даккхийти
Шена цхъа ков.
Хlоттийна гонаха
Пароллин тоба,
Хъуьнехъа кохкий, и,
Тlапъолий, вов...

Тlелатар вайчийн а
Малделла, доьхна.
Хинцале юхабовла
Сихбелларш го.
Баьчча шайн вожийча,
Тlемалой боьхна,
Мостагийн дуьхъало
Кхин а чlапlло...

«Хинца х'ун дан деза?
Х'орш боха божку...
Анас т'екхаччалц ас
Беза совцо!» —
Эсирас Борзаб'аьрг
Вовжначу хохку,
Катухий, Мехкан тур
Оьцу сх'а цо:

— Юхадерза! Аш х'ун до?
Сих ма ло доха! —
Эсирас бевддачийн
Некъ хадабо. —
Гой шуна: Мехкан тур!
Совга ладог'ла!
Юхадерза, х'ай к'иллош!
Омра ас до!..

— Мехкан тур Эсирехъ! —
Гора Эсирал..
— Йо! шек ма яла вай
Отур бу уьш!..
Йо!ах пэхъ жетта, дой
Юхадерзийра,
Сихонца мостаг'ех
Летачех уьйш...

— К'ентий, т'ета!алаш!
Йиш яц вайн доха!
Цк'а дина наноша,
Цк'а бен лийр дац!
— Тоха цу йовссаршна,
Ца кхоош тоха!
Вай бехна баьхкина
Хьеший х'орш бац!..

Юха а мостаг'ий
Берзийна готте,
Юха а к'евли д'а
Хадийна гуо.
Баьччалла т'еэцна
Анас д'ах'юьтти,
Мехкан тур ду х'инца
Даьккхинарг цо!..

Мостаг'ий уьдуш бу,
Бердах чулелха.
Баьржина, к'аьхкина
Жа санна, уьш.
Герзаш шайн кхуьйсуш д'а,
К'ьинхетам беа,
Сихбелларш го х'инца,
Гораоьгуш.

— Герз теснарш, ца тухуш,
Йийсаре леца!
Тоьар ду, ца оьшу
Эрна ц'ий кхин...
«Ямартхо! Коьллашлахъ
Лечк'ина веца!» —
Анаса, урх узий,
Сацабо дин:

— Сх'аяла, к'иллу, цу
Коьллаш юкк'ера!
Х'уна дан дог'луш дерг
Ц'ахъ дийр ду вай!
Бах'аган мотт сецна,
Совдаьлла кхерар,
Гаррех'а вегош ву
И эла-лай...

Х

Анасна цѣххъана
Эсира гин:
«Дийна ю! Дийна ю!» —
Деган мохъ бели.
Шед тухуш, човхийна
Хъуьхъбоьлла дин,
Хаьхки цо йо! йолчу,
Дерриг дицделла.

— Эсира! Эсира! —
Маракъевли, —
Ца теша хӀинца а
Хиларх хьо дийна!
Эсира! Эсира!
Юьтур яц кхин...
Тахана терго хъан
Ца еш со йийна...

БӀаьргашчу хъаьвссинчохъ
Севци бӀаьргаш,
Вовшашка кхевддинчохъ
Деттало дегнаш.
Дерриг ду царшинна
Хууш, кхеташ,
Безамна ишттачохъ
Ца оьшу дешнаш...

ХІ

Дерачу дестечо —
Кхолламо
Ламанхой цкъа а ца
Хьистина.

Даиман ловзар, цӀей
Толаман
Гийлачу белхаршца
Нисдина.

Къызачу тӀамо нах
БӀарзбина,
Бераш тхов, кхерч боцуш
Дисина.
Ткъа эпнарш кошан цхъа
Барз бина,
Сихаллехъ дӀаберзо
Дийзира.

БорзабӀаьрг оий дарца
Воьлли дӀа,
Лекха гу хаьржина
Кошана.
ЦӀе язъеш, цӀен байракх
Оьल्लीна,
Чурт хилла хӀоьттинчу
Ножана...

Анасан къоначу
Белшашна,
Лан мехкан деза дукъ
Дац атта.
Ницкъ боцуш бан а цхъа
Бен шаьшна,
Биссинчийн гӀо дан а
Бац аьтту.

ХаьнтӀиган арданго,
Ца Ӏебаш,
Ерриг а Симсим а
Мерцина.

Тіулга тіехь тіулг гича
Ца Іелуш,
И миска саьккалаш
Херцийна.

Адам ду хьаннашкахь
Даьржина,
Уьш хІинца муха, хьан
Гулбийр бу?
ГІайгІано дуьне а
Іарждина
Баьччина — цо муха,
ХІун дийр ду?..

XII

Нуьцкьалниг тахана
ГІаьттина дера:
Сийсара ца бина
Набаран суй.
ГІоттушехь, халат шен
Яьккхина тіера,
Лерина кечвелла,
Тилли цо куй.

Ойланаш... Хьийзаво
Цара, лаг Іуьйдуш;
Беза цхьа садам бан,
Ца беш кхин хьем.
Чов хилла ча санна,
Чолакх ког уьйуш,
Хьийза и есачу
Чохь, байна тем.

БахІадурна хиллачо
Кхераман хьу луш,

Къизачу дагна а
Шен лазам бо.
Кху наьІалт хиллачу
Лаьмнаша худуш,
Денна а, ло санна,
Бешаш бу біо...

«БахІадур — и кІиллу,
Шен са дадийна,
Эскар дІакхоьссина,
Веана схьа!..
Тоьлла біо хІаллакби,
Бисинарш дийна —
Мархашна кІел бигна,
Йийсаре дІа!..»

«Моьттура иштта хьал
ХІуттур ду хьанна,
Ткъа хІара... ХІара ду
НеІалтан туш!..
Лета и ламанхой,
Шайтіанаш санна,
Дагахь бац хІинца а
Къарбала уьш...»

«Иэхь дац ткъа — дерриг а
Дуьне а хьешна
Эскарш кху лаьмнашца
Ца ларадо?!
Сан тоьлла тіемало
МерІуьргал эшна!..
Товар ду! Ас кхин уьш
Ца кхардабо!..»

«ХІан-хІа, йиш яц сан Іен
Лаьмнашка воьлла,

Дан дезаш хІинца а
Сов дукха ду.
Дукха ду схъалеца
Мехкаш кхул тоьлла,
Сан коьрта тІом хІинца
Кхечухъа «бу...»

«Иттех де — Іийр вац со
Кхузахъ кхин веа.
Ишта а эрна ас
Яйина хан.
Ткъа нохчий, машаран
Кеп хІоттош, Іехо
Мегар ду... Деза цхъа
СовІаташ дан...»

Сацам бин. Кийча ву
ТІеэца хІинца
Ша бехна балийна
Ламанхой и.
Пенаха кхозучех
Цхъа тур схъаййци,
Буьрсаллин кеп хІоттош
Охъахии...

ЧубонІу хъаькамаш,
Баккъаш а сеттош.
Айтамир, кхин масех
Нохчо а ву.
Массеран хъажар а
Шена тІехъ сецош,
Шеп тІеман духарца
Эсира ю.

Тийналла хІоьтти чохъ
КІеззигчу ханна.

Меттах а ца хьовш, Іа
Тимур-Гурган.
Хьалха и вистхиллалц
Хуур ду хьанна
«Хьешашна» хІинца цо
Леринарг ган?!

Эххар а, ларамза
Санна куьг тесна,
Тимура охъаховша
Бакъо ели.
«ХІорш бу-кх уьш...

ХІинцалц сан
ХІорш ловзо дезна!..
Илланча... Майра йоІ..
Хаза-м ю и!..»

Ойланаш хадайой,
Маршалла хотту.
ГІерта и ма-хуьллу
КІеда хилá:
— Баьчча шун... Со волчу
Ван и ца хІоьтти?..
Ас-х, шу тешийта,
Амалт деллá!..

— Дац хІинца тхан баьччин
Кхуза вогІийла —
Къематде хІоттийна
Тхан лаьттахъ аш!..
Тимур, ахъ берриг а
Мохк тхан бохийна,
КІел даха тхов боцуш,
Дити берáш...

— Ма ала! Ма ала!..
Куьйра-хан вийча,

Герз охъатесна шайн
Ца хин Iен.
Хир вара пIаккха со
Гечдан а кийча,
Ца лобхуш муьтIахь шу
Хиларрий бен...

Ткъа шу, эkkхийна шайн
Висина эла,
Певттира, цхъаъ санна,
Дуьхъало ян.
Я паччахь вац хIинца,
Вац шуи я дела,
Дийзира цундела
Сан таIзар дан...

— Куьйра-хан, паччахь веш,
Хайна тхуна,
Тохтамыш пIиртира
Нохчех бан хIоз...
Южалтин тур хилла
Веанчу хьуна,
Кхаьчнарг а ю хIинца
Декъаза хIонс!..

Гулдина ахь деший,
Даьхни а шорта,
Эзарнаш, эзарнаш
Берийх деш буо.
Алахъа, ца дина
Хьуна цIий кIорда?
Ца кхоьру наьIалто
Лацарна хьуо?

Тахана кхузахь хьо
Iа, той хIоттийна,

Вистхилар, хьажар а
Кура ду хьан.
Ткъа хаьий, мацалло
Маса бер дийна?
Тойнехь шаьш муьйлуш дерг
БIаьрхиш дуй тхан?..

Иицъелла хьуо вина
Хьайн нана хьуна
Цундела неханиш
Ахь белхабо.
Iа дезна цкъа а хьайн
Бераш а хьуна,
Цундела неханиш
Ахь хIаллакдо...

Адамаш ахь хьоьшу,
Хеташ дозалла.
Лавтго бо узам ког
КхетIадохь хьан.
Алахъа, мичара
Ю хьан кьизалла?
Адамниг дуй-техь дог,
Кийрахь дерг хьан?!

Адам дац кхоьल्लीна
Iено цIий вовшийн,
Диканна, ирсана
Кхоьल्लीна ду.
ХIан-хIа, Iийр бац и нах
Кьизалла ловш кхин,
Маршонна, нийсонна
Уьш гIовттур бу! .

— Тойта! Хьо муха
Ваьхъа уьш дийца?!

Сих ма ло эвхъаза
Айдан хъайн аз.
Вита со оьгIазло
Машарца хийца,
И дагахъ кхайкхина
Кхуза шу ас.

Кхайкхина уллора
Лиъна шу довза.
Амал шун герзаца
Тоъал ас зийн.
Дац шуьца тахана
Дуьйна кхин дов сан,
Дайман дина ас
Майраллин сий!..

Илланча, хьо ган сов
Лиънера суна,
Лиънера ган хIара
Догмайра йоI...
Ца оьшу, хазаниг,
Хьо йоI йолчунна
Довзалехъ, тIемало
Ву ала, воI!..

Хьоьгахъ и тIемалойн
Духар товш деца,
Ткъа цуьнца товш хир ду
ХIара сан тур!..
Иштта, ахъ соьгара
СовгIатна эца,
ЖовхIар а — ду хьуна
Хьакъ цуьнан нур...

Баьччина совгIатна
Аш эцар доьху,

Халаташ, тоьллачех
Къастийна дой.
Къинхетам бин ас шух —
Кестта дIадоьлху.
Машарна тIера ду
ХIинца сан той!..

Вац со шун мажара
Кхин хIума оьшуш,
Дагчохъ сан яц шуна
Кхин оьгIазло.
Амалтна битинарш
Кхачаре хьоьжуш
Иийр ву со. Той даьлча
Маьрша дIагIо...

XIII

Тезета хIиттина
Къонахий-лаьмнаш,
Турпалчу накхойх шайн
Лешаш схъа цIий.
ГIайгIане техка и
БIешерийн хьаннаш —
Чов хилла Нохчийчоь
Ойланехъ тийн.

Шахьараш хирцина,
Чим хилла ярташ.
Эзариийн тIаьххьара
Тхов — кошан барз.
Я жаш дац, даьхний дац,
Хьешна го ардаш.
Къематде хIоьттина,
Деш адам бIарз.

Къоьжалла стигланийн
Сийналлех ийна,
Хъоьжу чу ламанийн
Бохъ — Коьрта-лам.
Хъоьжу и, дерриг а
Гуш-хезаш, тийна,
Iемина инзаре
Бохамаш ган...

XIан-xIa, бац Коьрта-лам
Къарбелла, боьхна.
Дог тешна хъоьжу шен
КIенташка и.
Човхийна цара и
ХаьнтIиг а, тоьхна,
Лаьмнашка эвхъаза
Ца хъийззарг кхин.

И акха ардангаш
Кхачаза йисна,
Кхузара цхъа гIап бен
Меттиг кхин яц.
Зударший, бераший
Массо чов юьзна,
Анасан бIаьхошна
Битина арц...

ИнндагIаш — бIаьвнашна
Юккърчу Iинца.
XIюккхузахъ гулбелла
Кхеташоне:
Гийсарех дан дезарг
Долийна дийца —
Таро яц кхиндIа а
Уьш кхобуш Iен...

— Алийша, xIун яош
Кхобур уьш оха?
— Уьш ларбан, кхабан а
Яц таро вайн!..
— Вайчарна ХаьнтIига
Диннарг дан догIу!..
— Герз карахъ доцчарний?!
— Дийр дац и вай!..

Къовсаме даьлла дош,
ПовгIанаш евли.
Дац атта нийса кхиэл
Ян мостагIийн.
Айтамир, гIаьттина,
Юккъехъа вели,
Массо а, тапъаьлла,
ЛадовгIна тийн.

Сих ца луш, собаре
Хилар цо доьху,
Массарна гуш деца
XIоьттина хъал.
XIетте а адамалла,
Къинхетам хъоьху,
Къизалло толам ло
Моттар ду гал...

Пийсаршна юккъера
Векалш схъахаьржи:
Цаьрга а нийсонца
ДогIа цкъа ла,
Уьш xIинца, хъажар шайн
Лечкъош, юьхьIаьржа,
Кортош а охкийна,
Тапъаьлла Iа.

Мичахь ю майралла? —
ТІапъаьлла, яйна.
Эсала уьстагІий
Ду хІинца уьш.
Дерриг а дуьне а
Дезнариш шайна
Бу хІинца цхьа синош
Деле доьхуш!..

— Хьовсийша, нах цаьрга —
Маликаш лаьтта!
— Къинхетам вайн саьккалш
Ягорна бо?! —
Маьхъарий дІатедеш,
Айтамир гІаьтти.
Йийсаршна тІевоьрзий,
Цо доладо:

— Схьахьовса, бІаьргаш шун
Тхох чІогІа къаьхкина!
ЛадогІий, хаттарна
Цхьа жоп ло аш хІинца:
Муьлаш ду? Мичара?
ХІун дахьаш даьхкина?
Кху лаьмнаш юккъехь аш
ХІун лобху, схьадийца!..

Алийша: мостагІий
Вайх маца хиллера?
ХІусамаш сел къиза
Аш хІунда йохий тхан?
Зударший, бераший
Шуна хІун динера?
Алийша — къинхетам
Тхобгара богІий ткъа?..

Йийсаршна юккъера
Волу цхьаь хьалха.
Хан яьлла, корта а
Бихкина го.
Беркъа ву духарна —
Кучаца цхьалха.
МуьтІахь шен некха тІе
Дуьллу куьг цо :

— Тхан некъ бу Іаламат
Декъаза, беха.
Пицїйна тхаьш дннчу
Мехкан юьхь оха.
АстагІчу Тимура
Лобьку тхо нехан,
Латтанаш схьалеца,
ГІаланаш йохо...

Дегнаш тхан шелделла,
Южална децаш.
Къинхетам бихкина
Іаьржачу ницкъо.
Оха ког баьккхинчохь
Якъало бецаш,
Берашна самукъне
Делар шайн дицло.

Адамийн гІиллакхаш,
Оьздалла, сий а
Дайна тхан. Лаамаш,
Сатийсам хьаьшна.
КІордийна тхуна цІе,
Адамийн цІий а.
Лаьара ахан а,
Аран а тхаьшна...

Лаъара маършачу
Хусамехъ дийша,
Наноша кечбинчу
Кхачанах кхета.
Лаъара тхайн бераш
Голаш тIе хийшо.
Цкъа яккъаш яьстина,
Довла тхайн кетIа...

ЛадоьгIна Iаш бу нах,
Дерриг ду кхеташ.
Кхеташ ду — уьш а шайн
Лаамехъ бац.
ЛадоьгIна хьуьйсун нах,
Царех къахеташ,
Кхета нах — ницкъ царна
Бар нийсо яц...

Амма кху лаьмнаш тIехъ
Кхозу дсхк Iаьржа.
Хинца а — уьш хьобшуш
ХаьнтIиган сур.
И новкъа ма-велли,
Хир су хIорш маьрша,
Кхин юха тур буйнахъ
Цкъа а ца гур...

...Иийсарех дан дезарг
Къастийна дели.
Кхечи рагI Бахьаган
Иэхьах къурд бан.
МуьтIахъ дIахIоьтти и
Лай — хилла эла.
ХIан-хIа, вац стаг кхузахъ
Геч цунна дан!..

— Диэн деза и жIаьла!
— Ирхьолла веза!..
— Къинхетам бац хьуна,
Иэхъ доцу лай!..
— Ямартхо! КIарлагIа!¹⁾
Ян цунна еза!..
— Хьо санна, ямартхой
Хилла хьан дай!..

НеIалталш кхайкхадо
Массара бертахъ.
Анаса, тIевоьдий,
Боккху схьа куй:
Халкъана ямартчу
КIиллочун коьртахъ
Къонахчун куй бита
Тарлуш а дуй!..

Кхеташо ях ца ло —
Шеко яц цхьа а:
Ямартхо лаьтта тIехъ
Ваха хьакъ вац!
Халкъана, махкана
Хьанала цкъа а
Хилла бац и элий,
Я хир а бац...

Сацам юбин — бакъонца
Дайн гIиллакх лардан,
Ямартхо ца вуллуш
Кешнашка дIа.
Чурт доцуш, барз боцуш,
Каш цуьнан шардан,

¹⁾ КIарлагIа — ямартло я кхин иэхье, зуламе гIуллакх динчунна
наьIалт кхайкхош, еш хилла тIулгийн я дечкийн чалх.

Блаьн новкъахъ неІалтан
Ян кІарлагІа...

XIV

...Воьлли дІа блаьн некъа
Йистехъ и эла,
Кхузахъ ян кІарлагІа
Массарна ган.
Айтамир ваха тІе,
Чхар тосуш, эли:
— ДІаэца, ямартхо,
Ахъ неІалт тхан!

Анаса теси тІулг:
— НеІалт ду тхан!
Нанас а теси тІулг:
— НеІалт ду тхан!
Эсирас теси тІулг:
— НеІалт ду тхан!
Махъамас теси тІулг:
— НеІалт ду тхан!

ТІеобху рогІана
Воьллинчу эла.
ХІораммо кхуссу тІулг:
— НеІалт ду тхан!
Кхуьуш ю, айлуш ю
КІарлагІан оьла.
Хаддаза хезаш ду:
— НеІалт ду тхан!..

ЧУЛАЦАМ

Дешхьалхе

5

КЕРЛА ДЕ

«Мацах цкъа...»	13
Лакхенан гІиллакх	15
«Маракъевли ас хазалла...»	16
«ХІун лаьа боху ахъ? ХІун ду ас лобхуш?..»	18
«Нана шен езар — и дозалла дац...»	19
Кхо Лакхе	20
Керла Де	21
Ирс	23
«Олу, вай дехарг ю коомосан зама...»	24
Смольнехъ	26
«Луьйранна, керла де долюш...»	28
Новкъахъ	29
Дахаран гІовгІа	30
ДоттагІчуьнга	31
«Іаьржа ду вайн латта, хьена ду и...»	33
Винчу лаьмнашкахъ	34
Сийна Гене	37
«Кхокха санна, даржош сийна тІемаш...»	39
«Аьхкенан де...»	40
Мохкбегор	42
«Къьеначу вайн Лаьттан...»	43
Нийсонна гимн	44
Амал	46
«Кхихкина, кхачий де...»	48
Бераллин аз	49
Алазатъ	51
Ненач мотт	52
«БІавстенан малхах ас...»	54

«Гизгина, Горга-Лам, Хулхулон тогн...»	55
«Сан деган зийдигаш — могонаш баыцара...»	56
«Малх длабайн, генара баххыаш а кьегош...»	57
Белхий	58
«Кхийти со...»	60
Блаьргаш	61
«Длатесна шира некъ...»	62
Керла шо	63
Дахаран гуо	65
«Беречунна шен челахх дин санна...»	67
Ловзарна тлехволуш	68
«Негарш ас йовллур ю...»	69
«Ламмаш, ламнаш — блаьрг мел кхочу...»	71
«Мичча хьажарх, массанхьа а...»	72
Белхан куьйгаш	73
Хила тешаш	75
Безаман ницкъ	76
Блаьсте	78
Луьйрено шен гуллакх дин...»	79
«Кху галин гловганах ведда...»	80
Пушкин волчоь	82
«Баркалла, баркалла...»	84
Полтаван суьйре	85
Собардехьа, де	86
Уьш хийца тарлуш дац	88
Аьрха йол	89
«Цкъа стовл тлехь салтечун...»	91
«Дац иза фалтастан хиллане дийцар...»	92
«Со кхуьуш, соьца сан лаамаш кхуьура...»	93
«Делкъе. Сийна хьун, тапъаьлла...»	94
Мадонна	95
«Чхар лаьтта ажка чохъ...»	97
Догла	98
Блаьстенан суьйре	99
Тлаьххьара трамвай	100
«Мархаш — цара шайн гали чохъ...»	102

«Воглу со кхолламо кховдийнчу новкъа...»	103
Лаьттан цамгар	104
«Илманчаша члагдо вайна данм!...»	106
Чурт	107
Лаьттан монолог	109
Дахаран денош	112
Адаме	113
«Лаьтта тлехь бекачу массо а маттах...»	114
«Ткъоллагичу блешеран цхьа теш со веца...»	115
«Синтем?.. Ахь хлун дуьйцу...»	116
«Туьйранан дин санна, тиллина нуьйр...»	117
«Эвлан финст сенъелла...»	118
«Блаьстенан сирлачу луьйранна нана...»	119
Шовда	120
Гиний шуна?	121
«Дагахь дерг хьо кхоьру дийца...»	122
«Ма глерта улле а...»	123
«Ма члогла цецъаьлла...»	124
Атта дац	126
«Данман хлуммаъ ца лаьтта...»	127
«Жил-Галам, дерриг бодделла...»	128
«Нагахь хьан гю оьшуш...»	129
Баьпкан юьхк	131
«Аккумуляторх терра ву со...»	133
Художник-реставратор	135
«Деших лепа маьлхан нур...»	137
Вуьрхлитта шо	138
«Я Галам иштта галдаьлла?...»	139
«Хазакхетар, безам вай...»	140
Мархийн дов	141
«Хьо яре хьоьжуш, со лаьттира...»	142
«Вацара сатуьйсусх хьо гаре со...»	143
«Длауьду арениа ламанан хи...»	144
«Къизачу южаллин гуро...»	145
Лаьа суна	146
Лаьнан луьйре	147

«Хіун дийр ду...»	148
«Ма луъу, хьомениг, яха...»	149
«Хіан-хІа, бац мокхазан лам а со...»	150
«Варий, йоІ, ма гІолахь поэте маре...»	152
«Кхиш цхьа де...»	154
Говраш хахкар	155
Зарзар	158
Лаьмнашкахь суьйре	159
«Дакх лаьтта, корта а оллийна...»	160
«ХІинцца яьккхина...»	162
«Иштта ду-кх чолхечу дахаран гІиллакх...»	163
«Со левар хьекъал хьайн ларий...»	164
«Де набарха долу хан тІекхечи...»	165
«Тхо ду лаьмнаш...»	166
«Хьуьно къайлах шабарш долиь...»	167
«ТІехъели...»	168
Шовдаан йистехь	169
«Гуьйренан тІуьначу бешахь ду тийна...»	171
«Когаш мІел дегадо даьин ІиндагІаш...»	172
Болыницехь	174
Мох бу хьоькхуш...»	176
«Октябран беттасен суьйре...»	177
«Йоьлху гуьйре...»	178

ТИМУРАН ТУР

Арсанукаев Шайхи Абдулмуслимович

НОВЫЙ ДЕНЬ
Стихи, поэма
(на чеченском языке)
ИБ 625

Редактор Х. Э. Эдилов. Художник А. Ясуев.
Художественный редактор Ю. А. Шевченко.
Технический редактор С. П. Липатова.
Корректоры Б. Келоев, Л. У. Асхабова.

200

Сдано в набор 25.III 1980 г. Подписано к печати 26.VI 1980 г.
Формат 70x108 1/32. Бумага типографская № 1
Объем 8,5(11,9) п. л. Уч.-изд. л. 8,72. Тираж 3000. СФ02226
Чечено-Ингушское книжное издательство Управления по делам
издательств, полиграфии и книжной торговли Совета Министров
Чечено-Ингушской АССР, 364021, Грозный, ул. Ленина, 9. Заказ № 749
Цена 1 руб. 00 коп.

Мах 1 сом.

НОВЫЙ ДЕНЬ
(на чеченском языке)